

DANI IMRE

Társadalomkritikai írások

A borítón id. Dani Imre festménye látható.

ISBN 978-615-81127-7-2

Digitális megjelenés:

Magyar Elektronikus Könyvtár

<https://www.mek.oszk.hu/hu/>

<https://mek.oszk.hu/25500/25573/>

Kiadja:

Hód-Biotech Kiadó, Szeged

Felelős kiadó: dr. Fuchsz Máté

Digital editor: Benák Katalin

Creative Commons 4.0 licenc Attribution (CC-BY-4.0)

Nevezd meg! Így add tovább!

(szerző, mű címe, kiadó, kiadási hely, év, oldal)

DANI IMRE

Társadalomkritikai írások

Hód-Biotech Kiadó
Szeged
2024

Tartalom

Hatalmasoknak (vers)	7
Egy korlátozott érdekvédelmi képességű ember vallomásai	11
Kritikása	15
Én, a korrupt	18
Az eltűnt kapitalista nyomában	21
A hatalom jelenségéről	26
Arcképfestészet	46
Az igazság öt keresztje	49
Véleménytől a döntésig	56
Érzelmes társadalom: avagy Tömeg	93
Béküljetek meg! (vers)	123

DANI IMRE

Hatalmasoknak

– nagyoknak és kicsiknek –

Nem vívtok ti háborút,
szabadságharcot,
csak ellenséget hoztok
majd hátraarcot
vágva alázatunkból
csúfot, gúnyt űztök
szuronyként fegyveretek
hegyére tűztök.

Ellenfeleink sora
véget nem érhet,
öröklött háborúnkban
nem billen mérleg,
szabadulásunk szűkre
kötözött kéve,
hátára fektetve néz
szemközt az égre.

Alattvaló lettünk, mind
testünk, mind lelkünk,
ti pártoskodtatok – mi
egymásnak estünk.
Életünk egy útján járt
épp elég eszme,
hogyan fejfáinkat elénk
rakja keresztbe.

Az erő, mi törvényt szül
vetemül, megvesz,
lám rajtunk, gyermekein
rút erőszakot tesz,
korbácsával terel a
medrébe tengert,
megláncolja – feszíti
fiát, az Embert

Vajon természettől van,
ami hatalom,
vagy Babilon lidérce,
reklám a falon?
Tűzijáték – ígéret
eladott földje,
hol szervek várnak boldog
átültetésre?

Törvénnyé lenne, ha már
rég az nem volna:
Úr lesz a Senkiből, ha
jut mellé szolga,
ki mindent, amit elvet
másnak aratja,
teste izzadása majd'
csontig harapja.

Mint kavicsok fölött a
folyó hömpölyög,
a hatalom megárad,
s mi alul a rög,
nagy kősziklák gyermeke,
apró, vékony csonk,
mélyen meghurcolva a
mederben szorong.

És mégis hihető az
mind, amit hiszek,
hogy nyílnak a nappalok,
fogynak a vizek,
hogy nem botlik el, olyan
erős az erény
hogy éjszaka világít
igazán a fény,

hogy közeledik mindaz,
ami most távol,
hogy jár majd összes jussunk
maholnap mától,
hogy hatalmat egészben
soha nem hagyunk,
hogy fölfaljuk mind, együtt,
ahányan vagyunk!

Időnk fut, mint a homok...
De vajon elég?
Önteltségünk fullánkját
kihúzhatjuk még?
Új szülöttünk várjon, míg
világra jövet
akciós bölcsőjéhez
ül a szeretet?

Ha fél a hatalom – árt,
támad, elborzaszt,
minden fogyasztó közt Ő,
csak embert fogyaszt...
Ez a mi Békülésünk
neki végveszély,
mert viszályunk élteti,
nem pusztá szeszély.

De szabadon alkotva
együtt megtesszük,
a Világot egészben
tőle elveszük,
hatalmas, vagy apró, az
ember nem szolga:
szolgál a hatalom, ez
egyetlen dolga!

2017.

Egy korlátozott érdekvédelmi képességű ember vallomásai

Szevasztok! A nevem Satyak, és ne haragudjatok rám, hogy visszategezlek benneteket. Ti is tegeznétek, ha legalább egyszer találkoztunk volna.

Nekem nagy szerencsém van ezzel. Mármint a tegezéssel. Egyszer régen észrevettem, hogy az embert - mikor megszületik – rögtön letegezik, mert szeretik, ha kicsi. Minél kisebb, annál jobban tegezik. De mikor nőni kezd, és elér egy magasságot, akkor elkezdik magázni. Nahát. Én százkilencven centi vagyok, mégis tegez mindenki. Ehhez mit szóltok?

Azt is tudom, hogy amíg valaki kicsi és gyenge, addig a nagyok megvédik. Mi több, védik az érdekeit. Például visszarakják a savanyúcukrot a szájába, amit ügyetlenül a földre ejtett. Vagy kibontják helyette a szeretetcsomagot, minden következmény nélkül. Mert az érdekvédelem, az nagyon fontos, de igazából én erre csak mostanában jöttem rá. Fiatalabb koromban semmi dolgom nem volt vele.

Mikor tizenhat évesen osztálytársaim nagy csodálkozására elvégeztem a második elemít, baráti köröm magázott tagjaival elmentünk megünnepelni az eseményt az Ötlépcsősbe. Mindenki sört ivott, és a pincérnek eszébe sem jutott, hogy velem kivételt tegyen. Kilencvenöt kilomnak hála. Szóval akkoriban semmi gubanc nem volt az érdekeimmel. Sokáig azt sem tudtam, hogy vannak. Meg hogy milyenek. Azt meg pláne nem, hogy meg kellene őket védeni.

Egy olyan helyen kezdtem el dolgozni, ahol több tegeződő ember is megfordult, és azt hiszem, téveszcsének hívták. Itt csak

a disznók és a tehének érdekeit kellett védeni, mégpedig vas-villával és talicskával, az istállóban. Ez jól ment nekem, mert-hogy erős vagyok, és így illett is hozzám. Volt ott egy ember, aki szakszervezetnek nevezte magát, és havonta összehívott bennünket. Ilyenkor mindig azt mondta, hogy bátran forduljunk hozzá, de én ezt nem tettem, mert sosem jött ki az irodából talicskázni. Csak jóval később hallottam, hogy az ilyeneket mind szétverték. Már hogy a szakszervezeteket. Pedig jó volt dolgozni a téeszben, az ember érezte, hogy megbíznak benne, érezte a jóleső felelősséget, meg a lapátot a vállán.

De hát semmi sem tart örökké – azt hiszem így mondta a tanítóm is, akinek a két elemít köszönhetem. És tényleg. Mikor már kezdtem kitanulni az istálló körüli munka minden csinját-bínját, egyszer csak egy napon azt mondták, ne menjek többet dolgozni. Én annyira megzavarodtam ettől, hogy másnap csak beállítottam reggel a lapáttal. Éppen az istállók felé tartottam, amikor elém állt egy ideges, köpcös ember zakóban. Először nem is értettem, mit akar, mert olyan idegenül beszélt. De végül azt mondta, takarodjak innen, nincs itt semmi keresnivalóm, meg hogy hiába járatom a pofámat. Ezen meglepődtem, mert egészen addig egy szót sem szóltam, amúgy is hallgatag természetű vagyok. Csodálkozva vettem le a vállamról a lapátot. Ezt úgy látszik félreértette, mert beugrott az istállóba, a tehének közé. Magára hagytam, és nagy búsan elindultam hazafelé. Útközben benéztem a szomszéd Fityulához, akit mindenki okos embernek tartott, mert már a világháború után született. Ő elmagyarázta, hogy új szelek fújnak, a téeszt eladták – megvették, annak befellegzett örökké. Meg hogy ezt provokációnak nevezik – így mondta, azt hiszem. Ellenben én csak menjek a hivatalba, és kérjem a munkánélküli segílyt, mert az jár az ilyen erős, mégis megbízható embernek, mint én. És igaza is lett. Én felvettem a segílyt, és mást nem is nagyon csináltam, egy darabig. Ám de ez se tartott túl soká. A hivatal leveleket kezdett küldözgetni nekem, ezeket átvittem Fityulához, aki ebben

az időben az érdekeimet védte. Kiderült, hogy csak úgy kapok segílyt, ha keresem a munkát, és járok utána. Ez igen rosszult esett, mert már hozzászoktam a napközbeni poharazgatáshoz. Végül elindultam – mint a legkisebb királyfi a fenyegetések hatására – munkát keresni. No meg Fityula is mondta, hogy jelenjek meg végre a munkaerő piacon.

Hamarosan kiderült, hogy megjelenni könnyű, eltűnni onnan annál nehezebb. A nyár elején jelentkeztem új fiúként, de az első fagyok is ezen a piacon találtak – egyre rosszabb kedvemben és nadrágomban. Végre egy cég – amire nem jól emlékszem, mert megszűnt a neve – felvett, főleg zsákhordónak. Eleinte örültem, mert nem éheztem, és nem szomjaztam. Ám az évek múlásával a zsákok egyre nehezebbek lettek, és mintha a munkaidő is hosszabbodott volna. Én azonban akkor se szóltam, mert nem kenyerem a panaszkodás. Ennek ellenére mi történt? Tudtom nélkül beszereztek egy elektromos targoncát, direkt azért, hogy a zsákokat cipelje. Helyettem! Még megijedni sem volt időm, mikor hívatott a főnök, és így kezdte:

Nézd Satyak...

Néztem már...- mondtam szomorúan.

Aznap este újra elmentem Fityulához. Rövid beszélgetés után így szólt:

Nézd Satyak, neked még mindig elég jók az esélyeid, méresd meg magad a munkaerő...

Tudom, hogy hol! – kiáltottam rá ingerülten. - Mást nem tudsz?

De tudok. Neked gerincferdülésed van.

Micsoda? – ámuldoztam.

Szó szót követett, és miután beláttam, hogy súlyos betegen nem dolgozhatok, elmentem az egészségügybe, hogy érdekeimet Fityula útmutatása szerint megvédjem. És lám. Betegségemre tekintve százalékosnak vettek – ha nem is egészen. Egy ideig megint nem kellett semmit sem csinálnom, de én csupa jó szándékból többször is kiségittem itt-ott. Egyszer azonban

valaki meglátott az erdőn rönköket pakolni a pótkocsira. Innen kezdve rémséggé vált az életem. Pénzt nem kaptam, fenyegettek mindenféleképp, elmondtak mindennek. Munkát is hiába kerestem, mert mindenütt látták rajtam, hogy ideges vagyok emiatt. Végül elmentem Fityulához, de kiderült, hogy elköltözött Sopronkőhidára.

Teljesen egyedül maradtam. Nem volt miből megélnem. Néhanap a polgármester úr elhívott az árokpartra kaszálni, meg hogy tisztítsam le a faluház padlásáról a galambpiszkot. Sokáig ennyi...

De most nemrég, ahogy a szobában vágtam a kályhába való fát, és szólt a rádió – megütötte a fülem valami. A műsorban egy ürge azt mondta, egy hivatal akarnak felállítani, hogy az olyanokat védje, mint én. Nagyon szépen és hihetően beszélt. Hogy az olyanoknak is vannak érdekeik, akik korlátozottak, és azokat is meg kell védeni, akiknek ez nehezére esik. Azt is mondta, ilyen olcsón még senki nem tett senkivel ilyen jót. Meg hogy ez még senkinek nem jutott az eszébe.

Miután egy darabig csak ámuldoztam, és ültem a baltával a kezemben – rájöttem, hogy igaza van. Valakinek csak meg kell a hozzám hasonló pasasok érdekeit védeni. Ezért vagyok most útban a rádióhoz. Csak egy kicsit lehúzza a balta a belső zsebemet...

2012.

Kritikása

Én azok közé tartozom, akik úgy gondolják, a mai művész számára is a legfontosabb, hogy munkásságáról minél több színvonalas kritika jelenjen meg. Ez azt feltételezi, hogy odafigyelnek rá, törődnek vele, és tudjuk, egy alkotó ember számára ez a legjobb inspiráció, a legszebb múzsa csókját is fölülmúlja. Ezenkívül a jó, őszinte, építő szándékkal teljes kritika segíti leginkább az alkotó fejlődését, az önkifejezés művészi kiteljesedését. Mindez nyilvánvaló azok számára, akik vallják, hogy valódi művészet nem létezhet cél nélkül, ha az oly parányinak tűnhet, és tűnik is az egyetemességre törekvés igénye mellett. Úgy hiszem ennyiből is kiviláglik, hogy a kritikus nagyon is felelősségteljes dolgot tesz, amikor tollat ragad. Olyasmit, amire más nem képes – megérti, sőt magyarázza egy alkotó ember munkáját. Mert esetleg az túl bonyolult, vagy összetett. Túl egyedi, vagy lakonikus. Valahogy úgy, amikor a középkorban a Kommentátor magyarázta Arisztotelészt. Vagyis világszínvonalon.

Távol álljon tőlem, hogy minden kritikus – értékelőtől követeljem, vagy várjam ezt a szintet. De az igenis elvárható, hogy figyelmesen olvassa el, értse meg a kritizálandó művet, és úgy terjessze elő véleményét, hogy az valóban lényegi, ezzel együtt vállalható legyen. Ne frázisokat pufogtasson, és ne lövöldözzön szellemi ködgyertyákat. Ne bújjon ágyba a hízelgéssel, a misztikum lepedőjével takarózva. Ám bőven elegendő, ha valódi véleményt formál, ha az természetéből fakadóan nem is képviselheti a teljességet.

Az alábbiakban több művészeti – irodalmi folyóiratból közlök egy csokorra való válogatást – kritikai véleményekből. Ezeket

most összevetem – a tisztánlátás kedvéért – Porhót Nyelek köztisztasági utcamegbízott alkotói munkásságával, életpályájával és annak kiemelkedő eredményeivel. Még egyszer leszögezem, hogy az idézőjelbe tett gondolatok NEM TŐLEM SZÁRMAZNAK!

„Az alkotó ember végig jelen van életművében.”

Valóban, Porhót Nyelek /a továbbiakban P. Nyelek/ néhány táppénzen átélt hónap híjával – ha néhanap imbolyogva is – végig jelen volt életművében. Vagyis az utcán.

„Én még nem láttam olyan embert, mint...”

P. Nyelek. Igen, nehezen találhatunk ennyire magas, vékony, arrogáns, vörös hajú embert, aki annyi seprőt, lapátot tört volna össze naponta – a munkaidő végét finoman megérezve.

„Egyszerre magyar és európai a kiváló...”

P. Nyelek. Az kétségtelen, hogy sűrű káromkodásait hallva először mindenki magyarnak gondolta, rögtön utána viszont hátrafelé mutató sapkájáról mindenki fölismerte benne az európaiat.

„Megjelent Budapesten és Brüsszelben...”

P. Nyelek. A teljes igazsághoz ragaszkodva kimondható, hogy ideje nagyobb részét a fővárosban múlatta, ahová beosztása kötötte. Brüsszelbe egy tanulmányút során került és mind az öt napot az ottani fogházban vizsgálódva töltötte – garázdaság ürügyén.

„Mindig lényegre törően látja a dolgokat...”

P. Nyelek. Azzal a különbséggel, hogy ő nem csak látta, de megragadta, és el is vitte a dolgok lényegét. Az üres brifkókat példamutatóan a kukákba dobálta.

„Munkája erősen koncentráció szemléletmódjáról vall. Így dolgozott...”

P. Nyelek. A HÉV vezetékeinek megszemlélése után különös koncentrációt követelt tőle azok levágása. Helyzetét nehezítette a szemébe sütő holdvilág és a fenyegetően sziszegő huzal-kígyók sokasága.

„Nyitott személyisége lépten-nyomon megnyilvánul, ő...”

P. Nyelek. Mindig elsőként üdvözölte az új dolgokat, mint amilyen a félautomata kukás autó, vagy szelekciós hulladék-láda. Személyisége annyira kinyílt, hogy később be se lehetett csukni, „mint azt a ruhagyűjtő dobozt, melyet önkezeléssel feszített fel a Duna parton.

„Szinte minden munkája említésre méltó, akár maga...”

P. Nyelek, akinek munkáit a rendőrkapitányságon sűrűn említették, körözvényekben méltatták. Magát az alkotót a nagyközönségnek fényképeken kinagyítva bemutatták. Legjobb műveiről a járásbíró, sőt a kúria is ítéletet mondott.

„Szemlélete tovább él az élet előtt állókban, akiket vár...”

P. Nyelek, az önzetlen, tapasztalatait mindig átadni kész kiválóság. Felül és aluljárói bölcsességét - miszerint új seprő jól seper, míg nyele nem törik – bizony sokan és okkal irigylik.

Node Kedves Barátaim ! Még Meddig ?!

2013.

Én, a korrupt

Mindig is azt gondoltam magamról, hogy törvénytisztelő ember hírében állok, ezért valóságos lelki szökőárat okozott bennem az eset, ami a napokban velem történt. Aprócska nyugdíjamat kockáztatva túlóráztattam a bizonytalan jövőjű KIME – NET információs cégnél, midőn estefelé, a szobában megjelent két sötét nadrágos, bátor tekintetű férfi.

– Maga az Urák? – kérdezték.

– Urák bácsi – helyesbítettem.

– Jól adja! – mondta a magasabb, bajuszos keményen – egyszer mindenki nyugdíjas lesz, ez nem a maga érdeme! A rám jellemző lelki finomsággal elmosolyodtam.

– Jobban tenné, ha nem gúnyolódna – mondta az alacsonyabb és vöröses szakállú alig láthatóan megrezdült.

– Eszembe sem jutna – válaszoltam készségesen – de már bocsássonak meg, kik önök, és honnan jöttek?

– Akárhonnan – vetette oda a bajuszos.

– Ott én is jártam, nem rossz hely – véltem udvariasan, de a vörös szakállú, aki láthatólag az intellektuális primet vitte közülük, közbeszólt:

– Amint azt már eddigre bizonyára kitalálta, mi a Legmagasabb Szerv megbízásából jöttünk, a KENFE alkalmazottai vagyunk.

– Az meg mi?

– Honnan is tudná? A vörös baljósan mosolygott. – Korruptió Ellenés Nemzeti Nekifeszülés! Most éppen azt a kárt vizsgáljuk, amit maga az egyenletes erkölcsi fejlődésben lévő társadalmunknak okozott!

– Kérem, kérem – siránkoztam. Higgyék el, a látszat csal, én itt nem dolgozom, csak baráti alapon kisegítetek, mert a főnök az ágyom keresztkomája. Pénzt ezért nem kapok, de el sem fogadnám, mert hogy nézne az ki?

– Tudja azt maga nagyon jól! – mondta a bajuszos – de minket a maga kisstíliú adócsalása nem érdekel. Maga sokkal nagyobb bajban van, mint hinné!

– Te magasságos munkajog! – fohászkodtam – akkor mi a gond velem?

Erre a vörös szakállas elővett egy feketére lakkozott dossziét, és felütötte.

– Itt fehéren az áll a feketén, hogy maga veszélyezteti a jogállamiságot!

– Hogy ééén?

– Kétségtelenül. Ezek az iratok arról szólnak, hogy maga veszélyes felforgató, erkölcsi fertőben lubickoló alak!

– De mi bizonyítja ezt? – kérdeztem levegő után kapkodva.

– Nézzük csak – mondta a bajuszos, átvéve a szót – először is itt az áll, hogy maga harminc forinttal kecsgettette a távolsági buszjárat sofőrjét, ha nem dátumozza le a maga utazási kedvezményét! Mi ez, ha nem korrupció, ferdére hangolt gondolkodás?

– De hát... – nyekeregtem

– Semmi de hát! Maga a pultos kislánytól sem akart visszakérni, mikor az sütemény szolgáltat ki magának. Szerencséjére a lány öntudatos volt...

– Én csak nem akartam az ötszázasból...

– Ugyan! Ki tudja milyen ferde hajlamoktól vezérelve próbálta azt a szerencsétlen lányt korrumpálni, hogy aztán fékevesztett vágyai felszínre kerülhessenek...

– De kérem ez nem is...

– Csend! Régóta figyeljük magát, maga veszélyes mótely terjesztője! Ezt pedig a mi Szervünk minden szinten föl fogja számolni! Tagadja talán, hogy éppen az imént hagyott plusz

öt forintot a kávéjáért egy éltés kiszolgálónőnél? Micsoda elfajzott gondolkodás! Egyáltalán: normális szexuális életet él maga? Vagy már azt is kikezdte a korrupció?

Itt megtörtem. Keserves sírásra fakadtam, miközben kottorászni kezdtem zsebkendő után a nadrágomban. Amint a kezem félve előhúztam, a szakállas rám nézett. Tekintete villámokat szórt.

– Mit képzels?! Csak nyavalyog itt, pedig abból a húszasból úgyse adunk vissza!

2015.

Az eltűnt kapitalista nyomában

Nem hiszem, hogy bárkinek is újdonságot jelent, ha azt mondom, hogy a világ dolgai hol változnak, hol pedig változni készülnek. Néha egy elnevezés tűnik el, néha maguk az elnevezők. A legtöbbször azonban mindössze annyi történik, hogy a jelenségek bújócskát játszva velünk, időnként új formát öltenek. Vagy a régi formában újjá születnek, de akkor még az édes szüleik sem ismernek rájuk. Ilyenkor nehezül meg a magamfajta nyomozó természetű ember dolga, akit állandó szimatkényyszer szorongat legbelül. De én vállalom ezt – üsse kavics! És mindjárt fel is hozok példának valakit – aki kiveszőfélben van a mi szépen formálódó világunkból. Hogy ki? Jól gondolják, a Kapitalista!

Pedig kell, hogy létezzen, mert mindenféle szótárakban szerepel, megjelenik a szakirodalomban, de még az interneten is ott van. Ugyanakkor én még személyesen sosem találkoztam vele, sőt, az újságok meg a tévé is egyre kevesebbet emlegetik, szó is alig esik róla. Lehet, hogy kivesző félben van, de talán még meg lehet menteni. Elhatároztam, hogy személyesen felkeresem és megkérdezem tőle, mi baja van, vagy csak a baj van vele?

Annak dacára – hogy mint mondtam – személyesen még nem találkoztunk, nekem elég jól kialakult képem volt róla. Mármint a kapitalistáról. Gyermekkori emlékek, újságokban megjelent rajzok alapján könnyen felidéztem magam előtt egy kopaszodó kövér embert, aki fekete frakkban pöffeszkedve szivarozik és nagy, zsíros tokája a jóléttől fényes. Miután reggeltől estig, az utcákon járkáltam egy ilyen fazont keresve, alaposan

elfáradtam. Elmentem a nálunk vendégeskedő Világcircuszbá kikapcsolódni. És mit tesz a véletlen? A sátor bejáratától nem messze egy kötélnek támaszkodva állt egy piros orrú kövér, szivarozó ember. Rögtön odamentem hozzá.

Bocsánat a zavarásért kedves kapitalista úr, de elmondanám mi a baja?

Nem ért magyar...– mondta elfordulva. De én nem hagytam annyiban a dolgot.

Valami probléma van magával, mert a rádió, a tévé, de az internet sem...

Elmegy fenébe...– válaszolta, és intett öt markos tornászbajnoknak, akik azonnal felém indultak...

Miután oldódott a görcs a lábamban, és elmúlt a lihegése, azon kezdtem gondolkodni, hogy a kapitalistáról kialakult képeket gyökeresen át kell formálnom. Ki az, aki manapság megengedheti magának a szivarozást? Vagy lepocakosodjon a fitness és a testépítés korában? Mivel közben igen szomjas lettem, betértem egy melegítő hangulatjavítóba a Kohó nevű vendéglőbe a fő bekötőút mellett. Odamentem a pulthoz, de amint az italt rendeltem, tekintetem a mellettem könyöklő alakra esett. Tömzsi, borzasztóan kigyúrt pasas volt, tetoválásai táncot jártak, ahogy látványosan mozgatta izmait a csapos nő előtt. Öltözéke egy színes pólón kívül egy rövidnadrágból, az ujjain sorjázó aranygyűrűkből, valamint vastag arany karperecekből állt. Orrából és füleiből szintén aranynak látszó karikák lógtak. Az egész ember enyhe olajszagot árasztott. Ez az – gondoltam – ez biztosan kapitalista. Odafordultam hozzá, de óvatosan.

– Javítson ki, ha tévedek, de nekem úgy tűnik, maga kapitalista! Vagy nem?

– Mi van faszikám? – kérdezett vissza látható önuralommal a koma.

– Maga majdnem eltűnt a médiából – mondtam neki sajnálkozva.

– Még szép! Leültem a magamét és kész! – mondta egyre

hangosabban, miközben egyre közelebb dugta széles, borostás képét.

– Te egy rohadt firkász vagy! Rám ismertél! Vigyétek el koszikázni! – szolt a háta mögött feltűnő őt, gyanúsan tarka öltözetű súlyemelőhöz. Ezek pillanatok alatt közrefogtak, kivittek és benyomtak egy terepjáróba, majd elindultak velem. Még igazán meg sem ijedhettem, amikor egy enyhe balkanyarban jószívűen lelassítva kidobtak az árokba figyelmeztetésképpen. Amint a növényi és állati eredetű ragadványoktól úgy, ahogy megtisztítottam magam, megint gondolkodni kezdtem.

– Hiszen meg van az írva több változatban is, hogy nem a ruha teszi az embert – morfondíroztam –, hanem éppen az ember az, aki tesz a ruhára! Milyen ostoba is voltam! Nyilvánvaló, hogy magatartásáról ismerjük meg a kapitalistát! De hogyan viselkedik egy kapitalista? Leginkább úgy, hogy szipolyozza a munkásokat. Igen ám, de ezt úgy teszi, hogy nehezen lehet észrevenni, pláne rajtakapni. Tanú kellene!

Másnap elmentem a Cső és Dudagyár elé megkérdezni a munkásokat, akik a műszak végeztével szállingózni kezdtek kifelé. Hát láttam már vidámabb arcokat... Noná, hogy valami, vagy valaki bántja ott bent őket. Megszólítottam az egyik különösen gondterheltnak látszó borostás alakot:

– Jó napot barátom! Ki az, aki magát szipolyozza odabent? Le tudná írni, vagy tanúsítaná? A megszólított szúrós tekintettel válaszolt:

– Jobban tenné, ha kevesebbet füvezne! Akkor nem kérdezne ilyen hülyeségeket!

– De ha megmondaná, ki az, aki...

– Elmenjen a ...- itt olyat mondott, amit nem merek leírni – húzzon innen, mert lecsavarom a ...!

Nem erősködtem tovább. A férfiak már csak ilyenek – gondoltam – inkább megkérdezek egy nőt, azok barátságosabbak. Oda is mentem az egyikhez.

– Kezét csókolom hölgyem! Ne haragudjon, de megmondaná ki az, aki magát a gyárban szipolyozza?

– Micsoda? Hülye maga? Én tisztességes asszony vagyok, engem itt a gyárban senki nem...Mit mondott? Gyere Salu védjél meg! Ez az alak molesztál!

Meg is jelent rögtön Salu, és nem látszott két méternél alacsonyabbnak. A jó szerencsémnek köszönhetően sikerült megelőznom előle a forgatagban.

Rossz nyomon járok – mondtam magamban később, már egyedül. Ahelyett, hogy össze-vissza mászkálnék, egyenesen a hivatalos helyen kellene érdeklődnöm, ahol biztosan tudnak a kapitalistáról. A Kormányozó Hivatalban!

Bár az eddigiek már testileg – lelkiileg eléggé megviseltek, mégis késedelem nélkül oda indultam.

Mikor megtudta, hogy bizalmas ügyben járok, az ügyeletes tisztviselő – egy alacsony, szakállas, diszkrét tekintetű ember – rögtön szívélyesen fogadott.

– Miben lehetek szolgálatára? – kérdezte.

– Egy eltűnést szeretnék bejelenteni – mondtam. Nincs meg a Kapitalista!

Várakozásommal ellentétben a tisztviselő nyugodt maradt. Sőt, nyájasan fordult felém:

– Tudna róla valami bővebb felvilágosítást adni?

– Igen. Ő az, aki leszorítja a béreket, nem fizet ki, nem jelent be, mindenkinek felmond, de semmiről sem mond le! Vagyis szipolyozik! Van ilyen maguknál a Nyilvántartásban?

– Biztosíthatom, hogy nincs – mondta a szakállas nyíltan, a szemembe nézve.

– Hát valami hasonló? Mondjuk tőkés?

– Olyat sem tartunk nyilván. Legfeljebb tőkeerős csoportot. De az más.

– De csak vannak, akiknek áll a világ? – kérdeztem – akik szemesek?

– Ha már ennyit erőlködött – szólt a szakállas – még elmondhatok magának valamit kettőnk közt. Vállalkozókat nyilvántartunk, kicsiket, közepeseket meg nagyokat. De egy sincs köztük,

aki szipolyozna, csak munkalehetőséget ad. Érti?

– Értem. De ha nincs kapitalista, akkor kapitalizmus sincs?!

A tisztviselő egy kicsit nyugtalan lett, körülnézett, megköszö-
rülte a torkát.

– Hát az van... itt – ott...talán. De a kapitalista, az biztosan
kimúlt! Eltemették! Ezt vegye tudomásul!

A világ, világnézettel együtt nagy robajjal dőlt össze bennem.
Forgószél csapott meg, ugyanakkor a gyász fájdalma könnye-
ket csalt a szemembe. Sírva botorkáltam lefelé a lépcsőn, a
kijárat irányába. A portás részvétellel karolt át:

– Ne sírjon cimbora! Majd kap segílyt legközelebb!

– Meghalt a kapitalista! Nincs többé! És én nem is tudtam
róla!

– Én sem. De tegnap bevettünk valami gyászjelentést a ka-
puról. Rokona volt?

– Nem. Csak jó ismerősöm. Nem is láttam még... De a szel-
leme tovább él, tudja, a kapitalizmus...

A portás elkomorodott.

– Szórakozik velem? Na menjen a jó kapitalista nagynénjé-
hez Sanghájba! – és folyamatosan káromkodva a telefon után
nyúlt.

A biztonságiakat már mégsem vártam meg.

2015.

A hatalom jelenségéről

– néhány gondolat –

Mi lehet izgalmasabb, mint az erő, mely földi lépteink hosszát megszabja, életünk pályáját kijelöli, lehetőségeink sorát előkészíti? És mi lehet irritálóbb, mint ebbe beletörődve szemlélődnünk, tehetetlenségünket elismerve, az irányítás jogát feladva tengődni kilátástalanul, tudatlanul, hatalom hiányában?

Minket, embereket valószínűleg, azóta izgat a hatalom, mióta súlyát vállainkon érezni kezdtük, befolyása alól, azóta próbálunk hiábavalóan menekülni, de képzeletbeli védőszárnyai alá próbáljuk magunkat biztonságba helyezni. Már a régi gondolkodók tökéletesen tisztában voltak jelentőségével, könyvtáryi irodalma van. Mégis – mivel az idők folyamán Próteuszként változik – arra késztet bennünket, hogy újra és újra megpróbáljuk megragadni tartalmi lényegét. Itt szeretném leszögezni az esetleges világnézeti félreértések elkerülése érdekében, hogy társadalmi hatalomról írok, mert úgy vélem, valódi hatalomról ilyen értelemben beszélhetünk. A társadalmi hatalom – és nem a társadalom fölötti hatalom – mindenkori konkrét magvalósulási formája a politikai hatalom. A hatalmat, mint magas fokú, összetett jelenséget képzelem el, az emberi testhez hasonlóan, melyben sejtek keletkeznek, osztódnak, pusztulnak, miközben a lényeg alapvetően nem változik. A hatalom is osztódik, változik koronként, már ami konkrét megjelenését illeti, de úgy vélem rendelkezik egy alapvetően föltárható strukturális lényeggel, amit megismerni a legmodernebb információs eszközök birtokában lehetőségünk, de kötelességünk is egyben. Továbbá úgy gondolom, hogy a hatalom is – mint élő jelenség az emberrel együtt – keresztülmegy egy evolúciós jellegű folyamaton, mely

minden élő sajátja. A fejlődés tétje és célja ez esetben maga az emberi társadalom jövője, a mi jövőnk, amit a hatalmi struktúrák fejlődése – könnyű belátni – alapvetően befolyásol. Különösen fontos erről beszélnünk most, amikor a hatalom eddigi korlátait levetve az egész Föld biológiai egyensúlyát, egyben az emberi lét föltételét teszi kérdésessé. A hatalom alaposabb megismerése tehát mindenképp kulcsfontosságú. Írásomnak nem is lehet más a célja, mint erre föl hívni a figyelmet.

Az alábbiakban egy rövid összegzés keretein belül megpróbálom megragadni a hatalom felfogásának általam lényegesnek vélt módjait, bemutatni kialakulását, alapvető jellemzőit, speciális jelenségeit – jegyeit, céljait, felelősségét, és várható viselkedését, a tőlem telhető lelkiismeretességgel.

Leszögezném először, hogy nem lehet, és nem is céлом a hatalomfelfogásokat írásomban részletesebben elemezni. Nagy számuk, és különbözőségük ellenére – alaposan leegyszerűsítve – két alapfelfogás körvonalazható. Az egyik a hatalmat, mint eszközt, a másik, mint célt próbálja értelmezni. Balázs Zoltán professzor kritikusan fogalmaz, mikor azt írja, hogy a nyugati politikai filozófia sokáig nem különösebben foglalkozott a hatalommal, mint jelenséggel, a hatalmat adott dologként kezelte, és inkább funkcionális oldaláról vizsgálta. Nemcsak a hétköznapi életben, de hosszú ideig másutt, mások is a hatalmat az állammal vegyítették össze. Régen megjelent már azonban az fölfogás is, mely a hatalmat célként értékeli. Deák Ferenc meg is nevezi ezt a célt: a népek boldogítása. A hatalmat abszolutizálja a híres író George Orwell, amikor kijelenti, hogy a hatalom nem eszköz, a hatalom cél. Én úgy gondolom, ha van pozitív eredményként értelmezhető jelentése az alá – fölé rendeltségnek, úgy létezik céltudatos és ésszerű hatalom is. De ha a dolgok mellérendeltsége dominál a világban, úgy minden hatalom csak relatív értéket képvisel, mesterséges kreáció, mely minden helyzetben megkérdőjelezhető. Számomra rendkívül lényeglátónak és igaznak tűnik Hannah Arendt filozófusnő

megállapítása, miszerint a hatalom képesség, mely végső soron biztosítja egy közösség fennmaradását. Szeretném hinni, hogy a jövőben ezt hatékonyabban teszi. Számomra a hatalom valós képesség, a jövőre tehető befolyás képessége, nem más, mint a jövőre gyakorolt nagyobb befolyás birtoklása másoknál.

Közhelynek számít, de a hatalom jelenségének megismerésére tett kísérlet során megkerülhetetlen a hatalom keletkezéséről is szót ejteni. A hatalom eredete azért tűnik lényeges kérdésnek, mert ha önmagától létrejött szükségszerűség – mint azt sokan állítják – akkor nehezebben kezelhető, mintha a saját akaratunkból jött volna létre. Ez utóbbi esetben feltételezhető, hogy mi magunk döntően befolyásolhatjuk, akár meg is szüntethetjük. Ha a hatalmat korlátlanul oszthatónak tekintjük, úgy a dolog nem is látszik annyira utópisztikusnak. Igen régi, tankönyvekben élő hagyományként jelentkezik a hatalom keletkezéséről szóló elgondolás, melynek hívei Rousseau - tol eredeztetik elképzeléseiket. Eszerint a hatalom tulajdonképpen közmegegyezés eredményeként keletkezett/ társadalmi szerződés/, melynek következményeképpen ésszerű rend működik köreinkben, és nem verjük agyba – főbe egymást a villamoson nagy tömegben egymás sarkát taposva, mint tennék ezt legintelligensebbnek tartott rokonaink, a csimpánzok – ahogyan erre a kiváló tudós etológus Csányi Vilmos szellemesen rámutatott. Függetlenül attól, hogy ez az elgondolás mennyire helytálló, vagy modern, arra fölhívja a figyelmet, hogy a hatalom nem pusztá erőszak alkalmazásával keletkezhetett. Itt adódik magától a kérdés: kinek is van hatalma tulajdonképpen? Ha az egyén /én/ szempontjából nézzük, a válasz az lesz hogy: annak, akit többen támogatnak, mint engem. A lényeg esetünkben nem az, hogy az állítás igaz, hanem hogy elhiszem-e? Ha az egyének többségével sikerül elhitetni, hogy nincs támogatottságuk, akkor megvan az alap, amire a hatalom épülhet. Az etológusok főemlősökön végzett megfigyelései mindenesetre azt példázzák, hogy amely egyed befolyást szerez a többiek fölött, ezt úgy te-

heti, ha támogatói vannak /szerzi őket/. A hatalom kialakulásában /megszerzésében/ lényeges szerepet játszhatott az együttműködésre való készséges hajlamunk. Tekintélyelvűségünk a középszer mániája, márpedig – valljuk be – döntő többségben középszerűek vagyunk. Ugyanakkor nem szabad lebecsülnünk a nyers fizikai erőszak szerepét sem a hatalom kialakulásában. Nem tekinthetjük azt csupán a hatalommal velejáró „szükséges rossznak”. Úgy tűnik, a hatalom nem lehet meg kényszer nélkül, ami egyenes úton vezet a valódi erőszakhoz. Az általunk megismert /mintegy készen kapott/ modern értelemben vett hatalom valószínűleg úgy keletkezhetett, hogy az apró helyi hatalmak kényszer hatása alatt „egybenőttek”. Erre az ókori Egyiptom egyesítésének története szolgálhat példaként. A természeti népek életének tanulmányozása során, a szociológia művelői viszont azt a következtetést vonták le, hogy írott történelem előtti őseink még tudták kezelni a csoportok közötti agressziót, „háborúik” az esetek döntő többségében valószínűleg nem jártak komoly vérontással. Én ugyanakkor nem gondolom, hogy a tétjük kisebb lett volna, mint azt egyesek állítják. Azt gondolhatnánk, hogy minél nagyobb létszámú egy bizonyos csoport, a fette uralkodó hatalom annál nehezebben érvényesül. Vagyis a nagyobb létszámú csoport tagjai értelemszerűen szabadabbak. Azt hiszem felesleges bizonygatnom, hogy ez nem igaz. Ebből következik, hogy a hatalom valami olyat tud – ösztönösen, és/vagy tanult módon – ami kívül esik egyetlen ember kompetenciáján. Többek között ezért is értelmetlen dolog egyeduralomról beszélni, vagy egyetlen ember nyakába varrni a legszörnyűbb dolgokat, még ha esetleg Néró is volt az illető neve. Ugyanakkor a kollektív gonosztettek elkövetése során szeretünk kibújni a felelősség alól, és az egészet a hatalom /állam/ nyakába varrni. Több – kevesebb sikerrel. A Szent – Bertalan éj történeteit mindenesetre, nehéz lenne csupán a hatalom kényszerítő kegyetlenségével magyarázni. Úgy vélem, hogy a hatalom fejlődése során kiválik egy csoport, melynek tagjai bonyolult és

kölcsönös érdekkapcsolatba lépve a hatalmat ténylegesen birtokolni kezdik. Ezeket a személyeket nevezhetjük belső csoportnak is, így lényegi különbséget téve köztük, és a hatalomból láthatóan kimaradt tömegek között. Közülük valószínűleg a legjelentékenyebb személyiség lett a vezető /főnök/ akit kezdetben a személyes kiváló tulajdonságai az élre segíthettek. Azt, hogy a továbbiak során a hatalom maga ritualizálódott, a főnök személye pedig szent szimbólummá vált, azt többek között Frazer Aranyágának megjelenése óta tudjuk. Őseink valószínűleg nem voltak tudatában annak, hogy miféle szellemet engedtek útjára palackjából, amikor az újszülött hatalomnak – kényszerből, érdekből, vagy csak egyszerűen lustaságból – engedelmeskedni kezdtek. Mindenesetre még messze voltunk a mai állapottól, amikor a hatalom – minden törvényessége dacára a tömegek számára többnyire nehezen érthető indokokból életüket veheti el, vagy el is veszi...

A hatalmat, éppen univerzális jellege miatt számos jelzővel fel lehet ruházni, számos tulajdonságot lehet vele kapcsolatba hozni. Mégis ezek közül megpróbálom kiválasztani a számomra lényegesnek tűnőket. Mind a mai napig léteznek olyan vélemények, melyek a hatalom lényegi erőszakosságát tompítani szándékozva, annak helyére a tekintélyt próbálják emelni. Mint ha a tekintély önmagában elegendő, ráadásul erőszakmentes-eszköze lehetne a hatalom korlátlan érvényesülésének. Valóban úgy tűnik, a tekintélynek mindig van valamennyi hatalma, míg a hatalomról ugyanez nem mondható el feltétlenül. A baj csak az, hogy a tekintély nem azért születik, hogy uralkodjon. A magam részéről úgy hiszem, hogy a tekintély, mely alapulhat egy eszme tiszteletén is – nagyon messzire eljuthat az emberi jövő formálásában, amint ezt Gandhi életpályája is kiválóan példázza. Ugyanakkor azt is gondolom, hogy a világháborúkban a lövészárkokból megszökött katonákat nem a pusztító tekintély állította kivégzőosztagok elé. Tehát a tekintély lényeges, de nem föltétlenül velejárója a hatalomnak. Az erőszak viszont igen.

A hatalom nem statikus állapot, hanem állandó mozgásban levő viszony, melynek mozgástörvényei nemcsak megismerhetők, de meg is kell őket ismernünk. Ugyancsak igaznak tűnik, ha az emberek viselkedését rendező kétpólusú elvként fogjuk föl, akkor tűnik elő igazán, hogy mennyire fontos létéhez a stabilitás, vagy inkább a kiegyensúlyozottság, az alá – fölé rendelték együttélése szempontjából. A hatalom általában, de főleg hosszabb távon akkor működőképes, ha az alá – fölé rendeltség aktuális formája az adott helyzetben és korban a társadalom számára elfogadott. Már említettem, hogy az ember szívesen alkalmazkodik szabályokhoz, jelen esetben a hatalmi viszonyokat is könnyen elfogadja, főleg ha azok számára könnyen belátható pozitív eredményekkel kecsegtetnek, vagy csak a létbiztonságot garantálják. A hatalom tehát egyáltalán nem szinonimája a zsarnokságnak. Szervező erő is, mely az emberek közös együttélését nemcsak szabályozza, de lehetővé teszi a magasabb, társadalmi szinten előbukkanó, csodálatos eredményeket fölmutató közös alkotóerő kiteljesedését, ami az egyén számára is kivételes élményt jelent. Tehát a hatalom korántsem csak negatív, vagy korlátozó, hanem a csoportos kreatitásnak egy különleges, általános szervezkedő képessége – amit természetesen nem kell folytonosan összevetnünk a természetvá-
rak építőinek, a hangyáknak szándékaival. Továbbá, akárcsak régen, ma is az átlagember elvár tőle valami féle együttérzést, vagy jóindulatot. Ugyanazt várjuk, mint elődeink a hajdani királyoktól, hogy legyen velünk kegyes és méltányos. És a hatalom sokszor valóban az is – ha másért nem, hát önérdékből. Mégis, magának a „hatalom” szónak van egy, a köznyelvben félelmet ébresztő kicsengése, ami arra utal, hogy az idők folyamán a hatalom többször is zsarnoksággá változott. Történe-
szeink ügybuzgósága ma sok esetben kimerül, csupán ennek bizonyításában. Itt egy olyan probléma merül fel, ami – nemcsak szerintem – végigkíséri egész történetünket. A hatalomról nyíltan és közérthetően beszélni úgy vélem kötelesség, ami egyben a

jó szándék világos jele. Ez kellene, hogy vonatkozzon magának a hatalomnak mindenkori birtokosaira, vagy képviselőire is. Ők azonban csak ritkán kapnak „őszinteségi rohamot” /pl. a jakobinusok a francia forradalomban/, és ez nem is látszik számukra célravezetőnek. Ellenben számos esetben ennek ellenkezőjét tapasztaljuk, vagyis az alávetettek szándékos manipulációját, az aktuális hatalmi struktúra dicsőítését. A hatalom mindig talál érveket az önigazolásra. Szarkasztikusan azt mondhatnánk, szerencséje van, hogy ilyen sokszínű a világunk. Mindebből egy lényegi következtetést vonhatunk le, miszerint a hatalom nem jó, vagy rossz, hanem önző. Jelenlegi formáját, megjelenési szintjét tekintve számomra feltétlenül az, de véleményem szerint mindez megváltoztatható.

A hatalom sajátos kapcsolatban áll a gazdasággal, pontosabban annak egy kirívó jelenségével – ez pedig a gazdagság. Annak alapja lehet, de ugyanakkor következménye is. Aki arról beszél, hogy a hatalom, akár mint állam - függetlenül, saját belátása szerint cselekszik, az a tényeket nem akarja figyelembe venni. Nincs szükség különösebb bizonyítékra, /még a Panama – aktákra sem/ ha azt állítjuk, hogy a történelem során a hatalom mind a mai napig tartó szoros és kölcsönösen jó kapcsolatot ápolt a gazdagsággal, bár ezt kimondani nyilvánosan ma sem illik, ehhez túl szégyenlősek vagyunk. Ki tudja miért? Mindenesetre Kornai János, a közgazdaságtan tudós professzora csak nem régiben hívta fel a közfigyelmet arra, hogy ne izgasson senki feleslegesen a gazdagok ellen. Én sem teszem - természetesen. Mindenesetre nehéz valódi példát találni hatalomra – gazdagság nélkül. Még Cincinnatus alakja is, akit a pácban lévő rómaiak állítólag az eke szarva mellől rángattak el, hogy legyen diktátoruk – igencsak a legendák kódéba vész. Amit a polgári teoretikusok, főként Jászay Antal is vélnek az állam önállóságáról, azt a közelmúlt ismert eseményei nem igazolják. Ellenkezőleg. Az állam/ok/, államfők váltak és válnak gazdasági érdekcsoportok marionett bábjaivá. Semmi újdonság.

ságot nem állítok, ha azt mondom, hogy az idők folyamán a gazdagság hatalmat is akart magának, majd hatalomra kerülve további gazdagságot. Ez a gazdagság szempontjából nagyon is ésszerű dolog, hiszen semmi mást nem tesz így, mint a jövőjét biztosítja, ami, mint már említettem, szerintem a hatalom lényegi képessége. A gond csak azzal van, hogy miközben a hatalom birtokában önmagát sokszorosítja, a gazdagság nem teljesíti más, a hatalom birtoklásának okán keletkező kötelességét. Például hajlamos nem figyelembe venni a /hatalom által /vezetettek/alávetettek/ alapvető érdekeit. Nem szervezi, és vezeti őket, hanem a legtöbbször csak egyszerűen kihasználja kivételezett helyzetét. Márpedig a hatalomnak olyan kötelezettségei vannak, mint az alatta élők alapvető életfeltételeit biztosítani, értelmes élettevékenységüket irányítani. Ha a hatalom nem így tesz, előbb – utóbb önmaga sírásójává válik. Nem marad alattvalója...Igen, a hatalom esendő...

A hatalom és gazdagság e szimbiózisát, az emberek a jelek szerint sohasem kedvelték, noha kénytelenek voltak együtt élni vele. A gazdagság viszont az idők folyamán kénytelen volt a közízléshez igazodni, és bár hatalomvágya máig nem csitult, megtanult „rejtőzködni”. Marcus Licinius Crassus/i. e.-114 – i. e. 53/, az ókori Róma híres – hírhedt közszereplője, közmondásos vagyonát ingatlanspekulációkkal szerezte. Ezzel azonban nem elégedett meg, hatalmat is akart. Nem elégedett meg azonban a közönséges politikai vezérszereppel, hadvezéri babérokra is vágyott. Irtózatos vagyona még ezt is lehetővé tette számára. A gazdasági életben javára váló kiváló üzleti szimata azonban nem segítette ki a parthusok ellen i. e. 53-ban vívott carrhaei csatában. Legyőzték, majd megölték, lefejezték, száját állítólag /Plutarkhosz/ teletömték arannyal figyelmeztetésképpen. Crassus óta a gazdagság ill. annak birtokosai megtanulták, hogy gazdasági hatalmukat nem érdemes személyesen érvényesíteni a politikában, vagy éppen máshol. Sokkal kifizetődőbb erre a célra megfelelő embereket fogadni... Manapság minden

magára valamit is adó gazdasági érdekcsoport rendelkezik „saját” politikai párttal, de erről később még lesz szó...

Itt elérkeztünk ahhoz a ponthoz, ahol tovább már nem lehet megkerülni azt a jelenséget, amikor a hatalom olyan /esetleg hivatásos / személyeket fogad szolgálatába, akik uralmát ténykedésükkel biztosítják. Ez a jelenség maga az állam, ill. annak kialakulása. Az állam természetesen nem római találmány, hanem jóval korábbi társadalmi fejlemény. Mivel Platón óta foglalkoztat bennünket, embereket, én magam aligha tudok, de nem is akarok újat mondani róla. Témám szempontjából, mint a hatalom manifesztációja érdekes, mert rámutat annak néhány jellegzetességére.

Amint az emberi csoportok létszáma annyira megnőtt, hogy a hatalomnak nehézségei támadtak érdekérvényesítése során – megjelent az állam is. Az állam egy sajátos képződmény, amíg nincs, addig is létezik hatalom. Viszont ha egyszer megszületett, törvényes, valódi hatalom, állam nélkül már nem képzelhető el. Alapfeladata elhíttetni az alattvalókkal, hogy nélküle törvényesség nem létezik. És valóban, miután létrejött, úgy tűnik, az állam valódi hatalommal bír, mert intézményesíti az erőszakot. Ám ez csak a látszat. A valóságban a hatalom birtokolja az államot, más hatalom - perspektívák kárára. A történelem során számos tény igazolja, hogy az állam maga értékes, sőt abszolút trófeának számított a hatalmi csoportosulások vetélkedése során. Az is igazolható, hogy ezek a csoportok /esetleg pártok/ egy töről /belső csoportból/ fakadtak, és csak látszólagos, de nem lényegi különbség van a római patrícus, az angol lord és az amerikai szenátor között. Persze az idők folyamán eltűntek a hatalom birtoklásának olyan „csacska” indokai, vagy igazolásai, mint az isteni akarat, a jó származás, ami rendjén is való. Viszont a mai napig nem ismert egyetlen szegényházi karriert maga mögött tudó államelnök sem. Ezek fényében számomra képtelenségnek tűnik az államnak olyan önállóságot, vagy entitást tulajdonítani, amelyet számos polgári teore-

tikus neki tulajdonít, habár bizonyos /nem lényegi/ automatizmusok létrejöhettek az állam saját ténykedése során is. Jászay azt állítja, hogy az állam időnként saját akaratából ésszerűsíti önmaga működését. Például úgy, hogy csökkenti a bürokráciát, vagyis önmagát megrövidíti. Véleményem szerint azonban valami más történik. A hatalom csökkenti a belőle élők körét, vagy másképpen a hatalmon lévő belső csoport növeli hatalmát, s vele jövedelmét, az alárendeltjeinek kárára.

Kétségtelen tény, hogy az állam/ok/ kialakulásának kora óta az emberiség lélekszáma elképesztő módon megnőtt, mintha maga az állam/ok/ megjelenése katalizátorként működött volna közre ebben a folyamatban. Innentől fogva csak az a hatalom számíthatott az alávetettek megértésére, mely az államot birtokolta, ezért is váltak egyre ritkábbá a sikeres hatalomelleni lázadások, és itt a hangsúly a sikeren, vagy inkább annak hiányán van. Mindenütt globálisan elterjedt az állam, a biológiából vett hasonlattal élve, mint élő testben a sejtek néhány ezer éve államok burjánzanak, keletkeznek, növekednek, egyesülnek, pusztulnak el. Néha egyik- másik a többit már- már fölfalva birodalommal dagad, de tartósan egyik sem tudta eddig megőrizni dominanciáját. A miértre már számos generáció kereszte a választ, a magam részéről úgy vélem, ennek elsősorban technikai- technológiai okai voltak, melyek a jelenben eltűnőben vannak. A ma globalizációnak nevezett jelenség térnyerése legalább is erre enged következtetni, valamint a hatalom azon tulajdonsága, hogy nem tűri jól a vetélytársat.

A vetélytársak iránti kíméletlenség az egyik, ha nem a legfőbb oka annak a jelenségnek, mely a „hatalom megszaladásának” nevezhető. Magáról a fogalomról annyit, hogy létezik, bár a „netről” eltávolították. A fogalmat én a következőkben próbálom értelmezni.

Ha nincs vele szemben megfelelő ellensúly – ami nem lehet más, mint az általa uralni vágyott tömegek súlya – akkor a hatalom különös anomáliákat produkálhat, sőt produkál is

évezredek óta. Időről – időre olyan koncentrációt mutat, ami a legtöbb esetben társadalmi katasztrófákhoz, tömeggyilkosságokhoz vezet. Ezek a történelmünkön végigvonuló, esetenként kitörő „hatalmi vulkánok” teszik a legnagyobb károkat civilizációinkban, és fenyegetik azt meggyőződésem szerint napjainkban is. Ezt a vonulatot a Si-huang-ti, Attila, Timur Lenk, Rettegett Iván, Hitler nevekkel lehetne megjelölni. E névsor könnyen bővíthető, de tartalmaz egy azonos elemet. Viselőik olyan elképesztő tömegmészárlásokat vittek véghez, amit nem indokolt semmilyen külső, vagy belső szükségszerűség, vagy kényszer. Mégis, akkor a dolog hogyan magyarázható? Véleményem szerint – aminek természetesen nincs kényszerítő ereje – adott koronként bizonyos szituációkban összejöhet egy különösen hipochonder vezér és az átlagnál a hatalmát jobban féltő belső csoport. Ez azt eredményezi, hogy az utóbbi „szabadjára engedti” a vezér-megmentőt, azzal a céllal, hogy az majd megvédi okkal, vagy ok nélkül fenyegetettnek vélt hatalmát. Természetesen annál jóval összetettebb jelenségről van szó, minthogy két mondatban pontosan le lehessen írni. De a lényeg nem is ezen van véleményem szerint. Hanem azon, hogy a néhány sorral feljebb leírt névsor végére sehogyan sem tudtunk és tudunk pontot tenni. Semmi okunk, vagy lehetőségünk sincs erre, nincs társadalmi berendezkedés, politikailag megalapozott garancia, hogy ez még egyszer nem történik meg. Vagyis nem találtunk fel eddig olyan társadalmi – politikai struktúrát, ami védelmet jelentene a hatalom „megszaladásával” szemben. Bármely erősnek, megbízhatónak is deklarálta – tettei magát folyamatosan a „nyugati” polgári demokrácia, Hitler mégis ki tudott belőle nőni. Egy olyan struktúrából, ami lényegileg az óta sem változott. Még két megjegyzésem lenne a dologhoz. Az egyik, hogy véleményem szerint nincs egyenes összefüggés gazdagság és hatalom között, egy bizonyos összeg fölött már nem lehet még több hatalmat venni. Vagyis korlátlan mennyiségű pénzhez nem járul korlátlan mennyiségű hatalom. Ez jó,

hogy így van, mert azt jelenti, hogy társadalmi hatalomnak ez a bódítóan veszélyes jelensége kiküszöbölhető. De biztosan nem tettünk még érte eleget. A fent említettek okán óhatatlanul fölvetődik egy kérdés: vajon az ember uralja-e a hatalmat, vagy a hatalom az embert? Mielőtt elhamarkodott ítékezés születne, két véleményt szeretnék itt megemlíteni olyanoktól, akik igen jártasak voltak a kérdésben. Az egyik Szent Ágostoné, aki úgy vélte, hogy az emberek egymás fölötti uralma nem Istentől való, hanem az eredendő bűn következménye. Nézetem szerint itt a lényeg – világnézeti szempontból mellékes – az, hogy a hatalom bűnös, vagy bűnöket követ el, emberi gyarlóság. Tehát az embernek kell kijavítania. A másik figyelemre méltó véleményt Montesquieu fogalmazza meg a régi Rómáról szóló munkájában. „Nincs hatalmasabb a törvénytisztelő köztársaságnál, ahol...nem félelemből, vagy a józan észre hallgatva, hanem szenvedéllyel tartják be a törvényt”- írja a nagy francia gondolkodó. Ebből számomra két nagyon fontos dolog következik. Az első, hogy a hatalomnak tisztelnie, és nem bitorolnia kell a törvényeket, vagy visszaélni a törvényekkel. Azokkal, amiket egyébként ő maga hozott. A legnagyobb bajt hozza egy társadalomra, ha az állam/apparátus/ nem tartja be, nem tiszteli a törvényeket. Sehol nem látszik világosabban, hogy a hatalom nem azonos az állammal, mint ott, ahol a törvényekkel visszaélnak, azokat visszamenőleges hatállyal, egyes csoportok, sőt személyek szájíze szerint megváltoztatják. Teszik mindezt az állam nevében, annak tekintélyét fölhasználva, nevét bitorolva. Közben port hintenek a polgárok szemébe, a korrupció ellen ágálnak, amit maguk elkövetnek. A törvények „szenvedélyes tisztelete”lenne az alap, maga az erkölcsi kiindulópont, ami minden más meggondolást fölülír. Nos, nézzünk körül először saját portánkon ez ügyben, majd utána mondjunk véleményt...

A másik lényegi elem Montesquieu véleményében a köztársaság elötérbe helyezése, ami szerintem ez esetben nem konkrét államformát jelöl, hanem magát az elvet, melyet nevezhet-

nénk modern szóhasználatlalt demokratikusnak. Az ő idejében még nem létezet semmiféle demokrácia, amit amúgy maguk a „feltaláló” görögök nem tartottak jónak. Ennek ellenére létezett, sőt létezik maga a demokratikus elv, mely azt jelenti számomra, hogy minél több ember egyre több érdeke növekvő hatásfokkal érvényesül. Ez az, ami valóban közös ügyeinket előmozdíthatja, ez az, amiben bízhatunk. A lényeg nem a demokrácia megvalósultnak hitt, vagy megvalósíthatatlan, örök, hiábavalóan vitatott és értelmezett fogalmában rejlik, hanem az említett elv megvalósításában. Ehhez azonban veszélyesen őszintéknek kell lennünk, vagy azzá válnunk. Először fel kell tárnai, hogy kik a hatalom valódi birtokosai, vajon jól-e, és mire használják az államot?

Jogos a beszámoltatás, mert a hatalmon lévők szempontjából fontos, hogy saját érdekeiket hogyan tudják összemosni, olyan fogalmi értékekkel, mint haza, fejlődés, jogállam, stb. úgy, hogy érdekeik dominanciája ne sérüljön. A hatalom birtokosainak mindig is erős fegyvert adott a tömegek manipulálhatósága, amit a történelmi események tanúsága szerint szívfájdalom nélkül ki is használtak. A tömegeknek viszont erőt kell, hogy adjon a demokratikus elv érvényessége, és érvényesítésének jogos, természetes vágya, ami a történelem tanúbizonysága szerint, ha sokszor lappangva, sokszor elnyomva, ezer módon ellehetetlenítve, de mégis létezik, működik, és ami a fő: újra és újra életképes alternatívákat hoz világra. Méltányosság, kölcsönösség és egymás tisztelete véleményem szerint – ma divatos kifejezéssel élve – ugyanúgy a génjeinkben van kódolva, akár az önzés, vagy az agresszió. A jövőnkét akárhogy is ágálnak többen olyan hevesen, eddig sem az egymást vetélytársnak, és nem társnak tekintő szemlélet határozta meg. Hadd tegyem hozzá – szerencsére. A közösségi szempontok érvényesítése a kora középkor világi, vagy vallási jellegű kommunisztikus közösségein keresztül a fáraók koráig, vagy akár a Bibliához is visszavezethető, gondoljunk csak Bábel tornyának építésére,

ami lehet, hogy a korabeli építők első közös munkabeszüntetésének emlékét őrzi. John Rawls, amerikai tudós politológus, filozófus – akit amúgy rengetegen támadtak és bíráltak – „Az igazságosság elmélete” c. könyvében már kifejtette, hogy társadalmi igazságosság nem létesül haszonelvűsége építve, az csakis méltányosságra alapozva létezhet. Ez a méltányosság az önkorlátozásból indul, ami végeredményben igényeink tudatos visszafogását jelenti. Mára számos követője támadt e gondolatnak, de úgy látszik, még nincsenek elegendő. A működő kapitalizmus viszont nem tud lemondani a profitról, és úgy tűnik, nem is akar. Erre nekünk kell majd megtanítani, a hatalom megfelelő korlátok közé szorításával. Nem látszik könnyű feladatnak, de ahogy a haszonelvű érvényesítése tanítható volt, úgy a méltányosság is megtanulható.

Ha a hatalom céljait vesszük szemügyre, észrevehető azok összetett, mégis alapjában véve három kategóriába sorolható megjelenése. A hatalomnak van egy elsődleges önfenntartásra utaló valódi célja, ami nem más, mint a közönséges kíméletlenség, amint a hatalom önmagát sokszorosítani igyekszik. Ez az átörökítés, a belső csoporton keresztül történik, mikor a folyamat során ez a csoport szoros, szinte biológiai örökségként kezeli, kapja kézhez a hatalmat. Ez történt voltaképpen évezredek óta keresztül a születési arisztokrácia saját érdekeinek érvényesítése során. Valódinak azért nevezem, mert a hatalomnak mind a mai napig ez az elsődleges célja, ha sokak számára nem is mindig nyilvánvaló. A hatalom céljainak következő kategóriájába sorolnám mindazokat az összetett, kívánalmakat, vagy jelenségeket, melyek elérendő és a legtöbbször állandó értéknek szerepelnek de éppen ezért is alkalmasak az elsődleges cél álcázására. Ezeket másodlagos /álcázó/ céloknak nevezném. A dolog természetéből fakadóan ezek többségükben valóban értéket képviselnek, ám egyáltalán nem mindegy, hogy a hatalom milyen szándékkal veszi elő, használja fel őket. Mivel értékesek – abszurd módon könnyen felhasználhatók a töme-

gek ilyen – olyan manipulációja érdekében. Nézzük most az egyik legkirívóbb példát! A hatalom számára nagyon fontos dolog, hogy önmaga szükségességének érzetét a társadalomban fölkeltsse, sőt a lehető legmagasabb szinten tartsa. Létezését ezzel igazolhatja leghitelesebben alattvalói előtt. Minden ember legféltettebb kincse a béke, ezért háborúval fenyegeti őket.

Természetesen nem közvetlenül /bár példa erre is akad/, hanem közvetve úgy, hogy ellenségképet alakít ki bennük, ami lehet belső vagy külső. Minél erősebb az ellenség/kép/, annál nagyobbra nőhet a hatalom. A háború a hatalom szempontjából mindig jogos, legyen akár védekező, akár támadó. Nem fordult elő ugyanis az eset, hogy egy hódító hatalom önmagát aljas agresszornak nevezte volna. Kizárólag azután, ha legyőzték... Természetesen, ezzel nem azt akarom mondani, hogy nem létezik igazságosnak mondott honvédő háború, hanem azt, hogy nem kellene lennie...Hatásos ellenségkép kialakítása döntő szempont, alapkövetelmény a hatalom számára, mert az ellenséggel szembeni fellépés követeli a legnagyobb áldozatot az alárendelt tömegektől. Szükség esetén vagyont, családot, mindent és mindenkit. A háború sújtotta nép szempontjából, egy fegyveres konfliktus nem lehet igazságtalan, mert a terheit mindenek előtt ő viseli. Ez megkönnyíti a hatalom dolgát, amikor a tömegeket rá akarja venni a háborúra. Mivel úgy látszik, a háborúk nem szűnnek meg maguktól, és állandóan dúlnak napjainkig, a kérdés megoldását napirenden tartani tudományos feladat is, mert a fegyvergyárosok sem alszanak.

Szintén nagyon vágyott cél a hatalom számára a legitimitás. Ez esetben azt szeretné, hogy lehetőleg minél több állampolgár tekintse uralmát törvényes rend szerint valónak, ami ugyanakkor tekintélyt is ad. Az, hogy mikor milyen hatalmat tekintettek az emberek legitimnek, megint csak komoly változásokon ment keresztül az idők folyamán. Az uralkodók évezredekig Isten jóváhagyásával és kegyelméből vezették népeiket egy kiváltságos /belső/csoport támogatásával – segítségével. Jóllehet

az e fajta legitimitást már az ókorban megkérdőjelezték, mégis tovább élt és él napjainkig. Az nyilvánvaló, hogy a hatalom szempontjából ez a lehető legkényelmesebb, egyben a legjobb indoklás, ha eredetét firtatják. Amikor az ateizmus – elsőként a nyugati civilizációban terjedni kezdett, más választ kellett találni. Nem kis harc árán meggyökeresedett a népfelség elve, amire a mai polgárinak /demokratikusnak /nevezett hatalom is támaszkodik végeredményben. Montesquieu óta azt is biztosan tudjuk, hogyan kell megosztani a hatalmat /törvényhozó, végrehajtó, bíraskodó /, hogy ne csapjon át zsarnokságba, és mi biztonságban éljünk. A demokratikus elv a felvilágosodás korában komoly tért nyert a társadalmi szerveződés tekintetében. Sajnálatos, hogy eddig nem sikerült elérnie a kívánt és lehetséges eredményeket.

Ha a ma embere kritikai véleményét akarja hallatni az /állam/ hatalomról, akkor a legtöbbször csak azt mondja, „ez nem demokrácia”. Mellékesen jegyezném meg, hogy tudomásom szerint komolyabb, tudományos igényű közvélemény kutatást arról, milyen államot is szeretnénk – a kilencvenes években tartottak nálunk utoljára. Hogy „ez”miért nem demokrácia, nem is próbálja, esetleg nem is tudná az átlagpolgár megmondani, mégis igaza van. Még akkor is, ha sok esetben a „demokrácia” követelése mögé kicsinyes önzés, vagy szabadosság bújjik. Viszont – akárcsak az egyiptomi piramisépítő, ha kevesli a sör adagját – „öszönösen” érzi, hogy érdekeit nem jól képviselik, és pedig éppen a legmagasabb helyen. Amikor a hatalomnak jóindulattal tulajdonított tudás és erkölcs ellenük fordul, az emberek megkérdőjelezzik az állam hozzáértését/tudását/ és hozzáállását/erkölcsét/ és lázadnak. Manapság pedig pártot válthatnak mindössze, és kerülnek csöbörből vödörbe. Mégis, léteznek a hatalomnak optimális céljai. Azért tudunk róluk, mert már valamikor megvalósították, vagy megnevezték őket. Vagy meg fogják nevezni...

Valójában, úgy gondolom, hogy jelentős tudás birtokában vagyunk, a célokat illetően, melyeket itt nem akarok részletezni. Mégis a legfontosabb, a Rawls által megfogalmazott társadalmi igazságosság megvalósítása, mely az igények önkéntes kontrollján kell, hogy alapuljon.

A közgazdászok hiába gondolják, hogy a vagyon azé, aki megtalálja, és a szerződések betartását, szerződések betartásával lehet a legjobban megtanítani.

Az önzés erkölcsiségét favorizáló, látható válságot élő mai modern társadalmi struktúrában alapvető változások szükségesek. Ahogyan eltűntek a királyok, fejedelmek, grófok, a születési arisztokrácia, úgy a mai pártoknak is el kell tűnniük a közéletből, idejük lejárt. Annak a felelősségnek a tudatát, mely egy társadalom irányításához kell, már elég régen – a szemeink előtt – elvesztették

Amennyiben elfogadjuk, hogy a hatalom birtoklásának módja és minősége az emberiség jövőjét alapvetően befolyásolja, akkor világosan érzékeljük a felelősség súlyát, mely a hatalom birtokosait terheli. A felelősség maga a hatalom természetes velejárója. Viszont felelősségtudata, vagy érzete a hatalom birtokosainak kell, hogy legyen.

Minden, valamit is magára adó politológus kitűnő tanulmányokat tud írni a polgári demokrácia elvi működéséről. A probléma mindössze az, hogy gyakorlati kritikáját csak nagyon kevesen fogalmazták meg – érdekektől mentesen. Mégis, többek előtt világos, hogy a modern politikai pártok eszmei – ideológiai szempontból kiürültek, erejüket fölemésztette az egymással való kíméletlen harc, amit a hatalomért folytattak. Cselekedeteik következményeit nem vállalják, azokat az ellenfelek nyakába próbálják varrni. Egyik tanulmányában Miklósi Zoltán így ír róluk: „az egymással versengő politikai erőknél önkorlátozóan együtt kell működniük versengésük közös kereteinek fenntartásában.” Ehhez mindössze annyit tennék hozzá, hogy az önkorlátozás a politikai hatalomért vívott harcban szemlátomást egyre kevésbé

sikerül, azok a bizonyos keretek pedig úgy tűnik, korhadásnak indultak. A mai politikai pártok ősei – többségük a 19. században – még valóban tartalmas programokat tudtak felmutatni, vagy haladó politikai – filozófiai nézeteket képviseltek. Napjainkra a programjaik üres, kampányszerű szólamokká, szóvirágokká, jelszavakká, alakultak, párhuzamosan azzal, ahogyan az állandó versenykényszer a gazdasági nagyságok karjaiba taszította őket. Semmi sem bizonyítja ezt jobban, mint a jelenleg migrációs válságnak nevezett jelenség. Európában egész pártcsoportok formálódtak, azzal a céllal, hogy többségében a Közel- Keletről, menekülteket importáljanak. Azért, hogy megbízóik, a gazdasági „nagyok” az így kapott olcsó munkaerővel odahaza leszoríthassák a munkabéreket.

Ma, a multinacionális nagyvállalatok korában, velük karöltve a politikai pártok is átlépi az országhatárokat, ezzel újféle feszültségeket keltenek.

Maga a politikai párt, tehát egy klikkszerű képződménnyé vált, mely mögé bújva az egyéni felelősség is kiválóan elkenődözhető. Egy párt ma többé – kevésbé nyíltan, fő feladatának politikai ellenfeleinek bemocskolását deklarálja a nyilvánosság felé, minden más egyéb a háttérbe szorul. E célra minden elképzelhető eszközt fölhasznál, a kedves olvasó ellenőrizheti állításaim igazságát a médiában nap, mint nap. Még két dolgot szeretnék itt röviden megemlíteni. Az egyik az, hogy a korrupció, a hatalommal való visszaélés, úgy látszik genetikailag kódolva van bennünk. /Csányi Vilmos/ Sorra-másra bukkannak elő a hiteles hírek a politikusok, VIP-személyek törvénytelenül szerzett vagyonairól. Eddig különösebb következmények nélkül. Eddig... A másik, érthetetlennek tűnő jelenség az, hogy vajon miért áll terroristának egy jómódú nyugat-európai polgárcsalád sarja, aki egyáltalán nem szűkölködik? A válasz pedig kb. így hangzik: mert, hisz abban, hogy van jobb társadalom is, mint a nyugati polgári demokrácia. Én meg azt hiszem, nekünk nem kell ennél komolyabb figyelmeztetés...

Írásom elején kifejtettem azt a meggyőződésemet, miszerint a hatalom nem más, mint a jövő birtoklásának nagyobb lehetősége, ezért a hatalomnak kell, hogy legyen valamilyen jövőképe. Valószínűleg most is van, és az is valószínű, hogy nem szándékozik azt velünk, egyszerű halandókkal közölni, illetőleg azt kapjuk belőle, amit jónak lát. Mindazonáltal a világban történő változásokból, sosem volt könnyű helyes következtetéseket levonni. De az sem lenne ésszerű, ha nem is próbálnánk ezt megtenni. Ha megbocsátják merészségemet én is fölvezélnék egy szerintem lehetséges perspektívát, ami egyáltalán nem számít újnak, mégis ajánlok itt szíves figyelmükbe.

Köztudott, hogy jelenleg ún. közvetett /képviseleti/ demokráciában élünk, ami azt jelenti, hogy a népakaratnak az általa választott képviselőkön keresztül kell/kellene/ érvényesülni. Úgy is felfoghatjuk ezt, mintha a nép a hatalmát bérbe adná egyeseknek, mert másképpen nem tudná fölhasználni. Az elképzelés logikusnak és megdönthetetlennek látszik és látszott, de véleményem szerint korunk informatikai forradalma túlhaladottá tette. Újabban a média egyes fórumai önmagukról, mint új, hatalmi ágazatról kezdtek beszélni. Állításukat nem minősíteném, viszont egy fontos dologra mégis rámutat. Nevezetesen arra, hogy a hatalom hagyományos megközelítése elvesztette aktualitását. Én hiszem, hogy a jövőben megvalósítható a közvetlen demokrácia, mely azt jelentené, hogy a lakosság közvetítő/képviselő/ mellőzésével az új informatikai eszközök birtokában valóban közvetlenül ad hangot követelményeinek, kívánságainak, vagy akár követeléseinek. Úgy gondolom, a technikai – technológiai feltételek adottak, de sok múlik a közélet szereplőinek jóindulatán, társadalom és jogtudósaink szorgalmán, tehetségén is. A jövőben a minden polgártól kapott adatokat majd hozzáértő, felelős informatikus szakemberek dolgozhatják föl, és hasonlóan felelős jogi szakértők/akik egyúttal az állam hivatalnokai/ a törvényekbe, rendeletekbe építhetik.

Fölhozhatnák, ez ellen, hogy a nép akaratát a népszavazások megvalósítják ma is. Én úgy gondolom, hogy itt van szükség a „veszélyes” őszinteségre. Madách szavaival élve, „Tragédiának nézed? Nézd legott komédiának és mulattatni fog”. Nem, a politikai struktúrák nem örökéletűek, bárhogya is próbálják kőbe vésni öröklétüket. A hatalomnak vissza kell szállnia korábbi, jogos birtokosaira! Tehát mindenkire!

2016.

Arcképfestészet

Bevallom, hogy most amikor a nevezett témához nyúlok, érzek némi szorongást. Számos tanult dolog, no és a hagyományok nevelték, szilárdították bennem a valódi művészek és művészetek iránti tiszteletet, melyekben hinni életem során törekedtem. Ám most meg sem próbálok a művészettörténetre, vagy azzal rokonítható vadászmezőkre tévedni, amit az igazi műértők – köztük az olvasó – jogos megkönnyebbüléssel fogadnak. Viszont, ha felteszem a másik, /nyélmentes/ szemüvegemet, akkor magam is rögtön látom, hogy másféle arcképfestés és festék is létezik, mint amit a vásznakra, vagy egyéb festhető felületekre szoktak fölkenni. Ez, az új arcképfestés kezdi betölteni kiürülő félben lévő hétköznapijainkat, és abból az aggodalomból ered, hogy esetleg nem vagyunk elég szépek, jók, kúlok, trendik, császárok és sirályok vagy éppen durvák. Önnön hiúságunk hívatásos legyezői egy idő óta már nem elégednek meg holmi legyezgetéssel, így került előtérbe az önarckép, ami nélkül elképzelhetetlen fölvezetni egy jó kis önéletrajzot, portfóliót, pályázatot, stb. Amúgy legjobb az ilyesmit bértollnokokra bízni, amit állam bátyánk is bátorít.

Az arcképfestés e sajátos irányzata nem új dolog, nem most jött létre, de most jött virágzásba a dicsekvés ősi fájának legtetetjén és szép termése várható. Valamikor öndicséretnek nevezték és azt tartották róla, hogy szaga van, amiben szerintem nem is tévedtek. Aki manapság nem képes magára kenni Tündérország egész pozitív színvilágát, az ne is álmodjon karierről! Akinek az önmérséklet, netán az önkontroll jut eszébe, az jó, ha átnézi a *Szimpatika* reklámot, és valami vidámító ősi galacsint keres magának! Tulajdonképpen nem is olyan bonyolult az egész, mindössze azt kell elhítenni embertársainkkal, hogy ahhoz értünk legjobban, amiről fogalmunk sincs. Utána pedig ezt le kell velük nyeletni. Most pedig megpróbálom szemléletesebben elmondani, miről is van szó.

Nemrégiben egy tudós konferenciát néztem a tévében, ami a Világegyetem végtelenítéséről szólt. A magas tanácskozás már éppen a vége felé közeledett, amikor meglepetésemre a nagytekintélyű tudósok között szólásra emelkedett Urák bácsi, akit eddig a lakótelepi vendéglők állandó látogatójaként ismertem. Ujjai saskarmóként ragadták meg a mikrofont, majd mondani valóját valahogy így kezdte:

– Látom, vannak, akik kételkednek benne, de a fontos kérdésekben a legfontosabb az, hogy demokratikusan tegyünk fel őket! Mindenütt, mindenkinek lehetnek jó ötletei, másképpen szólva a cseresznye egy tömeggyilkos kertjében is virágba borulhat!

A tudósok döbrent arccal meredtek rá, de Urák nem zavartatta magát.

– Döntő jelentőségű, hogy meg kell találnunk és ki kell kérnünk a legátlagosabb átlagember véleményét is, az pedig éppen én vagyok! Nem hiszik? Akkor bizonyítsák be, miért nem!?

Síri csend támadt.

– No lám! Kéretik jegyzőkönyvbe venni, hogy a tudós társaság nem készült a konferenciára kellő körültekintéssel! Biztosítok mindenkit, hogy erről cikk fog megjelenni a megfelelő helyen!

Többen feszengeni kezdtek, egyesek riadtan néztek körül...

– Most, hogy ilyen szépen tisztáztuk a kompetenciámat – folytatta Urák – elmondanám a különvéleményemet, amelynek a lényege az, hogy: Nem! Nem engedhetjük meg magunknak, hogy magatehetetlen, kopasz sarlatánok döntsenek hegyomzgató kérdésekben! Javaslom a Világ Végének elodázását és...

Az, hogy mit akart még javasolni, már nem derült ki, mert újságírók és fotóriporterek egész hada rohant rá, záporoztak a kérdések, villogtak a vakuk.

Mindenki kíváncsi volt a forradalmár – gondolkodóra, aki merészen fityiszt mutatott tekintélynek és hagyományoknak a Világegyetem szélének – hoszszának bonyolult kérdésében.

Másnap az utcán sétálva összefutottam Urák bácsival, aki egy nagy műanyag szatyorban csörgetve vitte beváltani az üres üvegeket. Mikor meglátott, ravaszskásan hunyorítva kérdezte tőlem:

– Na, látott tegnap a tévében? Mit szól hozzá, jó kis felhajtást csaptam, mi?

– Hogy a fenébe csinálta? Mindenki magáról beszélt, pedig fogalma sincs a Világegyetem dimenzióiról!

– Az lehet. De arcképet, azt tudok festeni, nem igaz?

2017.

Az igazság öt keresztje

Boldogságos középiskolás koromban, az osztálytermünk hátsó falán, piros betűkkel üvegtáblára írva sokáig ott állt Keats híres mondása, mely szerint, ami szép, az igaz, és igaz, ami szép. Mi, akiknek a mondás okulására szolgálhatott volna, már nem tudtunk meggyőződni annak igazságáról, mert a felirat egy váratlanul heves tornacipő-csata következményeként a falról végérvényesen eltűnt. Érdekes módon – engem legalább is – akkor kezdett foglalkoztatni a benne megfogalmazott gondolat, miután már nem volt látható. Talán, mert a titokzatos Igazság akkor is létezik, ha nem látjuk, de hogy nincs könnyű dolga, ha láthatóvá akar válni, az mára többé-kevésbé világossá lett előttem.

Közismert az a biblikus tartalmú mondás, miszerint mindenkinek megvan a maga keresztje. Ezt általában fenntartás nélkül elfogadjuk, vagyis igaznak véljük. De ha ez az igazság, vajon neki magának is megvan a keresztje, vagy elvan a nélkül is? Vagy az is lehet, hogy egyszerűen csak titkolja? Bevallom, én ez utóbbit tartom valószínűnek. Azt hiszem, az Igazságnak is van keresztje. Megvan mind az öt.

Mielőtt bárki megijedne, hogy régi és új filozófiai iskolák tanításainak összevetésével tragikusan hosszú lére eresztve akarom boncolni az igazság mibenlétét – mindenkit biztosítok, hogy eszemben sincs. Viszont valahonnan mégis csak ki kell indulnom, mert igazságnak léteznie kell, és nemcsak azért, mert a szótárakban mindenütt megtalálható. De hogyan bizonyítsam?

Legegyszerűbb talán, ha jó hangosan kimondom: Van igazság!

Legkönnyebben akkor tudom ezt megtenni, ha egy földi relációkban hulló virágcserep lesodorja a főnök fejéről a sapkát a fülével együtt. Ilyesmi, természetesen csak nagyon ritkán fordul elő, de ezért mégsem mondhatjuk, hogy nincs igazság! Azt hiszem, már ebből is látszik, hogy az igazsággal csak a baj van, mert nemcsak ki akarják sajátítani, de maga is kizárólagosságra

törekszik. Olyan ez, mintha valaki azt mondaná nekünk: büntetlenül szegni csak kenyeret lehet. Pedig mi tudjuk, hogy törvényt is.

Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy történelmi távlatokban is merültek föl kételyek az igazság létét – nemlétét illetően. Például köztudott, hogy igazságos Mátyás királyunk ellen életében sokan lázadoztak, minősíthetetlen hangnemben beszélve róla. Mégis, az őt túlélők arról értesítenek bennünket, hogy a király halálával tisztázatlan körülmények között az Igazság is elhunyt. Vagy, ahogy ők fogalmaztak – oda lett. De vajon hova? Igaza van e a /hirtelen/ Nevetlen filozófusnak, aki a kérdésben így ír: Az igazság a megtörtént dolgok összessége. A vele kapcsolatos emlékek, érzések, vélemények, vagy ami belőlük kihámozható, nem egyéb, mint manipuláció. Jelenben sohasem létezhet igazság, mert elveszik a múltban. Miránk mindössze a tudatunk által akaratlanul torzított emléke marad. Ez a megfogalmazás – igazságtartalmától függetlenül - legalább is arra int, hogy az Igazságot, már születésétől fogva vegyük alaposan szemügyre! Annál inkább, mert számunkra kivételes dologról van szó. Az igazság olyan fontos, hogy hozzá tűzön – vízen át ragaszkodunk, képesek vagyunk miatta összevissza hazudozni, esetleg a csillagot is letiltani az égről...De ha kellő vigyázattal bánunk vele és együttérzéssel fordulunk felé, akkor meglátjuk, mennyire esendő, milyen nehézségek között cipeli magát a keresztjeit stációról stációra, tudhatatlanul rövid életében.

Nincs könnyű dolgunk, ha el akarjuk képzelni az Igazság születését, mert akkor nem másra vállalkozunk, minthogy elválasztjuk a lényegest a lényegtelenről, ami csak látszólag tűnik könnyű feladatnak. A tudat legmélyebb régióiban életre kel valami stabil, valami, ami ítéletnek látszik, de nem feltétlenül az. Valami, ami Igaz, mert önmagában is megáll, önmagáért felel. Úgy tűnik, hogy a lehető leginkább objektív tény a Végtelenben. Valami, ami statikus, amiben kapaszkodni lehet, ami kimeríthetetlen biztonságot ad. Ami épp ezért végtelenül biztató. Olyasmi, ami megfelel az Igazságnak, amit Igazságnak akarunk nevezni. Annyira imponáló, annyira halhatatlannak tűnik, hogy mindenképpen ragaszkodni kezdünk hozzá. Közel hétmilliárd tudat görcsös ragaszkodása azonban rettenetes teher az Igazság számára, aminek súlya alatt – a pillanat tört részében - majdnem összeroppan. Ekkor veszi magára Első, legnehezebb Keresztjét.

Az újszülött Igazságot – archaikus hagyományok szerint – szemügyre veszi a közösség, mely arra kíváncsi, vajon az életképes –e, milyenek az életkilátásai. Az első kérdés, amit hozzá intéznek, így hangzik: igaz vagy? Ezzel veszi kezdetét az osztársadalmi faggatózás, vagy teszt, ami próbatételekből sűrű szövésű szitát készít az Igazság számára. A szita alapanyagai között ott van vezérszerepben az Ellentmondás, az Előítélet és a Tévhit. Ebből a szűrőből milliárd példány készül pillanatonként, az Igazság pedig szenved, amint átvutni próbál a Kétkedésnek eme pórusain. Bár a feladat úgyszólván lehetetlennek látszik, az Igazság mégis sokszor keményen kiállja a próbát, átmegy a szűrőn. Önbizalma, életerege megnő, ekkor közelít pályája csúcsához, amelynek neve: törvénné válás. Ez a legtöbb igazságnak nem sikerül, mégis mindegyik törekszik rá, mert valódi tekintélyt – látszólag legalább is - ez biztosít. Ezért veszi magára ezt a fent leírt próbatételt, a Második Keresztet. Nem biztos, hogy a nagy igazságokból jó és egészséges törvények lesznek, van köztük csenevész is épp elég. Mégis, törvényként élni maga a Beteljesedés az Igazság számára. Ezért rettenetes megrázkódtatást jelent neki, amikor a törvények között ott találja a Hazugságot is, a szelektív csoportérdek farsangi álarcában vigadva.

Lehet, hogy más Létező esetleg nem élné ezt túl, de az Igazságot keményebb fából faragták. Ha a Törvény igaz akar lenni, az Igazság pedig törvényessé válni, úgy szükség van további vizsgákra. Ha a társadalmi szűrés nem elégséges, akkor mindenki személyesen kutasson tovább a Közösség és Igazság iránti felelősség biztonságos tudatában. Másképpen: mindenki készítsen egyéni igazság-tesztet!

Mi, akik a megengedő életösztön és arcpirító önzés keskeny mezsgyéjén járunk, csak nehezen érezzük át, mit tesz az Igazság, amikor vállára veszi az igazmondás terhét, felvéve ezzel Harmadik Keresztjét. Azért teszi ezt, hogy mindenki személyesen megérezze, ne tévessze össze semmivel, mi az igaz és mi nem. Sokan vannak ugyanis, akik igazat beszélnek, viszont Igazmondó nincs sok. Bizony, alig akad olyan, aki kitakarja az Igazát mindenki előtt, minden időben. Nagyon sokan hiszik magukról, hogy igazmondók, de a valóságban csak nagyon kevesen vannak. Ők azok, akiket valóban megaláznak és megfeszítenek. Másokat csak megaláznak, de nem feszítik meg őket. Ezért ők holtuk napjáig irigykednek a valódi igazmondókra, akiket megfeszítettek.

Az igazságot sokan próbálják magyarázni, pedig megmutatni érdemes, annak van értelme. Csak az érti és érzi az igazságot, aki meg is tudja mutatni. Mint Jézus, aki érezte annak súlyát, amiről mi csak beszélünk, mert már régen elfelejtettük. Pedig születése pillanatában még mindenkinek birtokába kerül az Igazság lehetősége. De később, amint az emésztő önzés lángja fokozatosan erőre kap bennünk – az igazságnak csak foszlányai, vagy a hamuja marad.

Manapság divatosná vált megengedő nyájassággal összekeverni az élet-ösztönt az önzéssel, pedig szerintem a kettő igencsak különbözik egymástól. Alapjában kétféle önzés létezik, melyek közül az egyik a kisgyermek ártatlan ragaszkodása azokhoz a dolgokhoz, melyeket a sajátjának vél. Természetes tudatlansággal, a másoknak kárt okozó birtoklás szándéka nélkül. A másik, a felnőtt nagyon is tudatos birtoklási vágya mások kárára, érdekei érvényesítésének feltétlen igénye. Ez utóbbin alapszik jelenlegi társadalmi – gazdasági rendünk igazságának megannyi meghatározó tényezője, mint a reklám, piac, /szabad/verseny, a szerződések zöme, sőt bizonyos eszmei áramlatok a szabad gondolkodás nevében, amennyiben azok az üzleti életben hasznosak. Ez alól sajnos nem kivételek a tudományok, de azok eredményei sem. Ugyanakkor elképesztően paradox módon próbáljuk önzésünket, mint szűgyellni való dolgot leplezni. Álszent módon Igazságra és Szabadságra hivatkozunk, amikor karácsony közeledtével gyűjteni kezdünk embertársainknak és jótékonyan megebédeltetjük őket, akiktől ezt, szabadságunkat/versenyünket/féltve az év többi napján megtagadjuk. Kétségtelen, hogy a globális jótékonykodásnak vannak eredményei, egyes európai polgártársak eldobált ruháit mások már olcsón felvehetik.

Az Igazság, bár milliárd példányban él, és születik újjá nap, mint nap, vég-eredményben egylényegű. Ámde mi, csak a Mi Igazságunkat akarjuk elismerni, míg a Másokét hajlamosak vagyunk Hazugságnak tekinteni. Mert az önzés – és nem az életösztön – erre készítt bennünket. Az önzés az idők folyamán hosszú fejlődésen ment keresztül, a társadalmi igazságosságot minden korban igyekezve háttérbe szorítani. Zavarja ítélőképességünket, amennyiben mások igazságát – még ha felismerjük is – szeretni már nem szeretjük.

Amint az Igazság megformálódik és életre kel, azon nyomban egy új, Negyedik Keresztet vesz magára, amit nevezhetünk az Idő keresztjének is. Igen, az Idő rettenetes próbának veti alá az Igazságot, aminek következtében az

elveszítheti tartalma javát, sőt életképességét. Amint kimondtuk, amit igaznak vélünk vagy tartunk, az elszakad tőlünk, önálló életre kel, távolodni kezd, változásokon megy keresztül. Kénytelen elviselni, hogy hozzátesznek, esetleg elvesznek belőle. És mi, akik kimondtuk, néhány pillanat után ráébredünk, hogy már köszönő viszonyban sincs azzal, amit eredetileg mondani akartunk. Ilyenkor két dolgot tehetünk. Az egyik, hogy rögtön visszavonjuk - ami rossz színben tüntet föl bennünket. Mert aki sűrűn másítja ítéleteit, az nem tud, vagy nem akar igazat mondani. Vagyis hazudik.

A másik: konokul ragaszkodni ahhoz, amiről tudjuk, hogy nem igaz. Ennek is következményei vannak: mások hazugnak tartanak bennünket, és mi meghasonlunk önmagunkkal. Elég szomorú kilátások...

Tévednénk azonban, ha úgy gondolnánk, hogy csak a Megismerés és a Tapasztalat azok, melyek az Igazságot az idő távlataiban befolyásuk alá vonják. Mert a Csoportérdek, ami ugyancsak az idő folyamában érvényesíti erejét, legalább akkora, de talán még nagyobb befolyással bír az Igazságra. Pusztító hatása szemléletesen nyilvánul meg a nekünk, embereknek oly fontos Tízparancsolat első parancsának átformálásában. A „ne ölj!” átalakul, és lesz belőle „ne ölj közülünk valót!” Hogy a folyamat végbement és megy, arra példaként álljon itt a világ összes háborúja. Úgy tűnik, aki az igazsággal szemben kifogást keres, az talál is, mert a számlát végső soron a halál állja.

Az Igazság – ha az időt használjuk mércének – a folyamatosan egymással küzdő – mérkőző embercsoportok erkölcsi támasza - eszköze érdekérvényesítő küzdelmeikben. EGY EMBER normális körülmények között mindig barátságos egy másikkal. De rögtön készségesen megöli, ha a saját csoportja azt kívánja tőle. Napjainkban - ezt senki nem vitatja – gombamód szaporodnak az emberi csoportok. Mi pedig alapjában véve nem teszünk egyebet, minthogy régi és új háborúinkban gyönyörködünk, vagy azokkal példálózunk. Mert úgy tűnik, a belőlük levonható tapasztalati Igazság nem tetszik nekünk...

A törvényekben – még ha minden egyén számára is készültek – mégis a domináns csoportok érdekei érvényesülnek, akár nyíltan, akár burkoltan. Ezért van az, hogy az egyén általában egy kis sunyi elégedettséget érez, ha megszegheti őket, különösen akkor, ha a retorzió valamilyen oknál fogva elmarad. Ennek egyik fontos következménye, hogy az Igazság a törvényekben deformálódik, ezzel együtt veszít tekintélyéből. Másik, további következmény,

hogy az Igazság – úgy látszik – erkölcsi kategóriaként jobban, hatékonyabban funkcionál. A dologban rejlik némi ellentmondás, mert esetleg valaki azt a következtetést is levonhatja, hogy akkor az Igazságot nem kell törvényekbe foglalni, ámde erről szó sincs. Nekünk az Igazság minőségét kell a jövőben törvényesítenünk! Másképpen szólva: szép dolog, ha igazat mondunk, de jobb, ha kevesebbet hazudunk.

Úgy gondolom, mindenki számára nyilvánvaló, hogy jövőnk szempontjából mennyire fontos, hogy az Igazság valóban domináljon törvényhozásunkban, mert nem engedhetjük meg sokáig magunknak, hogy onnan továbbra is sűrű por hulljon szemeink közé! Azt, hogy az ember egyénileg békés lény, az etológusoktól régóta tudjuk. De arról, hogy csoportokba szerveződve milyen törvényszerűségeknek hogyan engedelmeskedve viselkedik – nos, erről alig hallhatunk. Pedig az világos, hogy az embercsoportok nem feltétlenül agresszívek egymással, sőt nagyon jól együtt is tudtak koronként működni. Mint például a keresztények a mohamedánokkal a középkori Spanyolországban, vagy Szicíliában...Úgy tűnik, jelenleg négy, nyugtalanító kérdésben kell az Igazságot megtalálnunk. Az első, hogy a csoportoknak kell e egy kritikus tömeget tulajdonítanunk, amely még jól együtt tud működni más csoportokkal, de egy bizonyos egyedszám fölé érve agresszívvá válik? A második, hogy ha a csoportok közötti agresszió fölülmúlja az egyének tömeges békevágyát, akkor örökké háborúzni fogunk? A harmadik, hogy hogyan, és mikor következik be az elosztási elvek globális szintű korrekciója? Merthogy bekövetkezik, az, nem lehet kétséges. A negyedik, hogy mennyiben lehetséges olyan párt megszervezése és működtetése, mely az átalakulást levezényli, majd a nagyobb igazságosság megvalósulása érdekében felosztatja önmagát az anarchia veszélyét elkerülve? Olyan Igazság megkeresésére van e téren szükségünk, melyet nem a világ tőzsdéi szabnak!

Megismerés, Idő, Érdek azok, amelyek faragják az Igazságot, előbb – utóbb hazugságot formálnak belőle, s az Igazság egyúttal elveszi utolsó, Ötödik Keresztjét. Úgy tűnhet, hogy az ember mindössze a kommunikáció megkönnyebbítése végett nevezi a dolgokat igaznak vagy hazugnak. Épp ezért minden hazugságnak van igazságtartalma, csak nem elég ahhoz, hogy igaz legyen. A hazugságokra úgy is tekinthetünk, mint kiapadt, szerencsétlen sorsú, egykori igazságokra, ezért jól tesszük, ha visszafogottan bánunk

a jelzőkkel, amikor valamiről, vagy valakiről ítélni akarunk. Mert olyan is előfordul, hogy valamely igazságnak halála után derül ki igaza, s posztumusz igazságot kell neki szolgáltatnunk.

Az igazság olyan, mint a szél, egyszer jön, máskor megy, hol itt bukkan föl, hol ott. Fölkap mindent és mindenkit, csak őt, magát nem lehet fölkapni. Néha szinte a tenyerünkben érezzük: most megvagy! Majd a következő pillanatban már ott állunk üres kézzel, kisémmizve, csalódottan. Mégis, soha, semmilyen körülmények között nem tehetjük meg, hogy abbahagyjuk a keresését! Soha ne higgyük azt se, hogy már megtaláltuk! Ha van bennünk valódi pozitívum, akkor az elsősorban örökös, kitartó, megalkuvást nem ismerő kutatása az igazságnak. Egy kis szerencsével lesz is mit keresnünk az idők végezetéig...

2017.

Véleménytől a döntésig

– néhány gondolat a cselekvő erkölcsről –

Bevezető

Akár baráti beszélgetés során, akár nagyobb társaságban – ha az erkölcs szóba kerül, mindig egy apró, tiszteletteljes szünet, egy komoly gesztus, avagy pillantás jár együtt vele. Mintha egy, mindenki által jól ismert, hosszú szakállú bölcs öregúr kerülne a társalgás közepébe, akit tisztelettel, de kis elnézéssel illik kezelni. Mert az öreg már rigolyás, vaskalapos, mint az öregurak általában, no meg szeret fecsegni – locsogni, mint afféle vén különcc. Odafigyelné rá – alig érdemes, és csak akkor vesszük észre, amikor – micsoda malőr! – hiányzik a társaságból...

Pedig – ezt mindenki tudja – az erkölcs régóta társunk, ha nem is szolgálunk – vagy talán éppen nekünk kellene őt szolgálni?

Ahhoz, hogy a választ fontolóra vegyük, tisztáznunk kell először egy közkeletű félreértést, felfogást, avagy véleményt. Az erkölcs, ezzel a véleménynyel ellentétben egyáltalán nem állandó, hanem nagyon is változékony, akár egy emberöltőn belül is jól követhető ingadozásokat mutat. Gondoljunk csak a mobiltelefon megítélésére a kezdetektől napjainkig! De nemcsak időben, térben, a népek nyelve, vallása, kultúrája, és még számos más vonatkozásban is, más és más az emberek erkölcsisége, mint azt régóta tudjuk. Csak nem mindig vesszük figyelembe, mert szeretjük az állandóságot, ami kevés gondolkodásra kényszerít bennünket, és azt hisszük, komfortot ad. Mi emberek szeretünk egyszerű, jól érthető képekben gondolkodni, ami megkönnyíti mindennapos munkánkat, ez pedig, „demokratikusan” kapitalizálódó világunkban, nem kis könnyebbség. Gondolkozni ugyan nem szégyen, de igazán akkor érdemes, ha kézzelfogható haszna van. ... Tehát, bár az erkölcs lehet, hogy - az egyetlen, végtelenített mentális munkafolyamat, ami az emberisé-

get szolgálja, - nem azért dolgozik, mert jól megfizetik. Sőt! Sokan azért fizetnének szívesen – hogy ne dolgozzon!

1. Az erkölcs belső, tevékeny logikája

A mi erkölcsünknek van egy spekulatív belső, logikai működése is, mely egyéni, de társadalmi vonatkozásban is azonos mintát követ. Megalapozza, egyben irányítja cselekvéseinket, viselkedésünket. Ez a minta a világ általánosan működő dolgairól szól, és véleményalkotással kezdődik. Ennek a folyamatnak lesz eredménye a vélemény, amely már a legtöbbször egy viszonylag stabil állítást, vagy éppen tagadást jelent, ami – indokolható, sőt, ugyanakkor indokolandó is!

Ha bárhol, bármilyen véleményről szó esik, divatos annak szabadságát hangsúlyozni, mint olyan dolgot, ami állandóan és könnyen veszélybe kerülhet. Nyilván azért, mert olyan értékes. Mert olyan nehezen kivívható, hogy ez még senkinek sem sikerült? Ám mielőtt ezen morfondírozni kezdenénk – megjegyzem, hogy a véleménynek van egy másik, legalább olyan értékes tulajdonsága is, mint a szabadság. Ez pedig a megalapozottság. És valóban, mit ér az egyik a másik nélkül? Mit érhet szabadon össze - vissza fecsegni és milyen jelentősége van a hallgatásra ítélt, még oly értékes gondolatnak?,

A vélemény akkor, és úgy tűnhet értékesnek, ha kétségkívül cáfolhatatlan tényeken alapszik. Ez azonban csak a legritkább esetben valósul meg, korlátozott ismeretszerző képességeink, és lehetőségeink miatt. Ezért kénytelenek vagyunk mások véleményét is meghallgatni, ha egy dologban valódi tájékozottságot próbálunk elérni. E folyamat során – átlagos esetben - a vélemény elérkezik egy következő állapotába, melyet már ítéletnek nevezhetünk, a hozzá vezető út pedig az ítélezés. A köztudattal ellentétben, ítélezni mindnyáján ítélezünk, sőt, erre percenként többször is kényszerítve vagyunk. E nélkül ugyanis akár véget is érhet az életünk – percekben belül. De mégis, mi a különbség vélemény és ítélet között? Talán az, hogy miközben véleményünket ingyen adjuk – ítéletünkért már így, vagy úgy – de fizetnünk kell! Ennek következtében ítéletet igyekszünk nem mondani, mert - valójában félünk elemezve gondolkodni, és a merészség egyáltalán nem kenyerünk.

Lehattunk eddig bármily következetesek, vagy csapongóak, emberszeretők, vagy elvetemültek – tükröződhet ez akár ítéleteinkben is – életünket még ezzel nem tettük kockára. Ám föl kell tételeznünk, hogy ítéleteinket megfontolt, humánus céllal hoztuk, főként azért, hogy megvalósuljanak. Ezt a célt realizálja a döntés, ami nem más, mint az ítélet, formába öntése, egyben visszavonhatatlan, és felelősségteljes. Dönteni, minden kardinális kérdésben maga az erkölcsünk dönt, ami a határozott véleményekre alapozott ítéletet maga mögött tudva, ad utasítást a cselekvésre. Mondhatnám: erkölcs, mindennapi használatra.

A döntést követő cselekvés, ami a végrehajtás, - azonban már nem tartozik közvetlenül az erkölcs fogalomköréhez, hanem az erkölcsi döntés következménye, ugyanakkor jogi megfogalmazás. Természetesen jog és az erkölcs nagyon is összefüggő, közeli, bár távolról sem azonos dolgok. A döntés, tehát az a pillanat, mely megállítja az időt a végrehajtás (cselekvés) előtt. Ez az időintervallum lehet a valóságban ténylegesen egy pillanat, de akár évek is eltelhetnek a döntés után – a végrehajtás előtt.

Ami lényeges az, hogy az erkölcs, a döntés meghozatalával elvégezte kötelességét, befejezte munkáját. Ezért nevezném ezt én cselekvő erkölcsnek, ellentétben a sokat emlegetett erkölcsi cselekvéssel – ami nonszensz. A valódi erkölcs mindig döntésképes, hiszen „arra lett kitalálva”. Azért hoztuk létre mi, emberek, hogy útjainkat megvilágosítva, azokat kiegyenesítse. Azért, hogy útjaink még nem egyenesek és nem is világosak – nem az erkölcsünk, hanem csakis mi vagyunk a felelősek.

2. Az erkölcsi lényeg és szerepe

Az erkölcs szerepéről, lényegéről, céljáról, keletkezéséről már nagyon régóta folytak, és tartanak napjainkig viták, alakultak ki különböző nézetek, melyek irányzatokba formálódtak. A magam részéről csak ott, és akkor fogok hivatkozni, vagy utalni rájuk, amennyiben ezt a mondanivalóm kifejtése érdekében szükségesnek látom.

Már maga az erkölcs – mint fogalom – régóta, mind a mai napig, vitákat vált ki. A közfelfogásban általában, mint erény szerepel, a „jó” megtestesítője, amely elképzelés egyezik az ókori klasszikus gondolkodókéval. Ezt a véle-

ményt tükrözi az „erkölcsös” – „erkölcstelen”jelzők párhuzamba állítása a különböző modern nyelvekben. Felvetődik azonban a kérdés. Milyen kategóriába tartozik akkor a „rossz”? És kiderül, hogy igenis létezik rossz erkölcs, rossz erkölcsű ember, aki rossz cselekedeteket hajt végre az emberiség kárára. Esetleg a saját hasznára. Minden, valamit is magára adó tudós, vagy jelentős,(néha jelentéktelen) személy, művész legalább egyszer életében nekihuzakodik, és megpróbálja meghatározni a jót és a rosszat – eredménytelenül. Én sem veszítenék vele semmit, de meg sem próbálok. Beérem azzal, hogy léteznek...

A relativitás nagyszerű találmány, így a rossz ember még fölmentést is adhat magának – ha van hozzá elég hatalma. Tehát a hatalom szabja meg az erkölcsöt? Hála istennek a dolog nem ilyen egyszerű, bár az első ránézésre is látszik, hogy a keze alaposan benne van, - természete okán. Bernard Mandeville, a zseniális, angolul író holland filozófus 1714 – ben megjelentetett egy írást, a „*Méhek meséje*” címmel. Ebben kifejtette, hogy a világunk a „rosszon” alapszik, és a nélkül, az nem is létezne. Megalapozva ezzel a későbbi összes kritikát, mely a formálódó kapitalista erkölcs ellen irányult. Írása mind máig érvényes gondolatébresztő, ha erkölcsünk relatív érvényességéről van szó. A magam részéről úgy vélem, a világban a rossz erkölcs legalább olyan hatékony és mozgásképes, mint a jó. ámde manapság ezek a dolgok mintha egyszerűsödnek. Vagy csak egyszerűsítik őket? A rosszat kezdik (jük) azonosítani a „mással”. Ami egyáltalán nem mindegy. Mintha a rossz önmagától érthető és értendő fogalom lenne, amivel egy gyerek is játszva megbirkózik. Én úgy gondolom, először alaposan körül kell járnunk a rosszat, ha jót akarunk. Sokan vallják – jómagam is - hogy abszolút értelemben vett erkölcsi igazságok nem léteznek, ahogy azt már több mint kétezer éve Hérodotosz is megállapította, amikor összehasonlította egymással a görög és perzsa temetkezési szokásokat (Hérodotosz: Görög – perzsa háború). Az erkölcs maga, tehát fajunk szociális fejlődésével járó szükségszerűség, a jó erkölcs pedig egyetemes emberi követelmény. Léteznek alapvető, az emberre jellemző erkölcsi kötelezvények, mint például a gyengék elleni erőszak időtlen, általános tiltása, ami mindenütt megbélyegzést von maga után, minden civilizációban. De ilyen egyetemes követelmény (lenne) a társadalmi (politikai) vezetők – szükség szerinti- felelősségre vonása is, ahogy azt már a görögök és rómaiak

is észrevették annak idején. Tehát valójában nem is annyira ezeknek az elveknek a hiányától szenvedünk, hanem inkább azért, mert nem érvényesítjük őket. Pedig ezek az elvek tükrözik igazán, miféle lények vagyunk! Azt, hogy kik is vagyunk, köztudottan nem a szépségünk, okosságunk, még csak nem is a gazdasági mutatóink tükrözik a legjobban. Inkább az: hogyan bánunk egymással? Vagyis, milyen az erkölcsünk...

Története során az ember- úgy tűnik - állandóan borotvaélen táncolt, és tudjuk, a kihalás réme napjainkban is fenyegeti. Értem ezalatt azt, hogy a darwini (emberi) evolúció végkimenetele lehet akár egy atomháború is. A folyamat annyiban változott, hogy míg eleinte a természet erői tartották elsősorban rettegésben az embert, manapság önmaga jelenti elismerten a legkomolyabb veszélyt, saját létezésére nézve.

Amikor az erkölcs megjelent

Valamikor, úgy hetvenötezer éve az indonéziai Szumátra szigetén kitört a Toba szupervulkán. Ez volt, méreteit tekintve a leghatalmasabb vulkáni kitörés a Földön, amióta ember él rajta, és soha nem látott méretű éghajlatváltozást, „vulkanikus telet” okozott. Hogy mi köze van ennek az ember erkölcséhez? Nos, úgy gondolom nem is kevés. De majd mindenki véleményt formálhat róla. A geológusok által regisztrált, tényekkel bőven alátámasztott esemény következtében fajok egész sora halt ki, vagy került a kihalás szélére. Köztük az ember, aki a paleoantropológusok szerint elszenvetted az ún. „bottleneck”, - vagy palacknyak – hatást. Ez azt jelenti a genetikai bizonyítékok alapján, hogy a „homo sapiens” létszáma drámai mértékben lecsökkent, ami fennmaradását is veszélybe sodorta... A többi szerteszét sodródott más emberfélék, magukra maradványra nagyrészt eltűntek. De mi lehetett az az erő, ami a hetvenötezer évvel ezelőtt élt homo sapienst a környezeti változásokkal szemben segítette és megővta? Számos föltételezés szerint a „modern ember” néhány ezer főnyi közössége az együttműködésnek olyan formáját hozta létre, ami addig nem létezett.

Így a homo sapiens túlélhette a krízist, innentől fogva megindult fölfelé, és meg sem állt - a Holdig. És hogy mi volt, ami őseinket ebben a kritikus helyzetben oly hatékonyan segítette? Nos, a magam részéről azt föltételezem, hogy a kihívásokra válaszokat formáló cselekvő erkölcsiség.

Az erkölcs kezdetben – tulajdonképpen elvek használatba vételét jelentette a társas életben. Ezek az elvek akkor alakultak ki, amikor az emberi kapcsolatok egyre bonyolultabbá váltak. Annnyira, hogy szükség lett rájuk a társas kapcsolatok fenntartásának megkönnyítésére. Ezek az elvek először is magatartásunkat – viselkedésünket kezdték kontrollálni. Egyesek közülük valószínűleg megerősödtek, szabállyá váltak, mások meggyengültek, majd feledésbe merültek. Manapság is azt látjuk, hogy vannak erős szabályaink, melyeket a modern korban törvényeknek nevezünk, és vannak kihaltó félben lévő, szokássá szenderedő tevékenységeink, mint pl. a beteglátogatás hagyománya. Az nyilvánvaló, hogy a közösséget egyben tartó, megengedően szabályozó erkölcsiség nélkül, fejlett köeszközök ide, vagy oda – nem hajóztunk volna ki a világűrbe...

Történetének korai időszakában, amikor az emberiség létszáma még viszonylag csekély volt, az egyedek döntései jóval, nagyobb súllyal estek latba, mint manapság. Vagyis a személyes „vélemény - ítélet – döntés” - formációt követő cselekvésnek valódi, a közösség sorsát befolyásoló ereje volt. Úgy gondolom, az erkölcs kialakulása a felelősségérzetten keresztül jelent meg először. Az ember az egyetlen, aki megérezte, sőt, örökíthetően megtanulta, hogy cselekedeteinek szociális – erkölcsi súlya van, döntéseiért felelősséggel tartozik. Tettei formálják egész környezetét, világát, így, társai sorsát is maga tartja a kezében. E felismerésnek jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Ennek következtében gyakorlatilag minden egyes cselekedetünknek – a tényleges aktivitás - passzivitás mellett, lett egy bizonyos súlyú erkölcsi vonatkozása is. Ez valójában a cselekvő erkölcs. Az az indíttatás, és erő, mely tetteink mögött feltétel nélkül és folyamatosan munkálkodik. Ez az erő – meggyőződésem szerint – koronként, társadalmi formák, környezeti hatások függőségében lehet aktív, vagy kevésbé aktív, de folytonosan működik. Alakítja környezetünket – és főként bennünket.

A cselekvő erkölcs valósága

A cselekvő erkölcs – miként a neve is mutatja, folyamatos működésben van, ami azt jelenti, hogy tevékenysége állandó, és ha ébren vagyunk – egy szabad perce sincs. Vagyis, az ember bármely tevékenységét félbeszakít-

hatja, és akár egészen más gondolati alapokról folytathatja tovább. A valóságban általában a dolgok tényleg így történnek. Ezzel válik nyilvánvalóvá, hogy a tettinket irányító gondolatiság mennyire aktív és tevékeny. Valójában rászolgál a „cselekvő erkölcs”- elnevezésre, mert folyamatosan korrigálja tetteinket, igyekszik kiküszöbölni végtelen hibáinkat, hiányosságainkat - mert a hiba – örök.

Sajnálatos, hogy ez a cselekvő erkölcs az, ami jelenlegi világunkból egyre inkább hiányzik. A felelősség vállalása, akár egy veszélyeztetett faj - kiveszőfélben van, helyébe folyamatosan a reklámok lépnek, ők gondolkodnak helyettünk, minden különösebb kockázat nélkül, és elektronikus bábok cselekszenek – a lehető legnagyobb névtelenségben. Vannak, akik ebben látják a „fejlődés” lényegét. Különösen a világ azon részein, ahol a tőke minden képzeletet felülmúlóan fölhalmozódott. Itt, a fizikai munka és az éhségérzet hiányában mi másra is gondolnának? De mi gondolhatunk még például a sorozatos környezetvédő céllal összehívott világkonferenciákra is, ahol a politikusok nagy ívű vállalásokat tesznek. Ezzel, valójában, kivetik nyakukból a felelősséget, merthogy a részleteket – ők így mondják – a „tárgyalókra” bízzák. Mi pedig csak csodálkozunk, hogy a biztató kijelentések, vállalások egész sora ellenére, a Föld szennyezettségi mutatói évről évre rosszabbodnak. Nem kívánok a dologba belemélyedni, mert mindenki tudja, hogy a háttérben „világgazdasági indokok” működnek. A példában említett politikai ígéretés – „erkölcsi cselekvés”, amiről azt állítottam, hogy nem valós. Ellentétben a cselekvő erkölccsel, mely ez esetben ténylegesen – hiányzik. A gazdaság önmagában – összes mutatóival egyetemben - egy halott, élettelen adattömeg. A társadalom – tagjai rendelkezhetnek akármilyen fejlett tudattal, és magasan szervezett renddel – mégis csak erkölcsi elvek rendszere kapcsolhatja, és kapcsolja is őket a gazdasággal - szerves egységbe. Egy paprikáért kaphatok akár egy egész a vagyont a piacon? Egy, és csakis egy esetben. Nem azért mert a kereslet akkora utána. Hanem, ha a társadalmi erkölcs ezt úgy véli. Állításom igazát bizonyítja a holland tulipánőrület, majd az azt követő csőd, 1637 – ben. Az angol koronaékszerek gyémántjai nagyon sokat érnek. Nem azért, mert sokan keresik őket. Hanem, mert a köz erkölcsé értékesnek tartja őket – és ez elég. Amikor százötven éve a walesi bányaász lement a mélybe dolgozni embertelen körülmények közé, bizony nem a gazdasági kényszer

vezette oda. Ő maga elment volna hetedhét országon túl, de ezt nem tehette, erkölcsi kötelezettsége okán. Mert otthon egy sereg apró, éhes száj várta. ..

Ezzel mindössze azt akartam mondani, hogy a mi erkölcsünk, az bizony, manipulálható, és manipulálják is nap, mint nap. De mondják meg Önök, kiből bízhatnak meg az erkölcsnél is jobban!?

Adam Smith angol közgazdász – filozófust a legtöbbben úgy ismerjük, mint „*A nemzetek gazdagsága*”c. könyv íróját (1776). Ebben a művében – mérvadó vélemény szerint – megalapozta és meghirdette a kapitalista gazdaságfilozófia alaptételének számító „szabad verseny” elméletét. A nézet mind a mai napig komoly vitákat vált ki, törtető, kíméletlen egoizmusával. Ugyanakkor – hinnék e? – ő maga, egy másik írásában, egészen más húrokat penget. Az „*Erkölcsei érzelmek elmélete*”-ben kifejti, hogy a társadalmi együttélés, a munka, de az erkölcs alapja is, az emberek közötti folyamatos, kölcsönös rokonszenv. A magam részéről úgy gondolom, hogy a rokonszenv nem az erkölcs alapja, hanem annak része, de a lényeg nem ez. Hanem az, amit már Smith akkor is látott. Azt, hogy a gazdasági alap nyugszik az erkölcsön, és nem pedig fordítva. Ezzel nem azt mondom, hogy a gazdasági problémák, vagy kérdések nem hatnak vissza erkölcsiségünkre! Sőt. Egymással állandóan pezsgő kölcsönhatásban vannak. Ez a hatás, viszont csak úgy tud valóban pozitív eredményeket produkálni, ha a társadalom minden rangú – rendű szereplője megbízik egymásban. Másképpen: a gazdaság szereplői kölcsönös jóindulattal viseltetnek egymással szemben. Hérodotosz – már említett munkájában – elmondja, hogyan kötöttek üzletet az ókori görögök azokkal a népekkel, akiknek nyelvét nem beszélték. Az eladásra kínált árujukat egyszerűen a tengerparton hagyták. Később visszamentek, és ott találták mellette az idegenek által felkínált áru csereértékét. Természetesen nem pénzben. Ha a csereérték megfelelt, akkor mindkét fél elvitte az óhajtott terméket vagy terményt. Ha nem, az alku folytatódott tovább, amíg a felek meg nem egyeztek... Lám, egy példa a kölcsönös jóindulat haszna szempontjából.

A bizalom, valóban, a legszebb, a legőszintébb, köntös, amit az erkölcs valaha is magára öltött. Egyáltalán ezzel megpróbálkozott. Tapasztalat szerint, ahol a bizalom búzatábláját nevelik, ott szép termés várható. Mint például, a középkori Hispániában, ahol a keresztény és mohamedán kultúrák csereje, békés együttélése az évszázadok során – számos helyen és alkalommal

– virágzott. Vagy ugyanez megtörtént a középkori „vad” Szicíliában, és egyéb helyeken. Mindig ott, ahol a népek békében akartak élni egymással, és ebben senki nem tudta megakadályozni őket.

Ugyanakkor, az erkölcs (az alábbi példában – a kultikus fanatizmus) olyan elképesztően negatív erőt is mutathat – mely szélsőséges esetekben, – akár egy civilizáció vesztét okozhatja. Például azzal, hogy felesleget kényszerít ki az emberekből ott is, ahol, az gazdasági szempontból irracionális.

A Csendes-óceánban található, minden más lakott területtől távol, az ismert Húsvét-sziget. Ma már kopár, hely, egyetlen igazi nevezetességgel. Ez a nevezetesség pedig a moai, ami nem más, mint sok – sok hatalmas kőszobor, amit a szigetlakók faragtak és szállítottak a tenger partjára valamikor, régen. Ott felállították őket, az őseik tiszteletére. Az egész moai – kultusz fokozatosan eluralkodott a szigeten, és hamarosan az őslakók vesztét okozta. A sziget sokáig valóságos Éden volt számukra, mert bővelkedett természeti forrásokban. De csak addig, amíg a lakosok száma túlságosan megnövekedett, és a források kezdtek apadni. El kellett volna hajózni, újak után nézni, de a fákat – szobrok szállítására és egyéb munkákra – már mind kivágták. A moai kultusz így idézett elő krízist, belháborúkat, elszegényedést, pusztulást. Amikor a tizennyolcadik században az első európaiak rájuk találtak, a sziget kevés lakója szálnalmas körülmények között tengette életét. A régészeknek pedig nem kevés munkájukba került földeríteni, hogy mi történhetett az egykor virágzó civilizációval...

A fenti példákkal illusztrálni szerettem volna, hogy az erkölcs – nem valami fantom, ami csakis tudós, (vagy tudatlan) könyvek terméke, amelyhez a közönséges halandónak nem sok köze van. Amit keserves, nehezen magyarázható fáradozással kell leráncigálni a földre közénk. Ami egyáltalán – azok dolga, akik ebből élni, sőt megélni akarnak. A valóság az, hogy (tetszik nekünk, vagy nem) mi, akik élünk, élünk, és élni fogunk – minden cselekedetünkkel egy nagy folyamat – a cselekvő erkölcs részesei és formálói vagyunk. A magam részéről mindössze annyit szeretnék elérni, hogy ennek legyünk még inkább a tudatában. Ha csak egy mákszemnyivel is... Az e fajta tudatosság nagyon is fontos lehet közös civilizációs jövőnk szempontjából, ami mindannyinkat érdekel, ha nem is egyformán, ha nem is ugyanazon szempontból.

A kiszolgáltatottság veszélye

Napjainkban a globális kapitalizmus olyan mély válságjelenségeket produkál, hogy azokkal már külön tudományágak (és áltudományok) foglalkoznak. Befolyásos körök egész tudós csoportokat felfogadva vetnek harcba, hogy a válság jelentőségét kisebbítsék, vagy bagatellizálják. Mindenesetre ez arra utal, hogy sokkal nehezebb és nagyobb problémákról van szó, mint amelyek holmi utcai tüntetések, vagy sztrájkok letörésével megoldhatók. Ezekről a gondokról a közvélemény is tud, kénytelen tudni, ha másképp nem, hát akkor a bőrén érzi, és pénztárcájában tapasztalja. Ez a veszély, a tudatunk mélyéről fakadó elhajlás, mely az egyetemes emberi erkölcscsel megy szembe, maga az ember természetes kollektivitását tudatosan kihasználó, manipuláció – a mások nyakán élősködő individualizmus. Vagyis a kapitalizmus esszenciája. A politikai hatalom által manipulált „modern” erkölcs magát az emberi alkotó tudatot manipulálja, az ember alkotó erejét igyekszik kiszígezni.

Egyes demográfiai előrejelzések szerint a Föld lakossága, mely napjainkra meghaladja a hét milliárdot, kétezer-ötvenre már kilenc milliárd körül lesz. Lehetnek olyanok, akiket elbűvölnek ezek, a növekedést mutató számsorok. Ők most ujjongva csapkodják örömkömben a térdüket. Mértéktartó vélemények szerint viszont ez az előrejelzés inkább riasztó, és egyben problémáink sokasodását fogja eredményezni. A magam részéről ezzel egyetértek, és vele kapcsolatban mindössze egy dologra szeretném a figyelmet fölhívni: Minél többen leszünk bolygónkon – jelen társadalmi és erkölcsi viszonyaink között – az egyes ember annál kiszolgáltatottabbá válik, érdekeit annál nehezebben fogja érvényesíteni. Miért?

Először: Növekedés helyett demográfiai visszaesés következik és folytatódik a globális kapitalizmus centrumaiban, amelyek most, és a múltban a demokrácia bástyáinak számítottak. Ott, ahol a (tetszőleges nevű) kapitalizmus kialakult. A természetes szaporulat ezeken a helyeken már amúgy is régóta csökken. Mindez nem erősíti a demokratikus kilátásokat.

Másodszor: A lakosság létszámának jelenlegi globális növekedése általános elszegényedéshez vezet, mert a vagyon és a hatalom birtokosai, halmozódó, jogosnak vélt tulajdonukról - jelen viszonyok között - semmiképpen nem fognak lemondani. Főleg nem, szegény embertársaik javára. Ugyanakkor

kor a hatalom valódi birtokosainak száma nem fog nőni, mert a hatalom maga statikus képződmény. A termelési mutatók, emelkedhetnek akár az egekig - csak az oligarchia számára érdekesek, a közemberek szempontjából teljesen érdektelenek. Az ő személyi érdekeiket már a jelen körülmények között is lehetetlen érvényesíteni, a jövőben pedig ez még inkább így lesz.

Harmadszor: A vagyoni különbségek jelenlegi, fokozódó növekedése, a lakosság kiváltságos rétege és az átlagemberek milliárdjai között, semmiféle erkölcsi alapon nem igazolható. Mint ahogyan nem volt az eddig sem. Az erkölcsi alap hiánya miatt a konfliktusok száma és hevéssége a társadalmi élet minden szegmensében növekedni fog.

Negyedszer: A vagyon és hatalom szövetsége nem jelenthet sem társadalmi, sem erkölcsi perspektívát az emberiség egésze szempontjából. Hosszútávon semmiképpen sem, mert mindenféle valódi szociális előrelépést meggátol, ami a közösségi érdeket előrevinné.

Ötödször: A jövőben a kiváltságos, vagyonos hatalmi réteg (oligarchia) még inkább megpróbál elfordulni a demokratikus kormányzati módoctól, mert a diktatórikus rendszerek – nekik úgy tűnhet, – hatékonyabbak és olcsóbbak is egyúttal. Több emberrel azonos időben keményebben kell bánni. Így kifizetődő. Ld. Kína, Irán, Oroszország. A diktatórikus kormányzatok erkölcsisége ezek példáját véve, maga a negatív manipuláció.

Hatodszor: Az emberiség sikeres jövője attól függ, meg tudja-e újítani társadalmi struktúráját és erkölcsi értékrendjét. A kettő csakis együttesen képzelhető el. Törvénytelen, de mégis létező előjogokhoz, nem csatlakozhatunk akár élet-halál fölötti ítélkezési gyakorlatot. Ennek alapvető, egyetemes erkölcsi megfontolás tárgyává kell válnia! A vagyonnak nem előnyökkel, jóval inkább társadalmi - erkölcsi kötelezettséggel kellene járnia (euergetizmus v. leiturgia), mint, ahogy az a görög-római időkben többé-kevésbé, egyes elemeiben már megvalósult.

Írásomból – már eddig is kiderült – mennyire fontos szerepet tulajdonítok a mindennapok erkölcsének. Úgy is mondhatnám: a közéleti erkölcsi gondolatnak, vagy cselekvő erkölcsnek, amit minden társadalmi – gazdasági kérdésre adott válasz alapjának tekintek. A válaszok megfogalmazásához úgy hiszem, minden embernek hozzá kell tenni a maga részét. Mindennapi átlagtevékenységével hozzá is teszi, akarva, vagy akaratlanul, tudatosan, vagy a nélkül.

Minél tudatosabban teszi ezt – annál jobb. Minél több és jobb példát ismer meg, vagy ismer fel – a válasza annál sikeresebb lesz. De, hogy válaszolni mindenkinek kell, és válaszolni is fog, az nem kétséges. Minden válasz – egy cselekedet. Minden cselekedet – egy példa. Példát adni – venni alapvetően fontos. Példákon épül, és épült fel eddigi egész életünk, egész civilizációnk. Ha rossz példát vettünk alapul, akkor rosszul épült, és összeomlott De az is lehet, hogy a rossz példa egy része itt ragadt a nyakunkon, és most is fojtogat bennünket! Találjuk hát meg a jó példát, és vessük ki a nyakunkból, ami rossz! Mindjárt könnyebben veszünk levegőt! Az, amit most gazdasági katarzisként vélünk, az nem más, mint mostani cselekvő erkölcsünk válsága. Az, ami az otthonaink melegét kioltja, az nem az energiaháány, hanem az együttérzésünk hivatalossá váló hiánya. Ostoba önzésünk, hatalmi mániánk erkölcsi szentesítése. Rossz példára adott rossz válasz...

A cselekvő erkölcs jellege, sajátosságai

Nem gondolom, hogy újat mondanék vele, de a (cselekvő) erkölcs leginkább az a dolog, amiről csakis őszintén érdemes beszélni. Nem azért, mert a hazudozás úgysem segít. Dehogy is nem!- gondolják néhányan. Ez a képzelődés a legnagyobb károkat okozta a múltban, és okozza napjainkban is! Hamis manipuláció, tekintélyalapú példálózás, és példaadás okán. Az ellenőrizhetetlen álnokság mindenkit manipulál, azt is, aki valami szuperegyéniségnek képzelet magát.

A cselekvő erkölcs az ilyesmire különösen érzékeny, mert ő egy megvalósulás előtti állapot, maga a pillanat, amint az erkölcs cselekedetté válik. A cselekvés már nem tartozik hozzá, azt nevezhetjük viselkedésnek, vagy akár szokásnak is. De ugye mekkora különbség van viselkedésünk egy közömbösnek tűnő allűrje, és az azt megelőző, bennünk lejátszódó lelki vihar között! A cselekvő erkölcs ezek szerint – belső, erkölcsi énem éppen megvalósuló állapota? Igen. Ez az állapot – jelleg okozza, hogy ugyanazt a cselekedetünket mások, de sokszor én magam is, más időpontban, másként ítélem meg! Ezért fontos a példaadás, és magának a példaadónak a hitelessége! Nézzünk akkor egyet!

Tegyük fel, hogy egy általam utált kollega komoly szóváltásba keveredik az utcán egy ismeretlennel, és a segítségemet kéri. Nos, mit tennék én, és mit tennének önök? Tételezzük továbbá, hogy a helyzet súlyosságára való tekintettel a rendelkezésünkre álló idő nulla másodperce! Mondhatnák önök, hogy ilyen rövid idő alatt nem lehet komoly, megalapozott döntést hozni. És igazuk is van. Viszont egy felém száguldó kamion elől sem hosszas megfontolás után ugrom félre! Tehát: Véleményt alkotok, ítéletet hozok, és döntök. A pillanat tört része alatt. Segítségemre van ebben számos példa, valamint saját, részben öröklött személyes erkölcsöm, melyek alapján a döntést meghozom. Azonnal. A döntések tárháza ezen egyszerű esetben is szinte végtelen változatot tartalmaz. Attól kezdve, hogy nem teszek semmit, egészen a súlyos testi sértésig. De a lényegét még nem is említettem. Vajon kinek a pártjára állok? És Ön, Kedves Olvasó? Kérem, vegyenek itt egy mély lélegzetet, és szánjanak időt a válaszra, mielőtt továbbmennénk! Ígérem én is válaszolok, a saját nevemben!..... Nos, a válaszuk megvan, mint ahogyan az enyém is. Én az undok munkatárs segítségére sietnék, ha nem is a kellő lelkesedéssel. Lehet, hogy most sokan kiábrándultak belőlem, de amint mondtam: Csak őszintén! Nem melleleg, úgy gondolom, hogy zömében önök is valami hasonló választ adtak. Hogy miért!? A bennem, (bennünk) lévő cselekvő erkölcs következtében, ami a következőket feltételezi: Az emberben igen erős csoportssolidaritás fejlődött ki az évmilliók alatt. Ez esetben azt jelenti, ha meg akarom tartani a munkahelyem, akkor segítenem kell a kollegát, még ha az egy részeges disznó is személyesen. Ezt kívánja tőlem – nem más – mint az élnivágás ösztöne. Igen, az életöztön, a boldogulás kívánalma az, ami minden más hatalmat fölülír! Nehogy a munkahelyemen elterjedjen rólam, hogy szívtelen, rossz kollega vagyok! Már hallom is az ellentmondó válaszokat... Persze, hogy igazuk van azoknak, akik szerint van társadalmi öntudata is az embernek! Sőt! Egyedül az ember ismeri a társadalom javára történő, jótévő önfeláldozást! Igen! És azt is elismerem, hogy száz százalékosan helyes válasz sem létezik! De éppen ennek tükrében érdemes szemügyre venni, és felbecsülni az erkölcs hatalmát: A döntést egy pillanat alatt hoztuk! Tudatosan és erkölcsösen cselekedtünk!

Ami kiismerhetetlen?

A cselekvő erkölcs az az öröklött – szerzett ismeret, mely tetteinkben ki-

fejeződve közli, hogy mit várunk el önmagunktól, és a társadalom mit vár el tőlünk. Egy ember lehet pszichológiai eset, de az erkölcsé – nem, – az annál jóval több.

A (cselekvő) erkölcs lényegének egyik része köztudottan kognitív. Társadalmi ismeretek, viselkedési sémák, várható következmények egész, komplett lánc, melyek egyben a társadalomtudományok kutatási témái és területei. A másik részéről jóval kevesebb szó esik, mert az a nehezebben emészthető, emocionális rész. Vagyis: erkölcsös, és erkölcstelennek mondott tetteink jelentős mértékben érzelmeink hatása alatt válnak valósággá. Hogy ez az érzelmi rész valójában aktuálisan mekkora – arról kevés fogalmunk van. Mindenesetre, visszatekintve a távol, és közelmúltra, az érzelmeink hatalma és befolyása sok esetben döntőnek tűnik. Ebből – átvitt értelemben, de nyilvánvalóan az következik, hogy jelenlegi társadalmi állapotunk, szervezetségünk, rendszerünk - nagyon is esetleges, és ideálisnak semmiképp sem mondható.

Nemcsak olyan összetett érzelmek vesznek részt erkölcsünk alakításában, mint a jóindulat, a tenni vágyás az együttérzés, de tulajdonképpen mindenféle érzelmünk kreatív módon jelen van benne. Mégis azoknak a szerepe a legnagyobb, melyek a személyes kapcsolataink minőségét jelentik meg. Melyek lennének ezek? Véleményem szerint egy negatívtól induló skálán a következők: Gyűlölet, hatalomvágy, erőszakosság, gyanakvás, félelemérzet, közömbösség, szimpátia, barátság, szeretet, rajongás, imádat. A listáról úgy tartom, hogy közelről sem teljes, vagy tökéletes. Nemcsak bővíthető, hanem bővíteni kell! Szerepét az erkölcs formálásában alapos elemzés tárgyává kell tenni! Mert nyilvánvaló, hogy az erkölcs számos és számottevő manipulátorai, gyakorlati - történeti példák alapján, ezt ösztönösen már régen megtették, saját hatalmi pozícióikat erősítendő szándékkal!

Az érzelmekről azt gondolhatnánk, hogy pillanatnyi állapotok, melyek jönnek és el is múlnak könnyen. A dolog azonban távolról sem ilyen egyszerű. Vannak érzelmi élmények, melyek, mint valami kristály – megkövesedve ott maradnak gondolkozásunk, személyiségünk legmélyén. Vagy már eleve ott is voltak. Formálnak bennünket, illetve erkölcsünket – ha elismerjük, ha nem. Vegyük példának, az iménti lista első helyén álló gyűlölködést. A gyűlölet kollektív tudatunk kiirthatatlan része, nem biztos, hogy csak negatív töltet lakozik benne. Gyűlölni lehet például a zsarnokokat (zsarnokságot) is. Nagyon erős

érzelmi magja, nagyfokú hatékonysága miatt az ember társadalmi létének kezdetétől, a hatalom aktuális birtokosainak, a tömegek manipulátor- vezetőinek kedvenc eszköze. Mind a mai napig felhasználják, általában sikeresen. Itt van, példának okáért egy egyszerű tény, amit mindenki tud, de senki nem szeret róla tudni. Egy nő, ha ugyanazt a munkát ugyanúgy elvégez, mint egy férfi – most, még a legdemokratikusabbaknak mondott európai, vagy amerikai országokban sem - kapja meg a férfival egyenlő bérét. Ezt el szokták mondani sokan, és azzal az ügy befejeződött, legalább is úgy vélik. Pedig azt is hozzá kellene tenni, hogy miért van így, talán könnyebb lenne a problémát megoldani. A nőgyűlölet – vallási (zsidó – keresztény) eredetű kollektív „érzelmi kristály” a gondolatvilágunkban. Mi európaiak, szívesen emlegetjük zsidó – keresztény kulturális alapjainkat, a nők alárendelését viszont nem szeretjük elismerni. Hozzátenném, hogy a magukat munkaadóknak nevező kapitalisták is szívesen fizetnek kevesebb bért, bármely indokból – embertársaiknak (nőknek).

Vegyünk egy másik, szintén a gyűlöletre alapozott ősi érzelmi indítást. Legyen ez a rasszizmus – éppen szívóssága okán. A rasszizmus jelenleg már nem is egyszerűen fajgyűlölet, ahogyan régebben tudták, ma közelebb áll egy általános, sajnálatosan elterjedt idegengyűlölethez. Ez esetben figyelembe kell, hogy vegyük a múlt történéseit is. A modern rasszizmus előképei ott vannak az ember legősibb irodalmi – vallási emlékeiben, a történelem legkorábbi eseményeiben. És itt vannak a nyakunkon ma is. Egészen elképesztő, hogyan lehet vele manipulálni ún. „kultúrnépeket” a 21. században! Hogyan lehet félelmet gerjeszteni vele az emberekben! Hogyan lehet emberi csoportokat eltörölni a föld színéről – a rasszizmus tevékeny segítségével. Néhány tudós elme a múlt századból azt hitte, hirdette, hogy – a rasszizmussal végeztünk. Ugyancsak ők mondták, hogy a rasszizmus, mint öröklött „alulműveltség” – hamarosan eltűnik. Hát nem. Azért nem, mert erős, szociálisan örökíthető érzelmi alappal rendelkezik, aminek gyökerei a nehezen kezelhető gyűlölködésbe kapaszkodnak.

Ugye, a rabszolgaságot régen eltörték már? A hivatalos kimutatások, még az ENSZ illetékesei szerint is ennek ellenére létezik. Akiknek ebből még mindig haszna származik, azok viszont ezt tagadják. Akkor van e vajon a világon ténylegesen rabszolgaság? Egyáltalán, ki számít jelenleg rabszolgának? Az

én elképzelésem szerint manapság is sokkal több rabszolga él a Földön valójában, mint amennyi papíron létezik. Nem melleleg rabszolgának lenni nem egyszerűen erkölcsi, vagy gazdasági kérdés... Lehetséges, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata nem ad kielégítő választ? Meg kellene kérdezni azokat a nigériai lányokat, akik éveket töltöttek a Boko Haram fegyvereseinek kezén. És azokat, akik még most is ott vannak...

A következő, még nehezebb kérdést tulajdonképpen úgy is fel lehetne tenni, hogy: Mit csinált a mi cselekvő erkölcsünk Párizsban, 1572. augusztus 23-án, Szent Bertalan éjszakáján? A válasz a lehangoló: „Cselekedett. Rosszul.” Ennyire esendők lennénk? Igen, ennyire. De azért élünk, azért tapasztalunk, hogy ne legyünk többé azok!

De ne csak rossz, hanem jó példákat is említsünk! Olyan pozitív érzelmeink, mint a barátság, segítőkészség, tenniakarás, a rászorulókat támogatása – intézmények, sőt intézmény rendszerek egész hada alapozódott, és keletkezik napjainkban is, ad hoc alapon is. Különösen megindító példáját adják a segítőkészségnek, a természeti katasztrófák áldozatait segítő önkéntesek.

Az erkölcs új formái az első szociális változások nyomán.

Az előzőekből, úgy hiszem kiderült, hogy az erkölcs felé az első lépéseket akkor tettük meg, mikor megértettük, hogy Halál járkal közöttünk, és kedvére válogat. Mi, emberek fogalmakban gondolkodunk, és a fogalmakhoz rövid, de logikus meghatározásokat tűzünk. Ezek a meghatározások azonban csak akkor, és addig érnek valamit, míg gyakorló észjárásunk használni tudja őket. Mert előbb – utóbb, a változó körülmények hatására, foglmaink elavulnak, meghatározásaink eltűnnek. Így van ez az erkölcs esetében is. A társadalomszerveződési kezdetek utáni változások, (pl. demográfiai, életmód, életkörülmények, társadalomszerkezet) nemcsak megváltoztatták az erkölcsöt, de új formáit is létrehozták. Ugyanakkor maga az erkölcs is egyre tevékenyebb szerepet vállalt a változások létrejöttében. A katartikus újdonságot az első, valban szervezett társadalmak megjelenése okozta – nagyjából hatezer évvel ezelőtt. Sajnos ezekről az eseményekről csak hozzávetőleges tudásunk van, pedig úgy hiszem – ekkor alakultak ki a mai társadalmakat is jellemző, mértékek és viszonyítási alapok. Az, hogy milyen a társadalmunk szerveződése,

a hatalom jellege, az erkölcs szerepe – ekkor formálódtak ki, és távolról sem gondolom, hogy ezek nem alakulhattak volna másképpen, mint ahogyan az később valójában történt. Azt gondolom, - másokkal együtt - hogy az idők távlatában - társadalmi, és erkölcsi fejlődésünk tempója mára messze elmaradt az erőltetett, és privilegizált gazdasági fejlődés mögött. Balszerencsénkre a 18. századra kialakult egy olyan társadalmi - gazdasági rend, (kapitalizmus), amely, ezt a fejlődési anomáliát hatványozottan megerősítette, és ami jelenleg katasztrófával fenyegető világot erőltet ránk. Ezek után a kérdés csak az, hogy mi fogunk –e utódainkra valamit is örökölni hagyni?

Egy magát jövőszakértőnek mondó technokratát figyeltem nemrégiben – interjút adott a közmédiának. A kb. félórás műsorban sikerült neki – a riporter segítségével - az égvilágon semmi érdemlegeset nem mondania jövőnkről, azon kívül, hogy a robotok – a mi jövőnk. Nos, ez az, amitől utódaink okkal félhetnek...

Visszatérve az erkölcs kb. úgy hatezer éves „polarizációjához”, az első szervezett társadalmak (államok) megjelenésével az erkölcs nagyjából három részre vált. Úgy, mint:

- a) személyes
- b) csoport
- c) emberi – egyetemes

a) Személyes erkölcs

A világon kevés dolog van, ami több ellentmondást hordoz magában, mint a személyes erkölcs. Az individualizmus és kollektivitás már születésünk után megkezdí örök harcát egymással – bennünk, ami tart egész életünkön át.

Az egyén alapvetően kettős terhelés alatt áll, melyek: a) mit vár el a világ tőlem? b) mit várok el én önmagamtól? Ezért, az „erkölcstulajdonosnak” a létező legnehezebb dolga van élete során. Véleményt kell alkotnia az egész világegyetemről, más emberek sorsáról kell felelősen döntenie, nem mellesleg önmaga boldogulását is a kezében kell tartania... Igen, én vagyok az, aki percenként mondok véleményt, alkotok ítéletet és hozok döntést! Mindez, amit az egyénről – itt leírtam, igaz ugyan, de szerencsére, csak bizonyos keretek között. Mert egyrészt a felelősségét mindenki megosztja más embe-

rekkel, sőt, az nem is egyformán terheli az egyéneket, vannak, akiknek több, másoknak kevesebb jut belőle. Jól van ez így? Akár jól van, akár nem- az egyén szempontjából mindez természetesnek tűnik, és nem hallottam még, hogy valaki egyre több és több felelősséget követelt volna magának, ugyanakkor semmit sem kért volna cserébe érte.

Tetteink, – viselkedésünk, szokásaink mögött mély meggyőződés húzódik, aminek sokszor nem is vagyunk tudatában. Ez a meggyőződés – az erkölcsünk, amit nagyon erős támasz segít: a lelkiismeret. A lelkiismeret mindig azt a kérdést feszegeti, hogy vajon helyesen használtam – használom – azokat a tanult elvi elemeket, amelyekkel magam is egyetértek? Másképpen szólva: vajon méltó vagyok önmagamhoz?

Ahhoz, hogy jó válaszokat adjunk, először helyes véleményt kell magunkban kialakítani, amit csak hiteles tudás, vagy ha úgy tetszik „alapanyag” ismeretében tudunk megtenni. Ez egyben általános követelmény is velünk szemben, mint ahogy annak tűnik az „önálló vélemény -alkotás” is. Ez utóbbi azonban tévedés. A vélemények döntő hányada mások információira vezethető vissza, valóban önálló, egyben helytálló és egyedi vélemény csak különleges esetben, különleges emberek agyában születik. Nem lehet vitás, hogy például Jézus, vagy Buddha biztosan önálló elmék voltak. De az volt Szókratész is, a világ első „közvélemény-kutatója”, aki kérdéseire nem az államtól várta a hivatalos választ, hanem ő maga próbált a dolgok végére járni. Nem pusztán öncélból kíváncsiskodott, hiszen eközben jó szándéktól vezérelve tanított. Nem véletlenül verték meg többször is...

Az általam kialakított véleményt nekem önállóan, bátran kell használnom, mert a véleményekből kell ítéletet mondanom! Nézzünk egy példát! Legyen ez a hazugság. Ez olyan alapprobléma, amivel minden korban a legkitűnőbb elmék foglalkoztak. Maga a Biblia, parancsolva így ír: „Ne lopjatok, és ne hazudjatok, és senki se csalja meg honfitársát! Mózes, Leviticus, 19,11. Montaigne, az „Esszék” híres írója már egy kicsit másképpen fogalmaz: „Százfelé hajlik az igazság visszája, és határa nincs sehol”. Magáról, a hazudó személyről vagy (személyekről) a közgondolkodás igen figyelemre méltóan vélekedik. Ha a hazug illetőt személyesen ismerjük, akkor csak ritkán hányjuk szemére hazugságát. Egyrészt tartunk az esetleges következményektől, másrészt, hátha mégis neki van igaza. Ellenben, ha a hazug személy ismer-

retlen számunkra, akkor rögtön bátrakká válunk, és könnyedén a legbizarrabb jelzőket is elővesszük az illetővel kapcsolatban. Ugyancsak, ha valamely csoportról mondunk kritikát, rögtön óvatossá válunk, és az illető csoport társadalmi közelsége, főként tekintélye, befolyása lesz kritikánk mércéje. Ugyanakkor, meglepő e vagy sem, de az államot könnyebben szidjuk, mint például a Fradit, mert az állam ritkán kerül személyesen az utunkba, egy foci-szurkoló viszont annál könnyebben...

Az újabb korok fokozódó udvariassága, is azon a felismerésen nyugszik, hogy nem szerencsés dolog elhamarkodottan ítélni. Már a Biblia is figyelmeztet erre. „Ne ítéletek, hogy ne ítéltessetek!” Máté, 7,1. Az idézet azért hozom, mert mind a mai napig sokan (és célzatosan) félremagyarázzák. Természetesen az evangélista nem az ítékezés, hanem az előítéletek ellen buzdít bennünket! Biztosan lesznek, akik nem értenek velem egyet, de úgy tartom, hogy pusztá udvariaskodással még nem kerülünk közelebb az igazsághoz.

Az a tény, hogy ítéleteinkbe hiba csúszik – nem riaszthat senkit, és nem is ment fel senkit az ítékezés erkölcsi kötelessége alól. Minden ember morális énjét segítőtül véve ítél meg másokat – és mások megítélik őt. Ezt a terhet tudnia kell elviselni, ha van kellő önismerete és van felelősségérzete, melyek támogatják. A felelősség nem vállalása, nem mellesleg, az első lépcső lehet az önkényhez vezető úton. Ugyanakkor, a túlzott felelősség – főleg kényszer alatt – súlyos lelki problémákat okozhat. Az „egészséges” felelősségtudat általában nem nyomja agyon az embert, inkább ösztönzi. Miért van mégis a világunkban egyre több stressz, fájdalom és konfliktus? Valószínűleg azért, mert az emberek egyre nagyobb hányada nem a megfelelő helyen és pozícióban kénytelen életét, (és családjáét) fenntartani. Többségük kilátástalanul félretájékoztatottnak érzi magát, akinek reménye sincs az igazságot megismerni. Korlátlanul öntik elé a média zagyvalékát, figyelmét gondosan félrevezetve kirekesztik a valós információk ismerőinek köréből. És szerencsés ha véletlenül annak egy – egy morzsája mégis eljut hozzá. Hivatalosan ugyanakkor nyakon öntik hamis derűlátással, és hazug jövőképet lógnak az orra elé. Ezen nyomás alól – mit tehet az ember? – menekül. Menekülés közben pedig sokan megsebesülnek. Leginkább a munkaerkölcs...

Van azonban még egy erkölcsi szituáció, amivel viszonylag keveset foglalkozunk, ez pedig a „nem szándékos ferdtetés”. Nem a tévedésről van szó, az egészen más kategória, nem tartozik a „hazugságok” közé. Olyan, „szépitő” hazugságról beszélek, ami tudatos, ezért sokak szerint megbocsáthatatlan. Akkor fordulhat elő, ha valaki saját, vagy mások tetteit igyekszik jobb színben feltüntetni, mint amilyen a valóság. Nem biztos, hogy előnyért cserébe – lehet, hogy pusztán jó szándékból... Nos, ez esetben talán inkább pszichológiai, semmint erkölcsi kérdésekbe ütközünk. Minden az adott szituáció függvénye, ezért a megítélése is egyedi kell, hogy legyen.

Lehet, hogy nem hangzik tudományosnak, vagy éppenséggel különösnek tűnik, de hangulatunk is befolyással van cselekvő erkölcsünkre. Ha túlságosan eluralkodnak rajtunk érzelmeink döntéshozatalunk folyamán, úgy torzulhat maga a cselekvő erkölcs is bennünk. Ugyanakkor, ezek az érzelmek, hangulatok segíthetik is a dolgok teljesebb megismerését. Nélkülük nehezebb lenne a változások megértése, megítélése, elfogadása és beépítése döntéseinkbe. Főként segítheti elkötelezettségünket az igazság mellett!

Egy ember egész életében mindig tapasztal újat, főleg akkor, ha átlag feletti módon kíváncsi. Ennél fogva erkölcsisége is folyamatosan alakul. Mindenesetre azok vannak többségben, akik nem kedvelik a nagy ívű változásokat. A népnyelvben rájuk a „kutyából nem lesz szalonna” mondása vonatkozik. Akik viszont nagy pálforduláson mennek keresztül, ne csodálkozzanak, ha erre a közvélemény is felfigyel, és a „betyárból lesz a legjobb pandúr”- igazságát akasztja rájuk.

b) Csoporterkölc

Hogy beszélhessünk róla, először a „csoport” értelmezését kell világossá tennünk, már amennyiben ez egyáltalán lehetséges. Mondhatjuk akár azt, is, hogy vannak „természetes” (pl. kozákok), és „mesterséges” (pl. pártkonferencia) csoportok. A legnehezebb probléma azonban talán a létszámmal van. Vajon hány embertől, és meddig is terjed egy csoport? Az olyan hagyományos tudományok, mint az etika, vagy a történelem, a csoportot korlátozott, bár pontosan meg nem határozható létszámmal jellemzi. Míg a szociológia, és főként a huszadik század második felében kifejlődő „vadonatúj” szociálpszichológia,

ennél jóval megengedőbb létszámmal dolgozik. A magam részéről azokkal tartok, akik az államokat, de a népeket is csoportnak tekintik, ebből következően a csoportok szinte végtelen számban létezhetnek, bár jellegük és jelentőségük természetesen nagyon is különböző. Niall Ferguson, neves brit történész, a társadalmon belüli hierarchikus csoportokat találóan hálózatoknak nevezi, melyeket hierarchiák alkotnak. (Ferguson: *A tér és a torony*, 2017) Végeredményben, a csoportokat valamilyen szintű összetartó erő alkotja és jellemzi egyben, ami végül két eredőre vezethető vissza. Úgy, mint az erkölcs és a hatalom. Célok, eszközök, vonzalmak, vágyak, és egyéb fontos jellegek döntően ezekből erednek, születnek, és halnak el az évszázadok sodrában. Mert természetesen a csoportok sem állandók, bár vannak közöttük meglepően hosszú életűek is, mint pl. a buddhisták. Említettem, már hogy nem kevés vitát okoz ma is, hogy kiket tekinthetünk egyáltalán csoportnak? A modern tudományok általában megegyeznek kettőnél több főben, - ami a létszámot illeti. De mi a helyzet az alapvető egyéb kritériumokkal? Erkölcsi szempontból talán úgy lehetne jellemezni a dolgot, hogy három antifasiszta nem jelent egy csoportot, de az antifasiszták – már igen. Minél befolyásosabb, erősebb a csoport, annál karakteresebb eszmei – erkölcsi kíváncsai lesznek. Továbbá, erősebb érték - tudat mint ami a valóság, és jellemző módon gyakran egyetemes értéknek nevezi saját érdekeit.

Különleges esetben, csoportot alkothat maga a tér és idő. Az ilyen csoportot nevezzük tömegnek, és aktív, valós erejét történelmi példák sokasága igazolhatja. Gondoljunk csak Robespierre, Lamberg, vagy akár Ceausescu sok tekintetben hasonló sorsára!

Minden csoportra jellemző, valamilyen erejű csoportnyomás, és csoportnorma. Ezek jelentős, bizonyos esetekben meghatározó erőt képviselnek. Ezekből alakul ki a belső összetartás érzése, az összetartó viselkedés, és, – a vetélkedő viszály, - más csoportokkal szemben. Minden csoportnak van saját érdeke, mely egyben tartja, mert a csoportot alkotó egyének ezt vélik célnak. A történelem során, a társadalmak (társadalom – csoportok) kialakulásával együtt megformálódott egy olyan cél, ami a legértékesebbé vált. Ez a cél a hatalom maga. Ami ezt a vágyat korlátok közé szorította – az a csoportokkal egy időben, együtt megjelenő csoporterkölcs. Itt tisztáznunk kell, hogy a vezetés és a hatalom, melyeket a hétköznapiakon oly gyakran összekeve-

rünk – két különböző dolog. A vezetés mögött ott kell állnia az erkölcsnek, míg a hatalom mögül az önkény fenyegetőzik. Meg kell mondanunk azt is, hogy a csoport - mint társadalmi formáció megjelenése előtti hatalomról és erkölcsről, csak bizonytalan, és homályos elképzeléseink vannak, és lehetnek.

Az ember – most már, mint társadalmi lény – alapvető hajlamokkal születik, melyek azután a szociális hatásokra vágyakká formálódnak. Mondani is felesleges, hogy a vágyak megszámlálhatatlanok, ámde vannak közöttük „fontosabak”, melyek egyben minket, embereket – mint „csoportlényeket” igazgatnak. Ezek közül kiemelném a szabadságvágyat, háborúellenességet, a hiúságot, dicsvágyat, a korrupcióra való hajlamot, a meggazdagodás vágyát, a kíméletlenséget és a hatalomvágyat. Ha ezeket összevegyítjük, megkapjuk nagyjából a mai és a hatezer évvel ezelőtti átlagembert. Ez mindössze csak azt jelenti, hogy társadalmi szempontból azonos „hajtóanyag” dolgozik bennünk. Ugyancsak sajátságunk a könnyed véleményváltás képessége, ezért van, hogy a jó és a rossz – egyetlen szívünk melegénél osztozódik, mindkettő a mienk.

Vannak a világon olyan élőlények, melyek egyedül tudják a legteljesebben kifejteni képességeiket, egyénként nyújtják a legjobb teljesítményüket. Az ember nem ilyen, - nem tartozik közéjük. Semmi újat nem mondok, mikor azt állítom, hogy az ember elsősorban „csapatjátékos”, bár önállóan vásárol még a legnagyobb üzletházak kristálypalotáiban is. Az ember, ha magára marad, rögtön társak után néz, – ezt nevezhetjük a „csoportnyomás” következményének. Ez az oka, hogy sokszor képtelen kilépni olyan társas körökből, melyek számára már nem hasznosak, vagy nem előnyösek. Ámde, a magára maradó egyén rögtön más, idegen csoportokba ütközik, melyek tagjai ellenségesen, jó esetben semlegesen viselkednek vele szemben. Ugyanakkor új kapcsolatok lehetőségét is kínálják. A „társkeresés bármilyen áron” aspektusa segíti a „tömegvonzás törvényét”, mely az ember természetére is érvényes. A nagy tömeg további tagokat vonz – és vonzza persze a nyakán élősködő, vérszívókat is, természetesen.

A csoportoknak a külvilág felé egységet kell mutatniuk, de ez távolról sem jelent belső egyenlőséget. Mikor az első szervezett társadalmak megjelentek, azonnal egyértelműen hierarchikus elveken épültek – szépültek, nevelkedtek fel. Ez a tekintélyelv világosan felismerhető, mind a mai napig a modern tár-

sadalmak felépítésében és működésében egyaránt. Vezetők és vezetettek egyértelmű (néha feleslegesen titkolt) szabályok, elvek szerint egyenlőtlenül részesednek a csoport anyagi és szellemi javaiban. Ez, a köznyelvre lefordítva körülbelül azt jelenti az átlagemberek számára, hogy „Ti csak legyetek barátságosak egymással, a haragot pedig bízzátok ránk!” Más szóval, a csoport igényt tart tagjainak kollektív erkölcsi erejére, ami a más csoportok elleni agresszív, fizikális föllépésig terjedhet. Erre egyik legkülönlegesebb példa, az ókori görög Théba ún. Szent Csapata, akik fiatal férfiak baráti társaságaként harcoltak – a városukért, önmagukat feláldozva – halálig...

De még fel kell tennünk egy őszinte kérdést, ha nem akarunk elhallgatni valami igazán lényegeset. Ki is az a csoport, hogy a cselekvő erkölcs megengedi neki ezt? Ahhoz, hogy a kérdésre valamennyire is értékelhető választ kapjunk, vissza kell mennünk az ősi időkbe, több tízezer évre, amikor a csoportok formálódása még gyerekcipőben járt. A folyamatot a végletekig leegyszerűsítve az emberi mikroközösségek élére valószínűleg annak legjobb képességű, legalkalmasabb tagjai kerültek – mintegy „természetes kiválasztás” útján. Ezeknek a főnököknek még szerencséjük volt, nem kellett vaskos bankszámlával indokolni vezetői rátermettségüket. Ugyanakkor a kivételezés jelensége a kezdetektől megvan a vadonatúj közösségi formákban. Ezt bizonyítják a kulturális antropológia, a néprajzkutatók, köztük a neves James George Frazer, az „Aranyág”írójának munkái. Mindenesetre én úgy gondolom, hogy a korrupciónak akkori, kezdeti formája még nem jelentette azt a fajta veszélyt, ami a hamarosan megjelenő, egyre összetettebbé váló társadalmakat már eluralta. A vezető személyek kezdetben beérhették más dolgokkal is, mint az anyagi javak. Például a kollektív elismeréssel, ha úgy tetszik dicsőséggel, s a belőle fakadó tekintélyszerzéssel. Azt látjuk, hogy a már történelmi időkben szervezett olimpiai játékokon, kezdetben a győztesek egyszerű olajágat kaptak jutalmul, no és nem mellesleg városuknak dicsőséget szereztek. Bár ez a gyakorlat már az ókorban megváltozott, a nyertesek mégsem álmodhattak híres cipőmárkákka kötött zsíros reklámszerződések-ről. Egyébként is minden versenyző mezítláb futott, ahogy az a görög vázákon látható...

A csoporterkölcs következményei:

Az (csoport) erkölccsel közvetlenül – közvetve összefüggésbe hozható fogalmak a jog a vallás, a művészetek. Velük – már csak ez írásom terjedelme és célkitűzése miatt sem – foglalkozom részletesebben. Ezekről, az olvasónak könyvtárak teljes állományai állnak rendelkezésére.

Ugyancsak nem tekintem föladatomnak az állammal részletesebben foglalkozni. Viszont néhány erkölcsi jellegű föltevést, szeretnék annak létével, jellegével kapcsolatban érinteni.

1. Állam

Az állam, ha a polgári szerzők ezt nem emlegetik is – meglehet, nem erőszak-, akkor is erőszakon alapuló, erőszakos szervezet. Ezt a mindennapokban szinte észre sem vesszük, oly mértékben „szocializálódtunk”. Erőszakosságát sem igazán vethetjük a szemére, addig, amíg vannak, lesznek az államnak erőszakos polgárai. Ebből következik, hogy ahhoz, hogy az állami, (belső) erőszak eltűnjön, nekünk, embereknek is meg kell változnunk.

De attól még föltehető a kérdés: Milyen erkölcsi engedély ad az állam létezéséhez alapot? Azt gondolom, minden emberi közösség, (horda, csoport stb.) „vezetési kényszer” alatt áll, de nevezhetem irányítottsági szükségnek is, ha ez jobban magyarázza a lényegét. Ez azért fontos, mert az ember egyáltalán nem olyan teremtmény, hogy önként feladja a függetlenségét, önállóságát. Ez csak akkor következik be, ha annak hasznáról meggyőződik, vagy meggyőzik. Mondjuk egy husánggal. Ámde, ha új célokat, perspektívákat talál, vagy mutatnak, vagy csak egyszerűen biztonságosabb életfeltételeket kínálnak neki, könnyen hajlik az együttműködésre. Minél népesebb, bonyolultabb lett egy társadalom, annál inkább szükség lett vezetőkre, olyan emberekre, akik megmondják az egyénnek, mit tegyen. Eligazítják, irányítják az élet forgatagában. Egy valódi vezetőnek nehéz dolga van, számos vélemény meghallgatása után alakítja ki ítéletét, majd a probléma megoldását döntés formájában bocsátja közre. Ráadásul annak tudatában, hogy döntésének nem mindenki fog örülni. Minél nagyobb a közösség, törvényszerűen annál több lesz a vesztes... Ahhoz tehát, hogy a döntését mindenki tiszteletben tart-

sa – a vezetőnek hatalom kell a kezébe! De csak hatalom? Egyáltalán nem így van! Ott kell lennie a cselekvő erkölcsnek is, mégpedig állandóan kéznél, és nem a hátsó zsebben! Az ugyanis az elsődleges hivatkozási alap!

Az összetett társadalmak fokozottan bonyolult feladatok megoldását követelik, amiket kiemelkedő alkalmazkodóképességgel tudunk csak megoldani. Ítéletképességünk, mely cselekvő erkölcsünk adottsága, rendelkezik a megfelelő rugalmassággal, mint azt fentebb egy példában láttuk, s ez egyik legfontosabb erőnye. Az államé pedig ebből a rugalmasságból ered – ami nem más, mint a méltányosság - saját polgáraival szemben. Mit értek ez alatt? Azt, hogy mivel az állam van a polgáraiért, és nem fordítva – köteles minden kétes esetben a polgár javára dönten. Különösen akkor, ha annak életfeltételei forognak kockán. Álljon az állam a polgára mellé, és segítse! Hozunk egy példát!

Mondjuk, egy embernek lejárt az ingatlanbiztosítása, és éppen, ezután viharkárt szenved, a háza tetejét lefújja az orkán. Tegyük fel, hogy a biztosító nem fizet, (ezt megtehetjük lelkifurdalás nélkül is). Ez esetben az állam feltétlenül köteles lenne a károkat helyreállítani, és majd utána egyezkedni a kárvallottal. Jó, tudom, hogy a jog emberei erre fölkapják a fejüket, ám éppen az állam az, akinek nem lenne szabad hibázni, és aki leginkább nagylelkű lehet. Tegyen hát úgy, az erkölcs nevében!

Valamit meg kell még jegyezni az állammal és annak jóindulatú felelősségvállalásával kapcsolatban. A polgári történészek, közgazdászok szeretik az államot valami glóriával övezett tüneménynek föltüntetni, aki a modern korokban a Mindenhatót helyettesíti. E vélemény dacára szíves – örömet közlöm, hogy az állam, hivatalnok – gyarló emberekből áll. Akár több százezer van belőlük egy nagyobbacska államban, akik mind a hibázhatnak, és hibáznak is a valóságban. Valódi döntést, csak nagyon kevesen hoznak közülük, ezért erkölcsi felelősségvállalásra sem képesek, és természetesen nem is vállalnak. Attól, hogy vannak, akik tagadják – még tény marad, hogy a társadalmi-politikai felelősség emlegetése ma már inkább csak a politikai ellenfél megalázására szolgál. Főleg választások idején. Hiányos, vagy éppen hiányzó erkölcsisége miatt érthető, hogy sokszor, sok esetben láznak polgárai, az állam döntései ellen. Ekkor lépnek működésbe az erőszak állami szervei (a mindenfajta őrség), akiknek hűsége, vagy hűtlensége a „kenyéradó” iránt

mindenkor alapvető erkölcsi problémákat vet föl. Ám, itt meg is állok, a jelen pártdemokráciával kapcsolatos véleményem egy korábbi írásomban már közlésre került.

2. Korruptió

Korruptió alatt általában a jogtalan előnyszerzést szokták érteni, ami így túlságosan leegyszerűsítő, hiányos meghatározás. Azzal viszont mindenki egyetért, hogy a korruptió veszélyes a társadalomra, a rossz erkölcsű emberek sajátja. Hozzátenném, hogy egyben a társadalmak talán legősibb betegsége, melyet gyógyítani mindmáig nem sikerült. Két alapvető formáját különböztethetjük meg: a) konkrét anyagi alapú, pl. megvesztegetés, b) áttételeken keresztül érvényesülő, pl. nepotizmus. Bármelyik típusát is nézzük, a legveszélyesebb akkor, amikor a korruptió politikai (társadalmi) hatalomra tör, a hatalmat veszi célba, vagy éppen azzal szövetségben cselekszik. A dolog természetéből fakadóan legalább két résztvevő kell hozzá: a vesztegető, és a megvesztegetett. Föltehető e egyáltalán az a kérdés: melyikük erkölcsileg a bűnösebb? Azt gondolom, a kérdés föltehető, de sablon nélkül aligha válaszolható meg. Vagyis a válasz a népies: „rossz az, aki rosszra gondol” közelében van eldugva. Ám, ha valaki előtt a „rossz” – mint perspektíva megjelenhet, az bizony komoly gondokat, anomáliákat jelez, az adott társadalomban.

Egészséges erkölcsű csoportokban (társadalmakban) a korruptió nem jelenthet alternatívát. Gondolták ezt eddig sokan, és gondolják talán most is. A valóság, azonban mást mutat. Ehhez mindössze egy – két kérdésre kell válaszolnunk, melyek kb. így hangzanak: Pontosan mikor sikerült az idők során kiirtani a korruptiót úgy, hogy nyoma sem maradt? Vagy: Sikerült - e valaha a korruptiót eltüntetni? A válasz, sajnálatosan: nem. Az erkölcs érzelmi oldalát ismerve és elismerve, fölvetődhet a kérdés: Talán mi, emberek, szeretjük a korruptiót? Mert akkor tényleg menthetetlenek vagyunk! Én azt gondolom, hogy az emberek kétségtelenül szeretnek vesztegetni, és erre hajlamosak is. De csak az emberiség kisebb hányada, akiben ez a hajlam túlteng, - ez, ami bizakodásra adhat okot. Azt viszont nem tudjuk, kik is az a nevezett hányad? Mert a korruptió – ott bujkál köztünk, mint valami patak, ami, tükör is egyben,

melybe társadalmunknak folyamatosan néznie kell, ha valóban élni és éltetni akar!

A korrupció dokumentáltan annyira régi, hogy fölvetődik a kérdés. Vajon genetikai örökségünkhöz tartozik, vagy elsősorban mégis a társadalmak kialakulásának következménye? Joggal föltételezhető, hogy a szervezett korrupciónak a szervezett társadalmakkal együtt kellett keletkeznie. Nemcsak ősi, de folyamatos is, amint azt, a vallások szent iratai tanúsítják. A Korán például így ír: „Ne vesztegessétek meg(vele) a bírakat, hogy fölfaljátok bűnös módon az emberek javainak egy részét”) 2:148 A hajlam – látszólag legalább is - már ősidők óta megvolt hozzá. Főemlős rokonainknál is megfigyelhetők bizonyos előnyszerzési törekvések, (gyümölcsajándék, behódolás) melyek nyomán a kezdeményező előnybe kerülhet az egyedek közötti rangsorban. A jelenséget mégsem nevezi senki korrupciónak. Elfogadjuk, az emberszabású természetes viselkedés egy formájának – mint ahogy az is. Az ember esetében viszont egész társadalomra veszélyt jelentő, főként és elsősorban tanult viselkedés – a rossz erkölcsiség jegyében. A korrupció, tehát visszaszorítható, kezelhető, ha a cselekvő erkölcs megfelelő ellenállást tanúsítva igaz perspektívát (példát) mutat. A kivitelezés (végrehajtás) nagy része már viszont a hatalom hivatalos szervének, az államnak jogkörébe tartozik. Mindenesetre a jognak, - mint az erkölcs, állam által átfésült, zsugorított változatának – ez az egyik legfőbb kötelessége. Nagyszámú történelmi tények, példák bizonyítják, hogy a korrupció elleni harc, nem mindig sikeres. Sőt. Van úgy, hogy a korrupció kerül ki győztesen, és fölülkerekedik az államon, elsősorban a diktatórikus berendezkedésűeket fenyegeti ilyen veszély. A diktátorok személye ezért örök idők óta keresztűz alatt van, mégsem állíthatjuk, hogy mindegyikük garázda erkölcsi szörnyeteg lett volna. Anélkül, hogy a kérdést mélyebben elemezném – nyugodtan kijelenthető, hogy a mai demokratikusan választott politikai - állami vezetők a korrupciónak ugyanúgy áldozatai, mint amennyire áldoznak neki.

A korrupció – úgy tűnik - olyan, mint az angolna, minduntalan megpróbál kisiklani kezeink alól, létezése ugyanakkor nyugtalanító kérdéseket vet föl. Az mindenki előtt nyilvánvaló, hogy együttműködési hajlamunk, kollektivitás iránti vonzódásunk – öröklött. Márpedig a korrupció is végeredményben az együttműködés egy formája ugyebár? Ez bizony így van, tagadhatatlanul.

Ámde az erkölcs nem egyszemélyes rendszer az ember esetében. Ellenben az egész társadalom erkölcsé felelős, hogy véleményezze, megítélje, majd döntést hozzon, hogy az együttműködés milyen irányt vegyen föl! Tehát a korrupció nem végzetszerű, és főleg nem önhatalmúlag működő fátum. Annyi bizonyos, hogy életünkben nagy szerepet játszik, és játszott. Nagyban károsította az emberek egymás közötti viszonyainak egészséges alakulását. Erre bizonyosággal álljon itt, az irodalom által is ismert, és földolgozott ősi eredetű példa, ami egy mitikus történet.

A Viszály istennője – a görög mítosz szerint - versenyt hirdetett az istennők között. A nyertesé lesz az Aranyalma, melynek felirata: „a Legszebbnek”! Természetesen mindegyik résztvevő istennő nyerni akart. Különösen Aphrodité, a szépség és szerelem istennője, akin – mai szóhasználattal élve – nagy volt a nyomás. Versenybíróul a híres és daliás Paris - t jelölték, a trójai királyfit. Aphrodité biztosra akart menni, ezért Parisnak ígérte Helenét, a világ legszebb asszonyát, ha neki megfelelő ítéletet hoz. Aphrodité az sem zavarta, hogy Helené, (Szép Heléna) ekkoriban Menelaosz spártai király felesége volt. Paris meg is hozta a Szerelemistennőnek kedvező ítéletét, ámde kénytelen volt azt saját maga, önhatalmúlag beteljesíteni. Spártában vendégeszkedve megszöktette Helené királynőt. Ebből azután nagy vihar kerekedett, amit a történelem trójai háborúként ismer. A történet Homérosznál nagyjából itt kezdődik, de számunkra csak eddig volt érdekes. Hogy a fenti történet értelmét nyerje, hozzá kell itt csatolnom még néhány megjegyzést. Először: A görög istenek antropomorf jellegűek, vagyis úgy viselkednek és cselekednek, akár az emberek. A legalább háromezer éves mítosz, az istennő korrupciós viselkedéséhez nem fűz semmilyen véleményt. Vagyis a korrupció megszokott dolog volt – már akkor. Másodszor: Lehet, hogy mi legyintünk rájuk, de az istenek, - az akkori emberek számára élő valóság és egyben példa – voltak. Erkölcsi szempontból ez pedig egyáltalán nem mindegy. Harmadszor: A mítosz legnagyobb tanúsága minden időkre tekintettel mégis az, hogy a korrupció, a körülmények hatására lehet történelemformáló erő is! Amint azt Homérosztól is tudjuk, és ahogy azt szegény trójaiak a saját bőrükön megtapasztalták!

3. Háború

A téma szintén rendkívül népszerű, és közkedvelt a szakértő tudósok által, de mindenkinek van róla elképzelése, valamint sokaknak, sajnálatosan - tapasztalata is. Ha mi éppen szerencsésen, békében élünk, akkor, furcsa módon – szeretünk háborúzni. A gyerekeinknek háborús játékokat fejlesztünk ki, mi magunk is szívesen kapcsolódunk ki a „laptopvilágban” egy- egy golyózáporral. Némi jóleső borzongással nézzük dokumentum - és egyéb filmjeinkben a háború borzalmait, és örömmel ítéljük e filmeknek a legmagasabb díjakat.

Más fórumokon, a háborút mélységesen elítéljük, a lehető legszerencsétlenebb dolognak tartjuk, ami velünk történhet. Ugyancsak, a háborút megelőzendő, béke- és barátsági szerződések garmadáját kötjük, amiket könnyedén felrúgunk, békekonferenciákat, békéltető tárgyalásokat hozunk tető alá, hogy másokat hibáztassunk. Mindennél jobban vágyjuk a békét, főleg amikor háborúban állunk. Ugyanakkor vannak, akiknek a háború a mestersége, belőle gazdagodnak meg, és vannak, akik egyenesen a háború művészetéről beszélnek. Vagyis emberek céltudatos irtásáról.

Az *Encyclopedia Britannica* szerint az utóbbi ötezer évben tízezer hat-százhuszonnégy csatát vívtunk egymással. Mindebből nekem csak egy dolog jön le. Hogy a csodába élünk még egyáltalán! A tudósok által leltárba vett csaták száma évente legalább két nagy ütközetet jelent. Node tudjuk, ezek a csaták sokszor akár több évtizedes háborúkat jeleznek, melyek során az emberölés folyamatos volt. Ehhez nem kellenek csaták. Vannak, voltak hosszadalmas háborúk, melyek során alig – alig vívtak csatát. Nekünk például Fabius Maximus római hadvezér, Hannibál ellenfele is sokat mesélhetett volna erről.

Ugyancsak nyilvánvaló tény, hogy a népesség növekedésével, valamint a technológiai fejlődés beindulásával a háborúk nemcsak véresebbé, de egyre gyakoribbá váltak. A kapitalizmussal együtt pedig eljött a modern világbirodalmak alapításának kora, ami háborúk egész tömegét hozta magával. A legnagyobbak, a legpusztítóbbak, időben oly közel esnek, hogy mély árnyékot vetnek egész civilizációkra, és erkölcsünkre egyaránt.

A legnagyobb baj az álszentség, ahogy a „modern”kapitalista állam a háborúval kapcsolatban megnyilvánul. Egyrészt, mivel nagyon is tudatában van a tömeg ösztönös békevágyának – kénytelen ennek valahogy megfelelni – mielőtt háborúba indul. Ezért békekonferenciákat szervez, ahol szelíd galambokat röptet, „örzi - védi” a békét. Ugyanakkor alaposan kiveszi a részét a legnagyobb hasznot hozó iparágból, a fegyveriparból. Fegyvert gyártani viszont kétélű dolog, kétes hírnévvel jár. Nemcsak azért, mert meg kell indokolni, titkolni sem nagyon lehet például egy atommeghajtású, sokezer tonnás repülőgép – anyahajót. Előbb – utóbb mindenkinek eszébe jut, hogy miért készült, ha nem használják? Aki tömegpusztító fegyverekből él, azokat adja – veszi, azokkal büszkélkedik, (a kapitalista államhatalom) akkor is manipulál, ha egy szót sem szól. Viszont fegyvereivel félelmet kelt, nemcsak a nagyság tiszteletét oltja alattvalóiba, a tehetetlen szolgáliságot is hatványra emeli bennük. Íme, az erkölcsi manipuláció egyik, ha nem a leglátványosabb példája. A porig alázott, porba taszított emberélet!

Azt, hogy véletlenül embert öljünk – nem tudjuk elkerülni. Azt, hogy intézményesen egymást irtsuk - úgy vélem el lehet, és el is kell kerülni! Mert az élet ezt akarja! Mert az élet rendkívüli! Egy egész, bonyolult test épül fel köré, amit határolt időben védünk, ápolunk, őrzünk és küzdünk érte. Igényeit teljesítve óvjuk, féltjük, szeretjük. Ki az, aki porhüvelynek csúfolja? Az élet tiszteletre méltó – vallja Albert Schweitzer, a hírneves német polihisztor – filozófus. Továbbá, vallja, az emberek kötelessége, hogy „rendelkezésére álljanak annak, akinek emberre van szüksége”(A. Schweitzer: *Az élet tiszteletének etikája*)

Ehhez képest mi a helyzet manapság az élet tisztelete ügyében? Egy feloldhatatlannak tűnő ellentmondás létezik az emberi élet kioltásával kapcsolatban. Ez az ellentmondás már a tételes vallások kialakulása idején létrejött, ezért gyaníthatóan köthető a (csoport) erkölcs megjelenéséhez. Az ellentmondás két, egymással össze nem egyeztethető szakrális parancsban rejlik, miszerint a) embert ölni tilos b) embert ölni nem bűn – ha az illető- ellenség. Ami az első,(a) pontot illeti, a legismertebb forrás a *Biblia*, nevezetesen a Tízparancsolat ide vonatkozó passzusa, „Ne ölj!” Exodus 20,13,. Halálbüntetést helyez kilátásba emberölésért ugyancsak „Aki úgy megver valakit, hogy meghal, halállal lakoljon” Exodus 21, 12. Ami pedig a b) pontot igazolja, az, amit ugyancsak tudunk a *Bibliából*. hogy az Úr „féltőnszerető” isten. Ezért az

„eretnek” vagy más vallásúakkal szemben nem ismer irgalmat. „Valaki Izrael fiainak közül, és az Izraelben tartózkodó jövevények közül odaadja az ő magzatát a Moloknak, halállal lakoljon.” Leviticus, 20, 2. Ez a nevezett Molok – egy ősi kánaánita, istenség. Hasonlóan kirekesztő példákat lehetne hozni a modern joggyakorlatból és történelemből, amikről a szakmai könyvek nem beszélnek. Példának okáért miért álltak lövésre kész, baráti fegyveres csapatok jóval a támadó antant katonái mögött az első világháborúban? Hasonlókat sorolhatnánk tovább...

Egyetlen magyarázat lehetséges az emberölés kétféle értelmezésére. Az, hogy míg a személyes erkölcs tiltja, a csoporterkölcs nagyon is lehetségesnek, sőt, törvényesnek tartja. A hatalmi pozícióban lévő csoport (állam) által meghatározott esetben. Az állam vezetői egyben a hatalom birtokosai, akik hatezer éves gyakorlatra tettek szert, abban, hogyan kell emberek millió és millióit rávenni arra, hogy embertársaikat tömegesen gyilkolják. Azokat, akiket a hatalmi helyzetben lévők valamiért veszélyesnek tartanak. A hatalom az emberölésből mindennapos gyakorlatot fejlesztett ki, a háborút olyan magaslathoz emelte, olyan érzelmi – manipulatív töltettel látta el, hogy erről Mózes korának emberei nem is álmodtak. Úgy vélem, nem is akartak. Ezek után már könnyebben érthető, miért játszunk szakadatlanul katonádsdit...

Van azonban még bökkenője a dolognak. A háborút nem mindenki tudja megszokni, főleg nem tud benne élni! A háborúban az a sokk éri az embereket, hogy alapvető erkölcsi normáik érvénytelenné válnak. Ez óriási pszichikai terhet, személyes tragédiát jelent mindenki számára, ezért az aktuális politikai vezérektől régóta igen nagy erőfeszítést követel a tömegek előtt erkölcsileg megindokolni a háborút. Hogy annak oka hihető is legyen! Nem is a harcterek jelentik a legnagyobb kihívást, hanem, hogy az embereket a háborúban benne tartsák! Ennek értelmében készek a mindenkor ellenségkép lehető legghatásosabb megfestésére.

Mert (erkölcsi) szíve mélyén mindenki érzi, hogy nemhogy egy ember, de egyetlen csoport érdekében sem igazolható a háború. A magam részéről mélységesen megvetem azokat, akik bármely össznépi érdekre, akár hazafiságra hivatkozva háborúba taszítják a népeket. Számomra az igazi hazafi az, aki nem támad. Hogy ez kivitelezhetetlen? Nem. Szerintem a Holdra lépni sokkal nehezebb volt, mint másokkal békében élni...

Ha még mindig nincs béke, csak azt jelenti, hogy rosszul szerveztük meg, rossz elvek mentén a társadalmunkat. Rossz társadalmi rendszert vezettünk be, rossz módon válogattunk rossz vezetőket. Cselekvő erkölcsünk feladata lesz, - ahogy volt eddig - ezután is hibáinkat felismerni és korrigálni. Legelső lépésként ki kell venni a háborúhoz való jogot a mindenféle hatalom kezéből!

4. Forradalom

A forradalom a csoporterkölcsiség kétségkívül legnehezebben értelmezhető következménye. Először is, aligha akad két személy, akinek ugyanazt jelenti. Példának okáért mást gondol róla egy arab emír, és megint mást a pakisztáni vendégmunkás. Ugyanakkor lehetnek, sőt vannak egyetemes, mindenki által felismerhető ismérvei. Általában elfogadott, hogy jelentős, társadalmi jellegű változást, vagy annak kísérletét értjük alatta. A forradalmak időtartama nem perdöntő tényező, bár sokszor képezi viták tárgyát. Szoktak még gazdasági és más forradalmakról beszélni. Ám ezek nem tartoznak témánkhoz. Lenne még lehetőség – elméletileg – erkölcsi forradalomról – beszélni ám az erkölcs alapvetően a társadalom függvénye, így nehezen képzelhető el valami „magábanvaló” társadalmon kívüli jelenséggént.

A forradalmat leginkább eszmék irányítják – ez az, ami megkülönbözteti a lázadástól, fölkeléstől, zavargástól, forrongástól, zendüléstől stb. Egy forradalom mindig föltételez valamely eszmei háttérrel, ellentétben a társadalom elégedetlenségének más, ösztönös megnyilvánulásaival. Hiba lenne, esetleg azt gondolni, hogy forradalom akkor tör ki, ha az emberek már éheznek. Történelmünk során számos éhes társadalomnak eszébe sem jutott lázadni, bár az egzisztenciális bizonytalanság napjainkig a társadalmi mozgások egyik legfontosabb tényezője. Civilizációnk hatezer éve alatt számos ösztönös társadalmi mozgalom indult el, de csak alig néhányból lett valódi forradalom. Mert míg a lázadások, és egyéb mozgalmak csak a hatalom (állam) éppen aktuális birtokosai ellen irányulnak, a forradalmak a társadalmi rendszert kívánják megváltoztatni, ami természetesen nem képzelhető el a hatalmon lévők elleni föllépés nélkül. Nézzünk, a változatosság kedvéért egy egyszerű példát – a magyar történelemből! A Dózsa – féle parasztháború, bármennyire kiterjedt, sőt, a maga nemében szervezett is volt – nem vezethetett az uralmon levő

struktúra megdöntésére. Főleg, ha azt föltételezzük, hogy Dózsának rendszerváltó céljai voltak. Persze, hogy nem voltak ilyen céljai, sem esélyei, a feudális rend ellen. Ezzel nem is mondok újat. De az már érthetetlen, hogy miért hibáztatjuk ezért a vezért? Talán mert nem olvasta Marxot, vagy éppen Jászay Antalt?

A forradalom tehát eszmei vértetben lép porondra, fegyvere a cselekvő erkölcs. Ezért jelent valódi veszélyt magára a fennálló rendre, bár a győzelme távolról sem garantált, bármily erős eszmeiség támasztja is meg. A forradalom a földrengéshez hasonlatos. A Földet pusztíthatják árvizek, dúlhatják viharok, mindez csak lázadó, felszíni rombolás. De a forradalom idején a társadalom zökken egyet, ugyanúgy, amikor reng a Föld...

Ahhoz, hogy a forradalom beindulását értelmezni tudjuk, először föltétlenül el kell mondani néhány szót a hatalomról. Mielőtt valaki esetleg félreértene mondandómat, sietve leszögezem, hogy magát a hatalmat egyáltalán nem tekintem valami elvetendő negatívumnak. Sőt! Az emberi cselekvőerő felelős, tudatos vezetőjeként alapvető szüksége van rá az emberiségnek! A vele együtt (nem véletlenül) emlegetett államra is szükség van, vagy lehet, amíg más, hatékonyabb társadalmi konstrukció bevezetésre nem kerül. A probléma nem a fogalmakban, hanem a minőségükben rejlik. Avagy hogyan teljesíti feladatát a hatalom (állam)? A hatalom önmagában se nem jó, sem nem rossz, egyszerűen: szükséges. A hatalmat kezében tartó állam viszont erkölcsileg felelős, megítélhető, sőt, a cselekvő erkölcs meg is ítéli! Az állam erkölcsé nem is lehet azonos a társadaloméval, mivel hatalommal bíró tagjai (tisztviselői) kiváltságos helyzetben vannak. Maga ez a tény már –l ehetetlené teszi a köznép érdekeivel való azonosulásukat. Azért is, mert tudvalevően az államot – mégis csak gyarló emberek alkotják...

Számos példa hozható a múltból, hogy a hatalom többet jelent aktuális birtokosai számára, mint amit a szó egyáltalán takarhat. Sokan, sokat hallhattuk, hogy a hatalom részegít. Mit jelent ez valójában? Olyan pszichikai érzetet, ami a természetfölöttihez közelíti – az embert. A hatalom tulajdonosa a végtelen szabadságot, a világot érzi birtokában. Úgy, mint a római császár Caligula, aki istennek hitte magát. A hatalom, mint kábítószer? Igen, kétségtelenül. De nem mindenkire hat egyformán, és nem mindenki kábul el tőle.

Viszont szinte kétségbeejtő, hogy egész történetünk folyamán társadalmunk nem tudott hatékonyan szervezett kontrollt kifejleszteni, mely megbízhatóan ellenőrizte volna a hatalmat birtoklókat, tevékenységüket revideálva. Az elv – ehhez természetesen régóta megvan. Sőt, olyanok is vannak szép számmal, akik azt hiszik, hogy már meg is valósult. Vagy ezt akarják elhitetni velünk...

Akkor miért vannak, és hozzáteszem – lesznek még forradalmak, és miért? Mi is történik a forradalomban valójában? Eleinte az emberek véleménye bizonyos kérdésekben kezd eltérni a hivatalos vélemtől. Majd ugyanez a tömeg más esetben más ítéletet hoz, mint amit a hivatalos szerv. Vagy éppen elítéli magát az aktuális hatalmi szervet. Végül a hivatalos (hatalmi), és a cselekvő (társadalmi) erkölcs között növekvő feszültség kihozza a forradalmat – vagy ha úgy tetszik, társadalmi földrengést okoz. Ez a cselekvő erkölcs döntése.

Vannak, akik erkölcstelennek tartják az államot (felül) bírálni, mondván, az állam háta mögött a törvénykönyvvel, kezében a joggal mindenkit védelmez. Ez így is volna, ha nem lennének tudatában, hogy törvény és jog annyiban véd, amennyiben maga az állam is kötelezőnek tartja önmagára nézve őket! Ez lenne mindenféle állam legelső kötelessége! Ha nem teljesíti, viselnie kell ennek következményeit! Az állam (hatalom), amikor semmibe veszi alattvalóinak véleményét és érdekeit, nem téved, vagy téveszt – egyszerűen csak hazudik. Minél többet, a felfordulás végül annál nagyobb lesz, és fölgyorsul az idő. A forradalomban mindez sorsszerűen, nyilvánul meg, és az emberek azok, akik ezt a sorsot beteljesítik. Ők, akik a forradalmak tömegét alkotják, úgy érezhetik, és érzik, hogy különleges kor gyermekei. Akik szerencsések, vagy szerencsétlenek, de mindenképpen nagyra hivatottak. Mindez egyszerű tömegpszichózis lenne? Lehet. De hogy nem adatik meg mindenkinek, az bizonyos...

Hogy mi az, ami forradalmi, az politikai játszótérek kedvenc játéka lesz, és marad még egy ideig. A hatalom politikai „művészete” abból áll, hogy bekalibrálja azt a határt, amit a társadalmi erkölcs még eltűr, és ezzel egyben maximalálja saját hatáskörét. Mert sokan vannak a vezetők, de többen a megvezetettek. Mint ahogy kevesen vannak, akik eligazodnak, de kevesebben, akiket eligazítanak. Minden forradalomnak tetszés, és éppen a regnáló politikai hozzáállás szerint lehet nevet adni. Így lesznek forradalmakból ellenforradalmak,

majd sorsfordító diadalok, eszmékből téveszmék, majd dicső hagyományok. De a társadalom emlékezik, és emlékezete beépül az erkölcsbe. Az, pedig időben cselekszik. E szemszögből nézve a forradalmak az adott társadalom erkölcsi – biztonsági szelepeinek is nevezhetők, amennyiben tragédiákat akadályoznak meg a társadalmi (hatalmi) vadhajtasok megsemmisítésével.

c) Emberi – egyetemes erkölcs

Igazságtalanok lennénk elődeinkkel, rég letűnt korok összes emberével szemben, ha szólásaikat, szokásaikat, viselkedésüket, gondjukat – bajukat, vagyis erkölcsüket nem vennénk figyelembe, amikor közös kincsünkre, az emberi – egyetemes erkölcsre próbálunk rátalálni. Az erkölcs mindannyiunknak kollektív, ugyanakkor emberi, egyedi tulajdona, élőkől, holtaktól elvenni, vagy letagadni képtelenség. Az ember a millió erkölcs népe. Az lenne megdöbbentő, ha nem így lenne. Ezért vitatkozhatunk róla, és éleszt vitákat ő maga is köztünk, keletkezése óta. Nevezhetjük közös lelkiismeretünknek is, ahogy másutt már neveztem, mint kiemelve közvetítő – szervező szerepét a gazdaságban, a társadalomban. Az is egyértelműnek tűnik, hogy erkölcs és hatalom egymással harmóniában működve a leghatékonyabbak. Ez a gyümölcsöző, együttműködés, történetünk során néha imitt – amott felszínre került, ám az idő múlásával fokozatosan, a kapitalizmus fellépésével gyorsítottan háttérbe szorult, mára pedig úgyszólván hiánycikké vált. Konrad Lorenz, a neves osztrák tudós biológus, pszichológus, már több mint ötven éve patológusnak nevezte azokat a viselkedésformákat, melyek szerinte az emberiség létét fenyegetik, s amelyek mindmáig a kapitalista társadalmak jellemzői. Lorenz listája, azóta, (A civilizált emberiség nyolc halálos bűne, 1973), Konrad Lorenz) csak bővült. A problémák tömegéből most én megpróbálom kiemelni és megragadni azokat, melyek a jövő szempontjából kiemelten fontosak. A civilizált világ eddigi történetét alapjaiban határozza meg a három „v”, vagyis: a verseny, vagyis, és vásárlás dominanciája. A felállított sorrend közöttük, bizonyos fokig kronologikus, egyáltalán nem a véletlen műve, a kifejlődő civilizáció karaktere szempontjából meghatározó. Jelenlegi állapotából visszatekintve az emberi civilizáció alapköve lett az, hogy a társadalmi hatalom a kezdetektől hűséget fogadott a gazdaságnak. És viszont. Így alakulhatott ki az örökösödés,

melyet Marx is kritizál a Kommunista Kiáltványban, mint kétes erkölcsi alapot a vagyon felhalmozáshoz. A félreértés elkerülése kedvéért olyan vagyonokról van szó, melyek milliók nyomorának előidézői napjainkban is. Tehát nem a családi étkészlet örökíthetőségéről beszélünk.

A verseny – ha erkölcsi szempontból nézzük – nem kifogásolható, már csak azért sem, mert genetikai örökségünkhöz tartozik, akárcsak maga az élniakarás. Ezekkel az öröklött tulajdonságokkal viszont két problémánk is van. Az egyik az, hogy nem igazán tudjuk, hol kell számukra határt szabni (vagy: meddig tisztességes egy verseny, és milyen körülmények között?). A másik, hogy mennyiben öröklöttek egyáltalán? Lehet-e, a becsületességre való hajlamot örökölni? A válasz egyáltalán nem mindegy, sőt, sorsfordító is lehet, ha erkölcsi felmentést keresünk magunknak! A versenyt dicsőítők általában meg szoktak feledkezni arról, hogy az nem egyszerűen küzdelem, de egyezés is a versenyzők között, ami a verseny feltételeiről szól. Szerintem ezek betartása, legalább olyan fontos, mint maga a verseny. A történelem tele van olyan példákkal, amikor a résztvevők nem tartották be a versenyfeltételeket (szabályokat) Továbbá az is megfigyelhető, hogy a csalókat – hivatalosan, szinte mindig megbüntetik, vagy valamilyen módon elítélik. Elvben legalább is igyekeznek igazságot szolgáltatni. Ha máshol nem, hát a népmesékben. Ez az „igazságszolgáltatási” hajlam a mi korunkra elveszni látszik. Elég, ha a modern kor legillusztrisabb versenyére, az élsportra vetünk egy pillantást. Ott egy év alatt több botrányt, doppingügyet megvesztegetést, pénzügyi machinációt tudhatunk meg, mint amennyit Machiavelli egyáltalán elképzelhetett. Talán itt mutatkozik meg a legvilágosabban értékeink tévesztése, ill. elvesztése, egyben átalakulása. Ez az értékváltás teszi lehetővé az említett vagyon (vagyonok) fölhalmozódását, melynek már nincs humánus lényege. Ez a monumentális vagyon önmagáért létezik, erkölcsi öncéllá vált, és veszélyes, mert igényt tart saját globális mércére, birtokolni akar mindent, mert természete a birtoklás. Telhetetlen, örök kielégítlensége manipulál mindenkit. Leghívebb, legmodernebb kiszolgálója a reklám, mellyel vásárlásra ösztönöz, készlet és kötelez – testben-lélekben egyaránt. Ma már minden cseppnyi vásárfia tovább erősíti az alapot, melyre a mai társadalmi struktúra (kapitalizmus) lett építve. Ez, a politikai hatalom által is támogatott – manipulált „modern” erkölcsiség nem az ember életét, hanem a vásárlóerejét tiszteli. A kapitalizmus az

egoista vilgfelfogás diadala, amikor a közösségi értékeket dicsőíti, mindössze arra gondol, hogy mások közös munkája neki mekkora hasznot hoz! Ő, maga, viszont képtelen a legalapvetőbb problémákkal is megbirkózni. Mint amilyen például a szemét. Azt hiszem:

- hogy az ember nem akar mit kezdeni a szeméttel – az tragikus
- hogy az ember nem tud mit kezdeni a szeméttel – az bűn.

A fentiekhez csak egyetlen tényről fűzök magyarázatul. Az Exxon MC a világ egyik legnagyobb kőolajban „utazó” nagyvállalata, mely régóta folytat a globális szennyezésről, tematikus kutatásokat. Többek között a klímaváltozással kapcsolatos alapvető eredményeit azonban évtizedekig nem tette közzé... Vajon miért?

Úgy gondolom, már mindenki tudatában van, de itt mégis leírom, hogy mi emberek mindnyájan egy hatalmas, – a Himalája tetejétől a Mariana – árok aljáig terjedő, – kb. tizenkilenc kilométer vastagságú szeméthegeyen élünk, bár sokan ezt még Föld bolygónak nevezik. Maga a szemét, sokáig kikerülhetetlennek tűnő részlete volt életünknek, amitől meg lehetett, és kellett szabadulni. Mindez napjainkra megváltozott. Olyan technológiai – találmányi káosz uralkodik fölöttünk, amit láthatóan nem tudunk, és nem is akarunk igazán kezelni. Nem akarjuk tudni, így nem is vizsgálunk semmi olyat, ami a fejlődésnek vélt eszement gazdasági hazardírozásunkat, a természettel szembenő felelőtlenségünket korlátozná. Hasznos – haszontalan áruk olyan tömegét hozzuk létre, amivel úgy látszik, nem lehet megbirkózni. Ami nem bomlik le, itt marad a nyakunkon, szárazon, vízen, levegőben. Mindez a „profit maximalizálása” jelszavával zajlik, eredménye, pedig az egész világunkat fojtogató szemét. Hová lett az erkölcsi felelősségünk? Miért engedték meg a szemétnek, hogy ezt tegye velünk?

Mit lehet egyáltalán tenni? Ha azt nézem, hogy az ember túlélte a középkori halálos járványokat és túlélte két világháborút – nos, akkor bizakodó lehetnék. Életképességünk eddig kiállta a legnehezebb próbákat is – összefogással, aktív erkölcsiséggel. Meg kell találnunk azokat az apró, ám erős láncszemeket, melyekből véleményünk kovácsolódik, és alkot ítéletet. Majd utána döntést hozunk! Jó döntéshez azonban rengeteg tanulás vár ránk, és ehhez jó, ha bízunk saját erkölcsi tökéletesedésünkben.

Érzelmes társadalom avagy: Tömeg

„...az érzelmek a mozgatói az emberi cselekvésnek, sokkal erősebbek, mint maguk az emberek sejtik.”

Isaac Asimov

Azt mindannyian természetesnek vesszük, hogy mentális, emberi létünk két síkon mozog. Úgy, mint értelmi és érzelmi alapokon. De hogy a társadalom is, melyet végeredményben sok – sok ember alkot, érzelmi életet él? Nos, ez paradox módon úgy tűnik, nehezen érthető – kezelhető problémát jelent nekünk, akik ezt a bizonyos társadalmat alkotjuk. Vannak, akik úgy gondolják, hogy az érzelem ez esetben szervezetlenséget jelent, vagy legalább is gyengeséget okoz. Mintha jelenléte zavarná társadalmunk racionalitását, mintha emocionális létünk olyan problémákat okozna nekünk, amiért szégyenkeznünk illik.

Amikor ember – mivoltunkat méltatjuk, elsősorban szervezett társadalmunkat hozzuk fel pozitív példaként. – Nincs még egy élőlény, mely ennyire tudatos, bonyolult, egyben hatásos szervezetet tudott volna létrehozni földünk története során – mondják, akiket az emberi társadalom szervezettsége eufórikus állapotba hoz. Az állításnak bizonyosan van igazságtartalma. Mert jól láthatóan nincs még egy másik faj a földön, mely magát a bolygót, de saját fajtaját is ennyire magas szervezettséggel és szinten kizsarlohá.

Különlegeseek vagyunk mi, emberek. Együtt és egyszerre szeretnénk szabadok lenni, valamint azt, hogy irányítson valaki bennünket! Továbbá szeretjük, ha rend van körülöttünk, a szó átvitt értelmében is. Ez a rend utáni vágy alkotta a kezdeti társadalmakat, melyek első adófizetője maga személyi szabadságunk lett. A társadalmak a mi kognitív alkotásaink, ha úgy tetszik

korlátaink is egyben. Azt szokták itt megjegyezni a szakírók, hogy a társadalomhoz tartozás személyi biztonságot ad a korlátozásokért cserében, de én úgy hiszem, ebben senki nem lehet bizonyos. Más szóval kifejezve: abból, hogy törvényeink léteznek, még nem következik, hogy békénk is van, vagy békén hagynak bennünket. Sőt. Éppen háborúink azok, amelyek társadalmunk gyengeségeire, vagy hiányosságaira utalnak. Nem lehet nem észrevenni azt a szakadékot, amely magas fokú együttműködési hajlamunk, és ugyancsak kivételes szinten megszervezett, egymás ellen elkövetett tömeggyilkosságaink között húzódik. Ezt a szakadékot betömni számosan, számátalan módon próbáltuk –, eddig kevés sikerrel. Talán azért, mert vannak, akik ezt akadályozzák – éppenséggel mi. Talán, mert amit általában társadalmak alatt ma értünk, azok mindössze egymás ellen, más és más érdekből folyamatosan harcoló egyre nagyobb csoportok, akik igényt tartanak az „emberi társadalom” elnevezésre. Pedig – nekem néha úgy tűnik – mindössze egymással marakodó falkák. Mégsem állítom, hogy a szervezett társadalom maga, káros képződmény lenne az emberiség nyakán. Sőt! A benne kifejlődő kollektivitás alkotóerőnk és képességünk fizikális - lényegi megvalósítója, mentora. Nekünk éppen ezért hatalmas a felelősségünk, hogy legfőbb szociális fogalmainkkal, mint állam, haza, társadalom, tömeg – senki ne élhessen vissza, és ezekről mindenki valós ismereteket nyerhessen.

Társadalom és tömeg

Magának a „társadalom” szónak számos értelmezése van, és általában emberi közösségek kapcsolati rendszerét értjük alatta. Ezek a közösségek különböző alapokat figyelembe véve igen számosak. Lehetnek nyelvi alapúak, mint például az „észti társadalom” A magam részéről, a félreértések elkerülése végett „társadalom” alatt minden ember közösségét értem. A fogalom sokféle értelmezése is elméleti jellegére utal, ami elfogadható, és el is fogadjuk. De ha társadalom csak elméletben létezik, akkor ki az, aki házainkat, utcáinkat, tereinket benépesíti? Akinek látványa, illata, moraja érzékszerveinket álmainkban is betölti? Természetesen a tömeg.

Azt mindannyian érezzük – tudjuk, hogy tömeg és társadalom egymással nem azonos, de rokon fogalmak. De akkor mi is a tömeg? És miért kellene

megismerkednünk vele, ha minden áldott nap benne élünk – létezzünk? Nos, talán lehet, hogy ismerős, hozzászoktunk, de nem lesz belőle megszokás! József Attila ezt írja róla: „járó erdő rengeteg, ha megáll vér a gyökere termőföld talpa, tenyere”(József Attila: *Tömeg*). A költő szavaiból a szociális mondandó mellett világosan kiérzik a tömeglét társadalmi aktualitása, mozgás - jellege térben és időben. Úgy tűnik, a társadalom a tömeg által kel életre, benne realizálódik. A tömeg az emberek olyan csoportja, mely valóra váltja a társadalmat. Hasonlattal élve mondhatnám, hogy a társadalom maga egy fazék a lángoló tűzhelyen, és ami benne forrong – az a tömeg. Ha a tömegről általában szólunk, ki kell emelnünk annak „együttlét”- jellegét, vagyis: emberek vannak, gondolkodnak és éreznek együtt, közösen. Aktualitását a pillanat közös átélése adja. Ez a közös élmény azonban mindenkiben más és más érzést kelt. A tömeg érzete mindnyájunkban ott van, akkor is, ha esetleg nem is vagyunk tudatában. Azt, hogy ki, mit érzékel tömegnek, - természetesen nem egyszerű fizikai paraméterek, vagy számok függvénye. Ami közös, az élmény, ami felemel, vagy megijeszt. Vagyis érzelmi hullámot kelt bennünk. Ott, és akkor, bent, a lelkünk mélyén érezzük, hogy a pillanat, ahogy a tömegben vagyunk, nem éledhet újra, ezért kivételes, megrázó és megismételhetetlen. Ekkor nézünk először kérdőn a körülöttünk állókra. Láttátok? Éreztétek ti is?

Engedjenek meg itt elmondanom egy személyes élményemet. 1967. szeptember 27-én több barátommal nézőként részt vettem a Magyarország – NDK válogatott labdarugó mérkőzésen. Serdülő gyerekként nagyon vártam már a pillanatot – az első igazi, nagy eseményt – tömegrendezvényt, életben. Az esti Népstadionban, a nézőtérre felérve, olyan látvány fogadott, amire nem számítottam, nem is számíthattam. A stadion tele volt emberekkel – mintegy hetvenezeren lehettek. A hatalmas betonkaréj mindenütt tömve, a sejtelmesen gomolygó ködfényben, melyet az akkori világítástechnika produkált. Mindez kiváltott bennem egy érzést, ami szinte észrevétlenül szorítani kezdte mellkasomat. Megilletődött csodálat, ámulat, és egy csöppnyi félelem futott végig a gerincemen. Hm..., szóval ez...az. Egy röpké pillanatig meg se tudtam moccanni, míg a tömegben sodródni nem kezdtem...Különös, azóta sem hallott, zsibbasztó moraj ült a füleimre, mikor végre meghallottam, hogy a barátaim szölongatnak.

Senki nem tudja, hogyan és kik alkotják meg azokat a szavakat, vagy fogalmakat, melyek valamely új közösségi érzést, helyzetet jelölnek. Azt, hogy mikor, – erről lehetnek elképzeléseink. A „tömeg” fogalma – az emberek együttes sokaságára alkalmazva – nagy valószínűséggel az első városi civilizációk sikerei után keletkezett. Mindenesetre az ókori görögök, mint a híres történetíró Thuküdidész – igen jól ismerték, használták is írásaikban. Vagy a római Tacitus, aki szerint „a tömeg éppoly fogékony a könyörületességre, mint a kegyetlenségre”. Az ő szavai nyomán nyilván sokakban felrémlik a korabeli gladiátor- viadatok hírhedt jele, a föld felé mutató hüvelykujj. Ugyancsak régóta ismerjük Juvenalis megfogalmazásában a „panem et circenses” nevezetes elvét, mely a mai napig aktuális, ha ennek ma már sokan nincsenek is tudatában. Talán, mert az önmagát cifra hirdetményekbe öltöztető egyenlőség, az egyenlő megtévesztés álcájába bújva telepszik ránk...

Ha már ennyire esendő, és ennyi hibája van – lehet e szeretni a tömeget? Mert azt már tudjuk, hogy bámulni lehet. De lehet e tisztelni? Nos, a kérdésre adható azonnali válasz is, de olyan is, amit életünk végéig keresnünk kell. Miként a tömeg is keres minket, mint az élet különleges része, maga a koncentrált hatalom és alkotóerő. És igen, vannak, akik félnek, iszonyodnak tőle. Ámde közömbösek nem lehetünk iránta. Együtt, egyszerre vagyunk szülei és gyermekei. Hogyan lehetnénk vele szemben érzéketlenek?

Nem könnyű dolog elválasztani a tömeget és társadalmat, mivel mindkettőnek részei, avagy részesei vagyunk. Képzeljük el úgy a tömeget, mint a társadalom egy szeletét? Semmi esetre sem! A tömegnek például saját céljai lehetnek, melyek akár nagymértékben eltérhetnek a „társadalmi” akarattól. Talán mondhatnánk azt, amikor otthon ülünk – társadalom vagyunk, ha kimegyünk az utcára, akkor tömeg lesz belőlünk. Úgy gondolom, ez közelebb jár az igazsághoz. Igen, a tömeg mindig nyilvános, mindig látható, ebben van legfőbb ereje. Ugyanakkor ez a nyilvánosság egyben eltakarja az egyént, nehezíti felelősségre vonását, úgy tetszik, óvja és védi. A természetben egész sor példa mutatja, hogy a zsákmányállatok – pl. halfélék – hatalmas rajokba tömörülve védekeznek a ragadozók ellen. Mi emberek pedig tömegben leszünk egy mesebeli óriás, a Legyőzhetetlen... A tömeg önbizalmat teremt, a véleményformálás szabadságát adja, ugyanakkor, benne személytelenné válunk, nem látszunk, nem hallatszunk, hanem csak morajlunk. Mint egyén,

a tömegben elfogadjuk és elismerjük azt is, amit egyébként alig, vagy semmiképpen sem. Macchiavelli, *A fejedelem*-ben így ír a problémáról, jelesül a népek természetéről: „könnyű őket meggyőzni (tömeg), de nehéz meggyőződésükben megtartani. (társadalom)”.

Egyén a tömegben

Egy tömeg cselekvő készsége össztársadalmi szempontból nagyon is fontos lehet. Az e fajta aktivitás pedig nyilvánvalóan függ az illető tömeg összetételétől. Itt nem elsősorban arra kell gondolnunk, hogy milyen társadalmi státuszban vannak tagjai, hanem, hogy a tömeg mozgásában milyen szerepet játszanak. Ebből a szempontból tulajdonképpen mindössze két típus létezik: aktív és passzív. Kezdem az utóbbival. Őket jórészt véletlen események sodornak a tömegbe, vagy valami más jelenség, amit jobb híján itt a fizikából ismert „tömegvonzásnak” neveznék. Ám, hogy létezik, arra a legjobb példa az ún. „flashmob” jelenség, melyről másutt még szó lesz. Nevezett passzív résztvevők sodródnak, nem kezdeményeznek. Ők alkotják a helyeslők nagy táborát, belőlük áll az éljenzők többsége. Ugyanakkor ők azok, akik a tömeg erejét, súlyát adják, akarataukon és tudtukon kívül válnak a tömeg, döntő, jellegformáló részévé. A magánéletben – nem mindig! – szürke, kis hétköznapi lények. Aktivitásukat a tömegtől nyerik, amint kikerülnek belőle, rögtön újra „egérkék” lesznek.

Különösnek tűnik, de vannak, akik a tömegben egyedül érzik magukat, ők, akik elveszettek, akiket a tömeg elsodor, vagy „fölfal”. Általában ők a civilizáció áldozati bárányai, akik rosszul vannak, vagy rosszul lesznek már a tömeg érzetétől is. Ez a betegség hivatalosan az agorafóbia, és állítólag Nagy Péter orosz cár is ebben szenvedett. Azért ez nem akadályozta meg abban, hogy felépítse Szentpétervárt...

A másik típus, az aktív, a kezdeményező. a hétköznapiakban is erős egyéniség, keresi az emberek közelségét, jól érzi magát közöttük. Általában könnyen beilleszkedik a társaságba. Ugyancsak közöttük találjuk az álmodozókat, az álmodni merőket, akik a tömegben, a tömeg által vélik megvalósíthatónak mindeddig tiltott, titkolt, vagy inaktív vágyaikat. Közülük kerülnek ki a tömeg hangadói, ők cselekednek, szervezkednek, cselekvésre ösztönöznek

másokat. Ők a hangadó „főkolomposok”, akik élvezettel, sok esetben meggyőződéssel játsszák szerepüket, akár az életüket is kockára téve. Mert természetesen belőlük lesznek a hatalom erőszakszerveinek fő céltáblái, őket próbálják elsősorban „semlegesíteni” bármi áron. Annál nagyobb a dicsőségük, ha az ügy, amit képviselnek, mégis diadalra jut. Lehetnek, akik úgy gondolják, hogy a tömeg- vagy népvezérek - egyben politikusok is, vagy, hogy a politikusok többsége közülük kerül ki. Sajnálom, hogy ki kell ábrándítanom őket. A politikai (társadalmi) vezetés messze nem ugyanazon képességeket követel, nem ugyanolyan követelményeket támaszt, mint egy – egy tömeg aktív, tevékeny irányítása. Persze a kettő nem zárja ki egymást. Ugyanakkor, Macchiavelli szerint, minden (politikai) vezető mögött ott áll egy mérsékelt számú, de befolyásos, kiemelt - támogatói réteg. (*A fejedelem*) Bár a szerző itt társadalmi szituációról beszél, mi nyugodtan alkalmazhatjuk a tömegvezérek aktuális ténykedésére is. Elsősorban, politikusok álmodoznak arról, hogy egyszer nagyhatású népvezér válik majd belőlük... Nagyon ritkán előfordul, hogy, politikus és egyben népvezér valaki – ami különösen kivételes, meghatározó szerephez juttathat embereket, - erre a huszadik század is nevezetes példákkal szolgál nekünk, akár pozitív, akár negatív értelemben. Mi azért itt forduljunk inkább a pozitív irányba...

Kevés olyan kiemelkedő vezetőt ismer a történelem, aki külsőleg ennyire szerény, látszatra jellegtelen kis emberke lett volna – mint igen – Mohandász Karamcsand „Mahatma” Gandhi, híres politikus és valódi népvezér, a modern India „atyja”. Életéről, tevékenységéről sokan, rengeteget írtak már. A magam részéről, témánk szempontjából egy fontos eseményt említek, amit „sómenet”-nek neveznek.

A huszadik század első felében India még angol uralom alatt állt. Az indiai függetlenség vezéralakja Mahatma Gandhi, aki az említett menet vezetője lett. Maga a sómenet tulajdonképpen egy tüntetésként indult Nyugat-India partjaihoz, Ahmadabadból Dandi faluba, az angolok ellen protestálva, akik adót vetettek ki a sóra is. 1930. március 12-én indultak hetvennyolcan, és mire a tengerparthoz értek, többszázezren vettek benne részt. A későbbiekben a sómenet nemzeti ünneppé vált Indiában, a függetlenség szimbóluma lett belőle. A tömegben Gandhinak rendkívüli szerepe volt, irányított szóban, irányt mutatott tettel. Népszerűsége valódi népi hőssé avatta, akinek feltét-

lenül hinni lehet, akiben kétség nélkül bízni kell. Tekintélye minden hivatalos formások fölé emelte személyét. Közismert, hogy maga egy szál fehér „nemzeti” lepelbe öltözve tárgyalt a legelegánsabban öltözött angol politikusokkal...

Gandhi eszméi, főként az általa képviselt erőszakmentesség, a lélekre támaszkodó társadalmi építkezés, valóban különleges, és példaadó, akár napjainkban is. Az, hogy egy népszerű tömegvezér szimbolikus magasságokba emelkedik, viszont – nem is olyan ritka eset-napjainkig bezárólag. A már- már emberfölötti népszerűség azonban a legtöbb esetben, csak látszat – délibáb, mindössze a hatalmat ténylegesen birtoklók mutatványa. Azoké, akik a tömegek kedvét keresve „alkotják meg a hősokeket”. De jobbára pénzen megveszik őket... Az ilyen esetekre inkább nem írok példát, mert az mindenki által, tetszés szerint hozható.

Ezek szerint a tömeg befolyásolható, vagy manipulálható, akár negatív irányban is? Természetesen igen. Több ezer éve törekednek erre azok, akiknek ez létérdeke, kötelessége, feladata, vagy ezért megfizetik őket...

A tömeg általános állapota, érzelmei

Az, hogy a tömeg nem azonos egyes emberek számszerű összességével, valamint, hogy a tömegben kivételes viselkedési formák alakulhatnak ki – már régóta izgatta sokak fantáziáját. Tudomány azonban csak a tizenkilencedik században vált belőle, amikor módszeresen foglalkozni kezdtek a tömeggel – mint alapvető társadalmi jelenséggel. Gustave Le Bon, francia pszichológus 1895- ben tette közzé „*A tömegek lélektana*” c. alapvető munkáját a témában, így mindmáig őt tekintjük a tömegpszichológia tudománya megalapítójának. Le Bon meglehetősen kritikus szemmel vizsgálta – jellemezte a tömeget. Érzelmi instabilitását helyezte előtérbe, könnyelműnek, felelőtlennek, hisztérikusnak, és ami a fő – tudattalannak ítélte. Kiemelte hiszékenységet, melynek következtében ki van téve az intenzív szuggesztióknak, ami alatt ő elsősorban negatív befolyásolást értett. Emellett számos megállapítását mindmáig érvényesnek tartják, tudományos hírneve máig sem kétséges. Ezek közül a legfontosabbak:

a.) Az anonimitás, ami a tömegben mozgó átlagos egyénre vonatkozik, akit nem ismerünk, ez az állapot – úgy tűnik, mentesít a felelősségre vonás alól, ha úgy tetszik, az illető nagyobb szabadságot élvez, mint azt a hétköznapiakban.

b.) A ragályos viselkedés szintén a tömegben cselekvő ember sajátja. Vagyis hajlamosak vagyunk egymás viselkedési példáit gyorsan, sokszor kritikátlanul átvenni, alkalmazni. Az egyén az általános kontroll alól szabadultan érez, ezért hamarabb dönt – nem biztos, hogy helyesen.

c.) Az előbb említett szabadságérzet egyben nagyobb kitettséget is jelent a manipulatív hatásokkal szemben. Ezt az állapotot nevezték korábban szuggeráció által alárendeltnek. A modern korok számos vívmánya, pl. a médiahírek, a reklámok, stb. alapulnak ezen a fölismerésen.

Külön említésre méltó jelenség, hogy az ún. tekintélyes forrásból származó, könnyen terjeszthető, sokat ismételt, ezért közérthetőnek tűnő állítások futótűzként terjednek a tömegben. Ezek igazságáról azonban a közönség nem kap alapos, valódi tájékoztatást. Igazságtartalmuk a magyarázó – értelmező személyektől, még inkább azok megbízóitól, háttérérdekeltségeiktől függ. Ez az alapja többek között a mai kereskedelmi – terjesztői magatartásnak, a modern tőkés gazdaság fejlődékényszerének. De van ennél veszélyesebb funkciója. Ezen egyszerű alapkövön épülnek föl a modern diktatórikus társadalmi rendszerek.

Manapság árnyaltabb a kép, amit a tömeggel kapcsolatban felvázolhatunk. Megalapozottnak tűnik a modern tömegpszichológia „jóindulatú tömegről” szóló elképzelése, ami nagyon is jelentős következtetésekhez vezethet bennünket. Mégis, mindmáig él az a tévhit, hogy az emberek „tömegben megvadulnak”. Így, napjainkban is sok esetben teljesen felesleges, sőt irritáló a hatalmi szervek agresszív föllépése a tömeggel szemben. Az e féle reakció mögött az állam részéről, elsősorban az önző hatalomféltés, és nem a polgárok testi – lelki épségének megőrzése játszik szerepet. Ez komoly következményekkel járhat.

Egy közismert, nem is régi esetet hoznék föl itt példaként. 2020. május

25-én, az Egyesült Államok-ban Minneapolis városában rendőri brutalitás áldozata lett egy bizonyos George Floyd, negyvenhat éves színes bőrű férfi. Halálának körülményei, valamint a hivatalos szervek körülményessége sokkal nagyobb indulatokat váltottak ki, mint egyébként az várható lett volna. Magában az Államokban olyan méretű tiltakozás kezdődött, mely a hatvanas évek polgárjogi mozgalma óta nem volt. Sőt. az egész világon, rasszizmus elleni tüntetések kezdődtek, melyek hatvan államra terjedtek ki. Az eset egyben rávilágít arra, hogy igenis vannak egyetemesen neuralgikus pontok jelen társadalmunkban, melyek akár több ezer évesek is lehetnek.

A tömegpszichológia tudománya szerint a tömegnek van egy alapvetően normálisnak tekinthető viselkedési módja, (állapota), melyet tömegpszichózisnak nevezünk. Ez nem valami negatív dolgot feltételez, hanem egyszerűen a tömegben levő emberek egyforma viselkedését jelenti. Ami – a magam részéről úgy hiszem – egy, az emberi genomban gyökerező, kollektív tevékenységre készítő hajlam megnyilvánulása. Ez önmagában semmiképp sem káros. Amikor például közlekedünk, akkor is egyformán, magunkat közös szabályoknak alárendelve viselkedünk, már - már az idegrendszeri szabályozottság szintjén. Egyöntetűen, egyszerre, célszerűen cselekszünk. Mindezt saját érdekünkben, saját túlélésünkért tesszük. Tömegpszichózisban nem az egyén, vagy annak viselkedése a mérvadó, hanem valamely embercsoporté.

A kollektivitás, az együttműködés egyáltalán nem csak ránk, emberekre jellemző viselkedés. Az evolúció egyértelműen jól tolerálja a közösségi összefogást, az élet számos formájában, idejében. Az, hogy mi emberek tudatosan vagyunk együtt a leghatékonyabbak – ez valóban különleges, a jelenleg általunk ismert világban. A tömegpszichózis azonban nemcsak erőnket sokszorozza meg, de egyben gyengeségeinket is kirakatba teszi. Ez az állapot kivételes kockázati faktort hordoz magában, amit tömeghisztériának, valamint pániknak nevezünk. Itt szeretném leszögezni, hogy véleményem szerint a kettő nem ugyanaz.

A tömeghisztéria esetében nem ésszerűen tervezett, nem racionális cselekvésről beszélünk, ami sok esetben téveszméken alapul. Ez az állapot, amikor az emberek úgymond „elvesztik a józan eszüket”. Ilyen esetben a cselekvés nagyon sokféle eredőjű lehet, mindemellett akár a ragály, könnyen terjed. A tömeghisztéria tehát kollektív jellegű, de az önmegtartóztatás és ön-

kritika alacsony szintje jellemzi. Olyasmi, ami közel áll a tömeges, lelkesítő hallucinációhoz.

Már az ókorban leírtak számos ilyen jelenséget, mint például a görög isten Dionüszosz – kultusz követőinek körében, akik az isten ünnepén extázisban énekeltek, táncoltak. A rómaiak, akik számos görög elemet átvettek – Bacchusnak hívták az istent, a vele kapcsolatos „szent” mulatozást pedig baccanáliáknak. Bacchust, egy kisebb tömegnyi mulatozó nő, és férfi követte az isten ünnepi menetében, akik senki kedvéért nem fogták vissza magukat...

A középkorból az ún. „haláltánc” a legismertebb, tömeges, „extatikus ragály”- elsősorban Európa német nyelvű közösségeiben. Ez esetekben az emberek tömegesen az összeesésig táncolták magukat. Nem véletlen, hogy több kutató hallucinogén anyagok használatát föltételezi. Akárcsak az amerikai Salem városának hírhedt, 1696-os boszorkányperében. Ez esetben a boszorkánysággal vádolt személyek valószínűleg az étkezési gabona, mérgező anyarozs tartalmának hatása alatt cselekedtek.

A tánc – amiről mi már elfelejtkeztünk – a régi, ősi korokban nem egyszerűen mulatozást jelentett, hanem egyetemes kulturális – informatív tevékenység is volt, valószínűleg már a paleolit kortól kezdődően. Kutatók egész sora elemezte a természeti népeknél, Dél-Amerikától, Afrikán keresztül Ausztráliáig. A tánc, a létfontartással (vadászat, harc) szorosan összefüggő elemeket tartalmazott mindenütt. Ez a létfontosságú funkció, a városi civilizációk megjelenésével megváltozott. Eredeti tartalmát elveszítve fokozatosan szórakoztató tevékenységgé vált, bulivá lett, ami a mai napig megőrizte „hisztériás” jellegét. Manapság karnevál, fesztivál, stb. fedőnevek alatt a szórakoztató ipar óriás üzlete.

A tömegek extázisa azonban távolról sem veszélytelen szórakozást jelent, de komoly veszélyforrás is egyben. Annál is inkább, mert tömeghisztéria forrása lehet valamely (tév)eszme, vagy (tév)hit is. Ennek egyik ismert példája Jimmy Jones magánegyháza – A Népek Temploma, – esete. Jones – egy aberrált pszichopata, a hetvenes években működtetett szektát a dél – amerikai Guyana őserdejében, a világ szemétől, és sokáig figyelmétől távol. A hiszékeny, gyengébb idegzetűeket mágnesként vonzotta ígéretéseivel, többek között a haláltól való szabadulással. Emellett nem kis vagyont is gyűjtött az adományokból – ami figyelemre méltó manipulatív készségeire utal.

A hatóságok végül is megunván viselt dolgait – lekapcsolni készültek, amikor máig tisztázatlan körülmények között szörnyű dolog történt. A kikerülő szervek számos holttestet találtak, a szekta tagjait, akiket Jones öngyilkosságra készítetett, vagy kényszerített. Az eset megrázta úgyszólván az egész világot, rettentő példát állítva a hisztérikus szektásság veszélyének.

Amióta a tömegtájékoztató létezik, ezek a példák egyértelműen megszorodtak. Kérdés, vajon a múltban hány ilyesféle, vagy hasonló eset történt, amit már a feledés homálya régen beborított.

A tömegpszichózis, vagy hisztéria leginkább rettegett formája a pánik, vagyis a tömeges félelem, egy rendkívüli állapot, ami egyik, ha nem a legnagyobb ősi ellenségünk. Létezik egyéni formája is, de a tömegpániknál nincs borzasztóbb.

A „pánik” szó eredete megint csak az ókorba visz el bennünket, egészen Pán istenhez, az arkádiai görög pásztorok urához. A mitikus források szerint Pánnak nemcsak ijesztő külseje –kecskelába volt, de időnként kieresztve hatalmas hangját - riogatta az embereket. Bár az athéniakat állítólag kedvelte, segítette őket a marathóni csatában. Viszont hangja rettegést, pánikot keltett az emberek között, nem véletlen, hogy a keresztény vallás ördöge is kecskelábú, akárcsak a rettenetes nagy Pán.

A modern kor számos tömegpánikot ismer, amiből egész gyűjteményt lehetne összeállítani. A magam részéről itt egy olyan példát említenék, melyet, ha nem személyesen, de a televízió adásában magam is átéltem.

1985. május 29-én játszották a brüsszeli Heysel stadionban a Bajnokságok Európa Kupája labdarúgó sorozat döntőjét, a zsúfolásig megtelt, akkor már, korszerűtlen arénában. A résztvevő csapatok az angol FC Liverpool, és a torinói olasz Juventus voltak. A két szurkolótábor kezdettől fogva közvetlenül hergelte egymást – a rendezés alapvető hiányosságai ezt lehetővé tették. Végük az angol „szurkolók” megtámadták az olaszokat, akik a kitörő pánikban menekülni kezdtek. De nem volt hova... A stadion belső támfalainak szorulva sokan (39 fő) életüket veszítették. Az esetet sokat vizsgálták, a valódi felelősöket mégsem találták meg. Csak az angol klubokat tiltották ki öt évre a nemzetközi porondról – válogatás nélkül mindet. Hogy a televízió szinte végig közvetítette a stadionban történő borzalmakat – ez mindmáig fölfoghatatlan számomra – egyben mindmáig kísértő rémálom...

A tömeg egyéb érzelmi megnyilvánulásai

Nehéz, úgy vélem valójában lehetetlen dolog lenne a tömeg összes érzelmi megnyilvánulását ez írásomban szemügyre vennem. Nem is teszem ezt, inkább azokra próbálok fókuszálni, amelyek össztársadalmi szempontból a leginkább hatékonyak, vagy jellemzőek. Hozzátenném itt még azt, hogy a tömeg érzelmei könnyen változhatnak – és változnak is sokszor – az ellenkezőjére.

Elsőként egy sajátos érzelmi – állapotot emelnék ki, a tömeg öntudatra ébredését, ami nem más, mint

a) saját hatalom tudatosulása

I.e. 494-ben az ókori Rómában két társadalmi réteg dominált, úgy, mint a patríciusok és a plebejusok. A patríciusok voltak a vezető politikai erő, a föld (gazdaság) birtokosai, míg a plebejusok is szabad emberek voltak – politikai jogok nélkül. Ami fontos: ők alkották a felemelkedőben lévő Róma hadseregének zömét, a hódítás eszközeit. A két fél között pattanásig feszült a viszony, és a fent említett évben a plebejusok ki akartak vonulni a városból a Szent Hegyre (Mons sacer), magára hagyván a patríciusokat. Vagyis: a tömeg rádöbbsent saját erejére, nélkülözhetetlen mivoltára. A patríciusok kénytelenek voltak engedni, és ettől fogva ún. néptribunus képviselte a plebejusok jogait a népgyűlésben, akinek joga volt minden olyan törvényjavaslatot megtiltani, (vétó) amelyről azt gyanította, hogy plebejus érdekeket sért.

b) hőskultusz

A tömegnek hősökre van szüksége, akiket tisztelhet, akik a példát állítják elé, akikkel azonosulhat. Furcsa módon, minél nagyobb a tömeg és a hőse közti etikai szakadék, annál nagyobb tisztelet övezi az utóbbit. Az istenek is így – valahogy születhettek, amiről a mitológia, és a mítoszok mesélnek nekünk. A keresztény vallásban szentek vannak, akik szent életet éltek. De mi legyen egy harccsal, akinek „foglalkozása” megakadályozza szentté válását? Nos, ő lesz a lovagi lét korszakokon átívelő példaképe, a gáncs nélküli lovag. Eredeti neve Pierre Terrail, másképpen: Bayard. A francia születésű lovag, már életében példává vált. Először bajtársai, majd ellenfelei körében

is híressé lett nemcsak vitézségével, de ellenségeivel szembeni nagylelkűségével, lelkiismeretességével, tisztelettudásával. Feljegyezték, hogy a spanyol lovag, Sotomayor legyőzése után, ő nem kezdett nagy vigalomba, mint a barátai, hanem elment egy kápolnába, hogy vesztes ellenfele lelki üdvéért imádkozzon. Történt továbbá, hogy a harc hevében, üldözés közben egyedül tévedt be Milánóba, ahol elfogták. Ludovico Sforza, a város diktátora, mikor megtudta, hogy ki a foglya minden hezitálás nélkül szabadon engedte, váltásdíjat sem kért érte...

c) hazaszeretet

A szó, maga újkori fejlemény, de az érzés ősi. A saját közösség iránti loyaltás mindenkori megnyilvánulási formája. Már Odüsszeusz, a trójai háború hőse képes volt húsz évig bolyongani, csak hogy megtalálja szeretett Ithakáját. A ragaszkodás és hűség évezredek során képes átívelni, és hatásosabb, mint a legjobb reklám. Mert a példa, mint elhangzott – ragadós. Bizony tömegeket képes inspirálni, akár az önfeláldozás küszöbéig. Mint például Garibaldi vörösingeseit 1860-ban a marsalai partraszállás során... De a legnevezetesebb példa a thermopülai csatában halálra szánt spártai harcosok hősiessége, akik a hatalmas perzsa hadsereggel szembeszálltak – háromszázan. A hazát szeretni, és a hazaszeretet nem ugyanazon fogalmak – a látszat ellenére sem. Az utóbbi az újkorban vált általánosan népszerűvé, közismertté, és a modern nemzetek kialakulása kötődik szorosan hozzá. A hazaszeretet nem létező fogalom volt a középkorban, és természetesen korábban sem. Kénytelen vagyok itt hozzátenni, hogy, az egyébként pozitív, lelket melegítő érzés egyike lett a manipulatív, uszításra legtöbbször használt érzelmeknek az újkorban. Szerencsére az ókorban a Horatius testvérek valószínűleg nem is hallottak róla. De azért gondolkodás nélkül kiálltak párviadalra Róma képviselőit a Curiatiusok ellen – városuk nagyobb dicsőségére, az ellenfél Alba Longa lakóinak vesztére, ahogyan azt a mitológikus történet elbeszéli...

d) szenzációéhség

Először is, nem kell mögötte valamilyen pejoratív rosszallást sejtenuk, mint azt esetleg megszoktuk már. A balesetek is összecsődítik az embereket,

akik egyszerűen kíváncsiak – vagy, információéhesek. De egyrészt mindannyian azok vagyunk, másrészt, az összecsődülő tömegben ott vannak a segítséget nyújtó önkéntes jótévedők, akik nélkül biztosan sokkal több tragikus kimenetelű baleset történe. Persze a csődület okozhat fennakadást is, mint pl. a hódmezővásárhelyi városháza tornyának égésekor 1970. szeptember negyedikén. Amikor a tűzoltók alig értek hozzá munkájukhoz a sok bábész-kodó miatt. A mondatból kiderül, hogy magam is azt tettem...

e) lelkesedés

Egyike a leginkább karakteres tömegtulajdonságoknak. Az emberek egy szívvel, egy lélekkel állnak ... Nos, hová is? A jó mögé? Vagy a rosszat tá-mogatni? Anélkül, hogy minősítgetném, esetleg elbagatellizálnám a kérdést-mindössze egy dolgot szeretnék ezzel kapcsolatban megjegyezni. Hogy az adott választ mindig a válaszáadás óta eltelt idő hitelesíti és minősíti is egyben. Jobb mércénk egyelőre legalább is – nincsen. Ezért óvnék mindenkit a mákvirágok hiszékenységtől. az „ennél már nem lehet jobb...” teóriáktól. A jövőnk sokkal komolyabb dolog annál, amilyenek mi most többé- kevésbé kötelezően vesszük. Talán, mert mint egyén – nem érzünk elég felelősséget iránta. Talán, mert természetes önzésünket az aktuális társadalmi rend már most a sokszorosára növelte. Mindenesetre az egészségesnél jócskán nagyobbra. De a tömeg – az más. Az mer, cselekszik, lelkesedik. Hogy sokszor hibásan? Hát hogyne hibázna! Ha egyszer rosszul tanítják! Ha nem szerez saját érdekeiről valós információkat! Hogy mindezt honnan veszem, miért mondom? Mert információk hiányában, bármekkora tömegben voltunk, vagyunk és, leszünk, mégis maradunk az öntudatos senki. Kérem a kedves olvasót, csak egy percet üldögéljen, csendben, és mérlegeljen...

Míg az egyént az összetartozás vágya vezeti a tömegbe, a tömeg is tartozni szeretne valahová. Mégpedig a jól, helyesen, esetleg példamutatóan cselekvők táborába. De nem egy másik tömeghez, mert önmagát tekinti mércének. Ugyanakkor igazolást szeretne kapni arról, hogy a megfelelő oldalon áll, sőt! Állandóan méri, ellenőrzi önmagát, tagjaira megkülönböztető jeleket, jelvényeket aggat, kezükbe zászlókat ad, hogy aki nem érti, az is világosan lássa a helyes utat- legalább a jelek alapján. A ruházaton, vagy a testen viselt jeleknek, vagy magának a ruházatnak, közösségi, megkülönböztető jelentése

van, vagy lehet,- akár az illető társadalmi státuszát, ezzel együtt tekintélyét is megmutatja. A történelem során jelrendszerek egész sora alakult ki, amelyek nemcsak állandó tudnivalót közöltek más emberekkel (pl. Az amerikai indiánok törzsi hovatartozást jelölő bőrfestése) de pillanatnyi állapotot (pl. hadviselés). A polinézek, vagy új-zélandiak tetoválásai nemcsak informatív, de egyben művészi jellegűek. Ezt a gyarmatosító európaiak is fölismerték annak idején. A tetoválás fokozatosan terjedt el világszerte. Mára – annyi más értékes kulturális hagyomány mellett – egyszerűen a divat szippantotta fel, majd jól jövedelmező üzlet vált belőle.

g) harag

Általában mindenki, minden régi, vagy új forrás szerint rettenetes a tömeg, amikor haragszik, és haragja semmihez sem hasonlítható. Jóllehet egyének produkálják. Amikor a tömeg hirtelen dühbe gurul, akkor tör – zúz, elsodor és elsöpör mindent, mindenkit az útjából. Mintha senki semmit nem mérlegelne. Miért? Már láttuk, hogy a félelem is készítheti erre a viselkedésre, de oka lehet természeti csapás is. Földrengések, árvizek után, vagy egyéb tragikus esetek közben az összeverődött emberek lopnak, fosztogatnak, rabolnak mindenütt mindent és mindenkit – gátlástalanul. Egy egész ország – Haiti, volt kénytelen nemzetközi segítséget kérni az elszaporodott bűnbandák ellen –mindezt a kétezer tízes nagy földrengés következményeként. Mintha levetnénk ilyenkor civilizációs álarcunkat, és csakis a lét, vagy pusztá életösztön munkálkodna bennünk. Úgy tűnik, sokszor nem valami nagy dicsőségünkre... Mindenesetre biztosak lehetünk abban, hogy a pánik, a tömeghisztéria is alaposan közrejátszik a tömegharag ilyen mérvű kitörésében.

A tömeg haragjának számos oka, ugyancsak számos kifejezése létezik. Egy dolgot azonban világosan meg kell különböztetnünk. Külön kell választanunk a tömeg spontán haragját, attól a viselkedéstől, ahogyan az erőszakkal katonaruhába bújtatott, folyamatos kegyetlenkedésre bujtogatott, manipulált katonatömeg viselkedik. Ez utóbbi nem tartozik az ember természetes magatartási normáihoz. A háború, az emberi civilizáció mellékvágánya, nem a tömeg tulajdonsága, nem a tömeg tulajdona, nem a sajátja. Ebből következik, hogy a háború vágya a tömegben - bármennyire is szeretnék sokan – nem létezik. Létezik viszont hibás társadalmi rend, ami a háború oka és okozója.

Álláspontomat az alábbi példákkal szeretném alátámasztani. Párizs 1789. július 14. A dátum köztudottan a Bastille bevételének napja. A híres erőd, az önkényuralom szimbóluma volt, amit a fölízgatott tömeg elfoglalt és lerombolt. Lehet, hogy már régóta nem őriztek ott politikai foglyokat, de ez témánk szempontjából közömbös. Az eset örökre a francia forradalom, de az emberi szabadság szimbóluma is lett. Az erőd bevétele nyilvánvalóan a tömeg (nép) akaratának megfelelően történt.

Nézzünk meg egy másik példát jóval korábbról. 1099. július 15. Jeruzsálem bevétele, a Templom elfoglalása, a javarészt frank keresztes sereg által. A keresztes háborúk legnevezetesebb, egyben legszörnyűbb eseményéről van szó. A keresztes lovagok rettenetes mészárlást rendeztek a Templomba menekült, jórészt muzulmán lakosság körében. Ez volt a kegyetlenségre fanatizált katonatömeg rémtette, ami megmérgezte a két vallás képviselőinek viszonyát. A következmények napjainkban is világosan láthatóak.

Tömegesemények és formáik

A tömegesemény tulajdonképpen nem más, mint a tömeg jelenléte maga, tervezett, vagy nem tervezett jelleggel. A tervezett esemény, vagy rendezvény számos okkal, és eltérő szervezeti jelleggel bír. Az okok közül ki kell emelnünk a kulturális, ill. társadalmi indokokat, melyek különböző színvonalon és szinteken szervezve mozgásba hozzák a tömegeket.

a) kulturális okkal

Szervezett tömegesemények szorosan az emberi civilizációk függvényeként működnek, amiről csak vázlatosan szólni is sokszorosan meghaladja ez írás célját. Ellenben néhány megjegyzést érdemesnek tartok hozzájuk fűzni. A kulturális rendezvények zöme civilizációs hagyományokon épül föl, és a tömeg realizálja őket. Úgy tűnik egy rendezvény addig él- másképpen szólva: akkor „jó”, ha sokan vannak rajta. A rendezvények elsorvadnak, ha a tömeg elmarad, eltűnik róluk. Ez a rendezvények természetes sorsa. A tömegek azonban a legtöbbször valamilyen külső „másodlagos” kényszer, vagy befolyás áldozatai. Így a tömegeseményeken való részvétel főleg ma, amikor a

haszon maga helyettesíti a kulturális értéket, nem hiteles civilizációs mérce, nem valódi kulturális értékmérő. Viszont állítom: annak kellene lennie...

b) társadalmi okkal

Szervezett tömegesemény általában korlátozott ideig tart, vagy azt meg lehet tervezni, ill. időtartamát nagyjából meg lehet előre jósolni. Van a tömegnek, vagy az esemény jellegétől függően, a tömeg viselkedésének, egy sematikus vázlata, ami a következő: Az esemény általában békésen indul, a résztvevők száma egyre növekszik. Az idő előrehaladtával azután egyre szaporodnak a radikalizmus fölbukkanásának kockázatai, például úgy, hogy bomlasztó, vagy ellenséges elemek kerülnek az addig békés tömegbe, melynek a türelem amúgy sem azerénye. Ekkor a harag futótűzként terjedhet el, és sok esetben tragikus következményei lesznek. A társadalmi okból induló, bármennyire is rendezettnek tűnő események jelentik a legnagyobb kockázatot a hatalom képviselői számára. Ezért az aktuálpolitika igyekszik ezeket kordában tartani, fölöttük az ellenőrzést megszerezni. Vagy ha ez nem lehetséges más módon befolyásolni, például beépített emberek révén. A társadalmi okból, vagy társadalmi mondanivalóval fölvértezett események – rendezvények a következők:

a) Flashmob

A fogalom csak nemrég került a köztudatba, így meglehetősen vitatott a meghatározása is. Általában egy előre nem tervezett, kollektív, erőszakmentes közösségi jelzést értenek alatta. Magyarra „villámcsödületnek” fordítják. Amikor az emberek spontán összegyűlnek valamilyen figyelemre felhívó – nem politikai céllal. Talán egy példa segít ez esetben. A flashmob lehet nyilvános közös zenélés egy bevásárló központban. A fellépők az interneten beszélnek meg az előadás helyét és idejét. Miután a nagyközönség eleget csodálkozott, a zenészek dolguk végeztével fogják a hegedűket, beteszik a tokba, és békésen hazatérnek vacsorázni. Természetesen tévednénk, ha csak ilyen ártatlan szórakozás megszervezését képzelnénk a modern információs eszközök lehetőségei mögött. Manapság, az internetes korszak eszköztára

ennél jóval nagyobb lehetőségeket teremt. Az „arab tavaszt” is valahogy az interneten tervezték...

b) Sztrájk

Jóval nagyobb hagyományokra tekinthet vissza, így mindenki által ismert kifejezési módja a tömegakaratnak. A „strike” angol szóból ered, szervezett, tömeges munkabeszüntetést jelent, gazdasági – politikai céllal. A politikai célkitűzés az utóbbi időkben került előtérbe, kezdetben a munkástömegek életkörülményeinek javítása számított elsődlegesnek.

A sztrájkok eredetét többen visszavezetik az ókori Egyiptomba, ahol is az i.e. 3 évezredre keltezhető bizonyítékait régészek találták meg. Anélkül, hogy vitatnám az egyiptomi kőfaragók céljait, annyit el kell mondanom, hogy a sztrájk alapvetően újkori „találmány”. Korábban – akár az ókorban sem lehetőség, sem akarat nem volt békés érdekvédő szervezkedésekre. Ezért, az elnyomottak, ha akartak valami lényegest, akkor rögtön azzal is kezdték. És még az sem biztos, hogy az ok a lázadásra – az életkörülmények javítása volt. Spartacust és társait például kitűnően táplálták – ez bizonyos. Nem is emiatt lázadtak föl. Nekik az életet magát nem biztosították, hanem éppen hogy kockáztatták... Mások.

Mindenestre azt hozzá kell tenni, hogy a régi korokban, ha valamely mozgalom munkabeszüntetéssel kezdődött, hamarosan fölkelés vált belőle, vagy fordítva: A fölkelések általában munkabeszüntetéssel kezdődtek. Példa erre a középkori magyar történelemben is akad. Besztercebánya bányászai munkabeszüntetéssel kezdték a király által támogatott Fuggerek elleni megmozdulásukat, még 1525-ben. Bár a bányászok természetesen elvesztették a harcot – de a példát mégis fölállították.

A fentiek mellett mindenesetre elfogadhatjuk, amit a lexikonok egyöntetűen állítanak, miszerint a sztrájkok a munkakörülmények és bérek javítását célozták meg, a kialakuló kapitalizmus hazájában, azaz Angliában.

Az első gyárak, melyek már akkor is a haszon „maximalizására” törekedtek – véletlenül sem hasonlítottak semmiféle modern szabadidő központokra. Amint azt az Olvasó is jól gondolja. A tizenharmadik század elején bizony, még fütyülni, de dalolni is tilos volt a munkásoknak, a hatékonyabb munka-

végzés érdekében. Ez a bánásmód el is vezetett egyenesen a luddizmus kialakulásához. Így nevezzük a géprombolók harcias, tiltakozó mozgalmát. A példát egy bizonyos Ned Ludd szolgáltatta, aki felháborodásában, rossz sorsáért a gépeket okolva, szétverte a sajátját... Ezek után a tulajdonosok belátták, hogy jobb, ha békésebb hangot ütnek meg, de még így is el kellett telnie majd két évszázadnak, mire a sztrájkjog bekerült a modern államok törvénykönyveibe. Angliában például a szakszervezeteket 1871-ben legalizálták...

Anélkül, hogy a munkásmozgalom történetébe mélyednék, még el kell mondanom itt néhány gondolatot. Elsősorban azt, hogy a sztrájk mind a mai napig a viták keresztűzében maradt, és nyilván marad is még jó ideig... Napjainkban nem a sztrájkhoz való jog, hanem az ún. elégséges szolgáltatás körül folynak a viták. Mit jelent ez, ha lehántoljuk róla az álhumanista magyarázatást? Tőkés társadalomban, tőkés céllal, tőkés szempontból minél több kötelező munkát előírni a munkásoknak - törvény által, törvényes segítséggel. Ezt a minél több munkát hivatalosan minimális szolgáltatásnak nevezni. Természetesen az állam által, az állam beleegyezésével, az állam segítségével. Ezzel kicsavarni a dolgozó tömegek kezéből az egyetlen fegyvert, mely még legális maradt mára. A szociális igények kiharcolt jogát. De a tendencia más-képpen is nevezhető. Nevezetesen: a demokrácia szintjének leszorítása.

A történelem során számos sztrájk indult, melyek többször vezettek tragikus kifejléhez. A legnevezetesebb, a chicagói sztrájk, a nyolcórás munkanapért 1886. május elsején... A kivonuló rendőrök áldozatául esett négy tüntető. Ezután, négy év múlva a dátumot (május 1.) a munka, munkások nemzetközi ünnepévé nyilvánították. És nem pártnappá. Természetesen a munkaadók számára ez is csak egy munka nélkül elvesztegetett nap...

c) Tüntetés.

Meghatározásokban ez estben sincs hiány, ezek többsége azonban erősen pártszagú. Ezért megpróbálok egyet én is összerakni, mert ugyan veszithetek-e vele valamit? Ime: tömeges felvonulás, vagy gyülekezés, ahol a tömeg, állást foglal egy-egy fontos, (társadalmat érintő) kérdésben. József Attila, akit az alig titkolt feledésre ítélet fenyeget, a következőket írja *Tüntetés*

c. versében: „íme, eljöttek a gyárkémények szikrát lehelő arkangyalai”. Érez-
zük a sorokban az erőt, és személyes tapasztalatot, ahogy a költő a tüntetők
bátorságát, elszántságát és erejét a rendkívüli képbe sűríti.

Az állam, (és támogatottjai) szempontjából szokták még a tüntetéseket a)
engedélyezett, b) nem engedélyezettre felosztani. Ennek azonban a tüntetés
célja szempontjából nem sok értelme van. A valódi (és nem az állam) által
szervezett tüntetések legnagyobb része valódi problémákat akarnak orvosol-
ni. Azokat, melyeket az állam nem tud, vagy nem akar megoldani.

A tüntetések komoly veszélyt jelentenek a hivatalos hatalommal bírók szá-
mára, már csak a résztvevő tömeg sajátos tulajdonságai okán is. A tömeg
hangulata – miként az óceán színe viharban – állandóan változik. Ezt ellen-
őrizni, kézben tartani, nagyon nehéz feladat. Kézenfekvő megoldás lenne a
hatalom részéről mindenféle tüntetés betiltása, amit a diktatúrák szívesen,
sokszor meg is tesznek. Ámde, ez a legtöbb esetben csak olaj lesz a tűzre,
és veszélyes, robbanás közeli állapotba hozza a tömegek elégedetlenségét.
Tehát valamilyen szinten muszáj engedélyezni a célzott tömegrendezvénye-
ket, legalább is időnként. A kérdés csak az, hogy milyen céllal, és feltételek
mellett?

Sokáig az volt a hivatalos vélemény, hogy a tömegrendezvények előbb
– utóbb óhatatlanul erőszakba torkollnak. Az élet, azonban nem ezt bizonyít-
totta, hanem épp az ellenkezőjét.

1963. augusztus 28-án a washingtoni Lincoln – emlékmű előtt 250 ezres
tömeg gyűlt össze, hogy meghallgassa a polgárjogi mozgalom prominens
személyiségeinek mondanivalóját. A mozgalom a színes bőrű lakosság érde-
kében föllépve az egyenlő polgárjog megvalósítását, a diszkrimináció eltörlé-
sét követelte mindenkinek – faj, vagy bőrszínre való tekintet nélkül. A rendez-
vény csúcspontja volt, amikor szólásra emelkedett egy bizonyos Martin Luther
King lelkes, a mozgalom neves afroamerikai vezetője. Ekkor hangzott el a
később híressé vált, „Van egy álmom”- beszéde, amely nagy hatással volt-
és nemcsak a jelenlévőkre. A rendezvény maga, teljes békében, rendben ért
véget, a résztvevők nyugodtan hazamentek. Az egész eseménynek mégis
lett két fontos eredménye. Az egyik, amint említettem, bebizonyosodott, hogy
igenis lehet békésen tömegrészvétellel politikai rendezvényt lebonyolítani. A
másik, még ennél is fontosabb következmény, hogy az egyenlő polgárjog biz-

tosításának folyamata jelentősen fölgyorsult. Úgy gondolom, mindkettő példát jelenthet a jövőnk építése folyamatában.

d) Lázasadás.

Mielőtt bármi konkrétum elhangzana, úgy hiszem, meg kell, hogy különböztessük a lázadó szellemiséget magától a lázadástól. A lázadás szelleme ugyanis meggyőződéseim szerint a génjeinkben van bevésve – nem kevés alapossággal. Más neveken megnevezve (felkelés, lázongás, zendülés,) is súlyos társadalmi bűnt jelent- legalább is a hivatalban lévő hatalom szempontjából - szerint. Kétségtelen, hogy törvényesség nem látszik benne. Ámde régóta tudjuk, hogy szempontok és nézetek változása nélkül soha sehová nem értünk volna el. Ugye, csak azokat helyesen kell megválasztani... Esetünkben, a lázadást lehet úgy nevezni, hogy: A tömeg érdekeinek megvalósítására tett erőszakos kísérlet. mit gondol a kedves olvasó? Így már jobban hangzik? A lázadás tehát bennünk él, ha nem is azonos szinten és fokon. Hogy itt mire gondolok, azt nagy költőink oly sokszor megrázóan fogalmazták már meg. Talán elég lesz, ha csak Ady Endre *Júdás és Jézus* c. versének kezdő sorait idézem: „Dühödt, lázongó szívverésem I Golgotai bazaltba vésem.”

A lázadás, bár sok estben hasonlít a forradalomhoz, sokszor össze is keverik vele, mégsem azonosak. Hogy mégis fölcserélik őket, azt valaki (valakik) főleg valamely haszonelvű politikai indokkal teszi – másra nem is merek gondolni. A kettő között ugyanis világos különbség van. A lázadás nem a fönnálló társadalmi rendszer, hanem az aktuális hatalom ellen tör ki. A lázadók az esetek döntő többségében nem akarják megváltoztatni a rendszert, hanem annak visszasságait próbálják így, vagy úgy – megszüntetni. Ennélfogva, míg lázadásból rengeteg van a történelemben – a forradalom nagyon is kevés. Lázadás számos okból törhet ki, de ok nélkül – elvétve. Lehet lázadni „ellenforradalmi” okból is, de ennek megítélésébe most nem mennék bele. Van egy újszerű módja is a zendülésnek – és ez a lázadás legújabb kori formája, amit puccsnak neveznek. A puccs, mint erőszakos hatalomátvitel meglepően sikeres – mert az állam erőszakszervezetei tevékenyen részt vesznek benne. Sőt. Ők játsszák a vezető szerepet. A magam részéről azonban nem ér-

tékelem valódi lázadásnak, csak az oligarchia belső, hatalmi villongásának tekintem.

A lázadások lefolyásának van egy sajátos sémája, mely megmagyarázza, hogy döntő többségük miért van eleve bukásra ítélve. Van egy egyszerű alapelv, mely feltételezésem szerint az első civilizációk korától kezdődően működik. Ezt a rómaiak frappáns módon „divide et impera!”-nak nevezték el. Vagyis, közismerten: Oszd meg és uralkodj! Általában nem az elvek megfogalmazása jelent nehézséget, hanem a megvalósításuk. Hiába a legbrilliansabb elv, ha rosszul alkalmazzák, vagy, egyáltalán nincs, aki alkalmazza. Ugyanakkor az évezredek során óriási tapasztalat gyűlt össze, hogy az embereket hogyan kell egymással összeugrasztani, a lázongásokat hogyan lehet megfékezni. Nem lehet nem észrevenni, hogy aktuális, és ezeréves esetek kezelése mennyire hasonlatos. Nézzünk meg itt egy köztes példát 1381-ből, Angliából.

Ez idő tájt, már nemcsak Anglia, de egész Európa elszenvedte az első nagy pestisjárvány pusztításait. A parasztság, mely az akkori társadalmak több mint 95%-át tette ki, nemcsak a járványt szenvedte el, hanem a fokozódó adóprést is. 1381 nyarán az angol parasztság elégedetlensége lázadásba torkollott, amit a történetírás Wat Tyler – féle fölkelésnek nevez. A fölkelők – egyes források szerint mintegy hatvan ezres tömege London felé tartott, sok helyen pusztítva, fenyegetően nyomult a főváros felé. Nem volt mit tenni, tárgyalni kellett velük. A mindössze 15 éves II. Richard király és tanácsa június 14-én találkozott először a fölkelők küldötteivel. A tárgyalás során – nyilván – a Tanács hatására – a király jóindulatúnak mutatkozott, minden követeléssel egyetértett, és minden orvoslát megígért a fölkelőknek. Ezután azok egy része – az ígéretekben bízva kezdett szétszéledni. Nem úgy Wat Tyler, a kenti parasztok vezére, ő gyanakvóbb lévén, magával a királlyal akart beszélni személyesen! És úgy is lett. Másnap, a smithfieldi mezőn, Londontól nem messze Wat Tyler személyesen II. Richardnak mondta el kívánságait. A király megint egyetértőnek mutatkozott, majd kihasználva, hogy Tyler bízott a királyában, az uralkodói kíséretben lévő nemesek egyszerűen meggyilkolták a védtelen parasztvezért. Wat Tyler nem volt ostoba ember. Gyanakodott is a nemesekre. Node a Királyra? Aki az akkori hitelv szerint isten kegyelméből uralkodik? Dehogy...

e) Forradalom.

A tömegmozgások között talán mindenki a legegyszerűbben magyarázhatónak véli a forradalmat. Ha a „forradalom”- szót halljuk, gondolnánk, nekünk, magyaroknak többségében 1848-1849 jut eszünkbe. A magam részéről remélem, hogy ez ma is igaz. Ugyanakkor, ha tömegről beszélünk, nem kis nehézségekbe ütközünk, ha szerepét a forradalomban, meg akarjuk határozni.

Először is, azt sem könnyű meghatározni, hogy valójában hol húzódnak a forradalomnak a határai. Maga a szó – mint az új, a robbanásszerű változást jelző fogalom, csak a huszadik századra vált elfogadottá. Ugyancsak kialakult a forradalomelmélet,- egy egész politológiai résztudomány. Mindez világossá teszi, hogy nem is olyan könnyű megállapítani, mit nevezünk, és mit nevezhetünk forradalomnak. Az egyik legnagyobb problémát e tekintetben az jelenti, hogy az aktuálpolitikai szereplők kényre - kedvre nevezhetnek forradalminak bagatell dolgokat, eseményeket. A dolgot csak bonyolítja, hogy ami lázadásnak indul, még forradalommá is válhat.

Nézzük meg, a szó (fogalom) meghatározását a szakirodalomban. Az egyik legismertebb filozófus Hannah Arendt a következőképpen ír a *Forradalom* c. művében: „Forradalomról csak ott beszélhetünk, ahol a változás új kezdetként értelmezhető”. Vagyis. Olyan szervezett fölkelésről van szó, ami átalakítja, vagy megváltoztatja a fönálló társadalmi rendet, és ugyanakkor újat hoz létre. A fenti kritériumoknak csak igen kevés esemény felel meg. Ezek között ott van a francia forradalom, (1789), az orosz (1917), valamint nyugodtan oda vehetjük a magyart (1848) is. További gondot jelent viszont e tekintetben az eszmeiség jelenléte. Vajon mennyire tekinthető tudatosnak, vagy megtervezettnek egy forradalom? Vajon tudják, vagy tudták-e a benne résztvevők, hogy ők éppen forradalmat csinálnak? A kérdésekre adott válaszok igen árnyaltak, és ellentmondásoktól sem mentesek. Ha csak a „legtekintélyesebb” forradalmakat vesszük, úgy az angol polgári (1640) – és az amerikai (1776) forradalmárok nem tekintették magukat újjítóknak, hanem az igazságért harcoló bajnokoknak. A francia forradalomban szereplők viszont már forradalmároknak gondolják, és nevezik is magukat. A tervezett forradalom privilégiuma pedig Marxnál és követőinél válik fontossá. Hogy a forradalom milyen szerepet kap a jövőben, az nagyban függ attól, mennyiben látja

be a jelenlegi modern gazdasági – politikai oligarchia a Föld bolygónak és lakosságának jelen módon történő, és ily mérvű kizsárolását.

Meg kell említenem még egy újkorban divatba jött fogalmat, ami igen elterjedt: ez az ellenforradalom. Szemügyre véve a dolgot, a következőket jegyezném meg: 1. Ha forradalomnak is nevezik, az esemény ettől még nem válik forradalmivá. 2. De nem lesz belőle ellenforradalom sem, bármennyire is eltérő elveket követ a korábbi rendhez képest. 3. Az ellenforradalmat úgy szokták jellemezni, mint visszatérést a régi rendhez. Véleményem szerint azonban ezt fölösleges, sőt zavaró, bármilyen „forradalminak” nevezni. Az ellenforradalom kifejezés mindössze teoretikai fogás, valójában nonszensz, nem létezik. A régi rend helyreállításának megvan a maga elnevezése, és ez a restauráció. De ha valaki mindenáron újat szeretne alkotni, javasolhatom a „rekonstrukciót” is.

Vannak olyan események, melyek nem kapták meg a forradalmi titulust, lehet, hogy azért, mert túl régen történtek. Ilyen példa az i. e. II. századbeli Gracchusok földosztó mozgalma Rómában. Pedig, ha volt az ókorban, egyáltalán nagyhatású, társadalmi jelentőségű változásra tett kísérlet, akkor a két Gracchus testvér mozgalma- az volt. Végül hozzátenném, hogy a forradalmak – bár hajlamosak vagyunk rájuk, mint rövid, csattanós eseményre gondolni – a valóság egészen más képet mutat. Az angol polgári forradalom (1640-1689) számos buktató, és fordulat után ért véget. Mégpedig paradox módon úgy, hogy a királyság helyreállítása után győzött az új („polgári”) rend, a királyi jogok folyamatos megnyirbálásával. De azért királya ma is van Angliának. Nem igaz?

Tömeg és politika

A fenti példa azt az érzést keltheti, hogy az államforma egyszerű divat kérdése. Másképpen, az állam kényeskedhet a fején hagyományos koronával, vagy felölthet szolid, demokratikus öltönyt is, valójában mindegy, attól még hatalmi lényegét tekintve nem változik meg. Egy király – bálvánnyal kevesebb, vagy több? Nem mindegy?

Lehet, akit a kérdésfeltevés is sért, de, vannak, akiket nem. Jómagam azt vallo, hogy bár nem mindegy, milyen államforma csücsül a fejünk fölött, azért annak semmi értelme, hogy a köztársaságot, vagy a királyságot (vagy egyéb címeket, rangokat) abszolutizáljuk. Nem az államiság formája, hanem a tartalma az, ami meghatározója társadalmi létünknek. Vagyis, milyen a demokrácia minősége, milyen minőségű életet élnek a polgárok, mennyire vannak életlehetőségeikkel megelégedve az adott állam kormányzata alatt? Másképpen, kihozza-e a kormányzat a legjobbat, az aktuális gazdasági-társadalmi lehetőségekből?

Tömeg, és politika összeütközésének színterén vagyunk, ahol az egyezkedés, és egyeztetés nem egyszerűen politikai, hanem létkérdés. Miért említetek összeütközést? Mert egyedül a tömegelő képes véleményét és érdekeit hatékonyan képviselni. Már Macchiavelli így írt erről: „Az emberek megboszuszolják az apróbb sérelmeiket, mivel a súlyosabbakat nem tudják” (*A fejedelemség*). Tehát, az egyes embereknek, nincs lehetősége valódi érdekérvényesítésre. De mi a helyzet a társadalommal? A társadalom, maga az emberek rendezett, rendszerbe illeszkedő összessége. Hasonlatos az emberek óceánjához, mely egészét tekintve nyugodt, türelmes, statikus. Ezen az óceánon azonban valahol mindig vihar van. És ez a vihar – a tömeg. A tömeg, ami valódi mozgásban van, és a mozgást egyúttal önmaga generálja. Ergo, a statikus társadalomnak esélye sincs saját sorsába beleszólni. Erre egyedül a tömeg képes.

A társadalom – mindössze egy keret, a társadalmi rend pedig arra lett kitalálva, hogy a tömeget kordában tartsa. Egy rend akkor működik, ha a rend fenntartói jól funkcionálnak. Társadalmaink közötti folytonos háborúk jelzik, hogy ez a rend a mai napig nem működik tökéletesen. Az emberi faj emiatt állandó létbizonytalanságban érezte, és érzi ma is magát. Most csak az a kérdés, hogy mi baj a rendszerrel? Úgy gondolom, e tekintetben három alternatíva létezik. 1. Mert maga a rend rosszul van kitalálva, 2. Rossz elvek működtek. 3. Helytelenül funkcionál.

A fenti feltevésekkel kapcsolatban a következőket szeretném megjegyezni:

1. Mint arról már korábban írtam, a rendnek nem az a lényege, hogy rossz, vagy jó, hanem hogy létezik. Mégpedig szükségszerűségből, az embe-

ri társadalmak kialakulása okán. Más a helyzet a rend aktuális állapota szempontjából. Vagyis, hogy például feudális, vagy kapitalista rend lenne e jobb? Véleményem szerint a társadalmi rendek az eltelt idő függvényei, egyben a mi elnevezéseink, melyek az idővel együtt elévülnek. Az elévülést jelzik, az egymást követő forradalmak.

2. A kezdetektől működő társadalmakat, működtető felügyelőkre és – felügyeltre kell osztanunk. Az előbbieket a rend alkotói, és egyben fönntartói. Ámde a rend alkotói hatalmuk hasznélvezői is egyben, a döntő többség, pedig a hasznót termelők irdatlan, fokozatosan növekvő tömege. A hatalmon lévők (mindenkori oligarchia és a vele egyezkedő kormány) számára a legnagyobb kihívás mindig az: hogyan hitessük el a néppel, hogy az ő pártján állunk, miközben a saját zsebünkre dolgozunk? A hatalmat azonban mégsem lehet korlátlanul, büntetlenül, egyetlen egységben birtokolni. A történelem során voltak, akik ezt fölismerve lelkiismeretes munkát végeztek, amikor a rendet megalkották, és mások érdekeit is figyelembe vették annak konstrukciója során. Nézzünk példákat!

I. e. 594-ben hozta az athéni Szolón, máig híres reformjait. Minden intézkedése jelentős, de a „szeiszaktheia”(a teherlerázás), vagyis az adósrabszolgaság eltörlése mérföldkő az emberek egyenjogúsítása tekintetében. Ez az intézkedés ma sem népszerű bizonyos körökben. Ők azt mondják- álszent módon – „Miért nem osztott földet?” Valóban. Fügét sem osztott...

I. e. 451-ben Rómában törvényhozó tisztviselőket, ún. „decenvíreket” választottak, akiknek feladata a törvények írásbeli konstrukciója. Nevezettek két éven át tartó munkájuk során tanulmányozták más városok – köztük a legfejlettebb görög poliszok törvényhozását. Nem sajnálták a fáradságot, (mert a műholdak épp nem működtek). Így születtek meg a „tizenkét táblás törvények”, melyek a római jog lényegét valósították meg. Mellesleg a római jog – köztudottan, a modern jogrendszerünk alapja.

3. Amennyiben a rend működésének konstruktív feltételei megvannak, és mégsem teszi helyesen a dolgát – meg kell találni azokat az embereket, akik majd helyesen működtetik. Nem szeretnék zsákbamacskát árulni, itt az állam minden tisztviselőjére gondolok. Marx, a Kommunista Kiáltványban azt írja

az államról, hogy: a) A tőke nem személyi, hanem társadalmi hatalom. b) A modern államhatalom nem más, mint az egész burzsoá osztály közös ügyeit igazgató bizottság. Eltekintve a régies, (esetleg rossz emlékeket idéző) szóhasználatától – úgy gondolom, Marxnak igaza van. Valami sajnálatos félreértés következtében mára a köztudatban az alakult ki, hogy minden párttag egyben politikus is. Nagyon jó lenne, ha így lenne. Mert a politikusnak kell, (kellene) a legszélesebb látókörű, legtájékozottabb, legműveltebb személynek lennie. Ugye csakis ez esetben vállalhatja felelősséget emberek sokaságát érintő döntéseiért?

De én mégis mást mondok. Úgy tartom, ne szenvedjen senki, vagy bűnhődjön, mert ambiciózusnak van megalkotva. Nem kell feláldoznia magát a NÉPért, nem kell szolgának állnia érte. Legyen csak egy szorgalmas hivatalnok. Legyen egy pártatlan, lelkiismeretes, hozzáértő, megvesztegethetetlen szakember. Olyan egyszerű, közvetlen, őszinte, amit minden álláskeresőtől elvár munkaadója. Jelen esetben Mindenki! Ez a tisztviselő, mondhatjuk, politikus, kapjon alaposan kiemelt fizetést! Aminek fejében pedig viselje el a folyamatos felelősségre vonás kockázatát! Úgy, mint a TESCO – polcok feltöltői! Minek is választanánk őt ki mi? Pályázza meg az állást maga!... Talán kérdezzük meg erről a Tömeget! Mi a véleménye?

Két megjegyzés, a tömeggel való bánás módjáról

Azoknak, akik a társadalom rendjét megszabják, vagy fönn akarják azt tartani – bármikor számolniuk kell a tömegek aktiválódásával, és nem pedig akkor rögtönözni, amikor valamely tömegesemény kialakulóban van. Ezek kezelése során nagyfokú óvatosság, és előrelátás szükséges, ami ma már jelentős tapasztalatokat használhat példaként. Ugyanakkor, ahogy azt a fenti példákban is láttuk, a tömeggel való bánás módja mindig nagyban függ, az aktuális eseménytől, annak lényegi sajátosságaitól, folyamatától. A magam részéről ezért itt csak néhány, a tárgyat érintő megjegyzést szeretnék tenni. Két, a tömeggel kapcsolatos bánásmódra hívnám fel a figyelmet. Az egyik, ami az idők során nem változott, a másik, ami viszont igen. Először is a fizikális oldalt nézve az elbánás az évezredek során nem változott. A tömeg manipulációja a szelíd rábeszéléssel indul, a kemény tárgyak használatán

keresztül elvezet a gyilkosságokig. Tiberius Gracchust i. e. 133-ban, utcai zavargásokban, Joe Hill munkásvezért, 1915-ben koholt vádak alapján, és Mahsa Amini iráni ellenállót 2023-ban ölték meg a hatalom emberei. Egyformán kegyetlenül, és felháborító módon.

Másrészt, mióta a Föld lakossága megnőtt, a politikai vezetés módszereiben megfigyelhető a fizikai erőszakról való fokozatos átállás, más, békésebb hatalmi technikákra. Valóban a hatalom lett lágyabb szívű, vagy gyengédebb lelkületű? A válasz, sokkal összetettebb, mint azt elsőre gondolnánk. Akik a béke és a demokratikus fejlődés kitartó hívei, – azt is gondolhatják, hogy mindez a természetes fejlődést jelzi. Ám ez korántsem biztos. Legalább is nem egyértelmű. Lehet, hogy mindössze arról van szó, hogy az államnak nem éri meg túl nagy létszámú erőszak szervezetet fenntartani. Sokkal olcsóbb – és hatásosabb – ha beépül a tömegmozgalmak, várható események vezetésébe, így közvetlenül ellenőrzése alá vonhatja azokat. Ez a fogás nem is olyan új, mint gondolnánk, és manapság is nap, mint nap láthatjuk, hogy a pártok hogyan lovagolnak meg egy-egy „párt nélküli” tömegmozgalmat.

Tömeg és jövő

Ha nem akarunk belefulladni a kiáradó óceánokba, ha nem akarunk megfulladni a mérgező gázokkal fokozottan telítődő levegőben, ha nem akarunk megsülni az évről évre rekordokat döntő globális forróságban, akkor valami komolyabbal kell próbálkoznunk, mint a politikusok klímátárgyalásai. Eddig olyanokban bízunk, akik egy klímakonferenciára összegyűlve először üzleti ügyeiket intézték el, majd a hátralévő időben kedélyes csevegést folytattak a trópusi sípályák építésének fontosságáról. Ez a hozzáállás vezetett a „légszennyezési kvóták” gusztustalan adás – vételéhez. A Dubajban nemrég lezajlott COP28 – elnevezésű, állítólag klímaügyben zajlott ENSZ konferencia-rendezvényen a záródokumentumban eljutottak a levegő megtisztításának óhajáig! Hivatalosan. Úgy gondolom, ez nem követel magyarázatot...A következtetést le kell vonnunk. Ez a társadalmi struktúra, annak vezetői, nem fognak senkit megmenteni a küszöbön álló, már szemmel látható katasztrofális környezeti következményektől. A tömegeknek nem szabad a társadalmi vezetőkre várni, cselekedni kell! A változásokhoz társadalmi struktúraváltás

szükséges, és ezeket a változásokat mindig is a Tömeg és nem a társadalom generálta. Eddig is, és ezután is.

A környezet károsítása globális módon könnyen visszavezethető a haszon érdekében tett irreális biológiai kizsákmányolásra, ami nagy méretekben az emberi faj fennmaradását veszélyezteti. A társadalmi struktúra elavult, nem tud megfelelni globális feladatának, ami egyszerűen az emberi faj fenntartása lenne. A megoldást nehezíti a Föld országainak egyenlőtlen fejlettségi szintje, de leginkább a kapitalizmus lelkiismeretet nem ismerő haszonelvűsége. Ezek után mit várhatunk?

Richard Wilkinson, nottinghami professzor, szociál - epidemiológus eredeti teóriát állított fel az emberek jövedelmi helyzete és a társadalmi elégedetlenség keletkezése között. Az elképzelés egy ben választ is ad arra a régóta aktuális kérdésre: nevezetesen, miért nem a legszegényebb országokban törnek ki leginkább, és először forradalmak? Wilkinson a "Spirit level" – ben, és másutt megadja a választ: Minél egyenlőtlenebb egy társadalom, annál nagyobb az esélye a társadalmi elégedetlenségnek. Az elképzelés aktuálisan és egyértelműen utal a kapitalista országokban kevés kézen fölhalmozódott személyi vagyon(ok) tömegeket irritáló szerepére. Ez indukálja a tömegek elégedetlenkedését, lázongását. Minél nagyobb a stressz (vagyon különbség) annál nagyobb az esélye az általános elégedetlenségnek, a tömegmozgás beindulásának. Persze, a „vagyon különbség” kifejezés helyett lehet ízlés szerint „eltérő szociális helyzet”- et is mondani, attól a dolog nem lesz sem szebb, sem igazabb. Mindenesetre vannak, vagy van ma is legalább egy fő, aki megértette az előbbieket jelentőségét. Marlene Engelhorn, osztrák örököső a napokban osztja szét huszonöt millió eurós örökölt vagyonát. Legyen úgy...

Ahhoz, hogy ma demokratikus fejlődésről beszélhessünk, támpontokat kell először keresnünk, hogy honnan akarunk eljutni, és hová? Az egy világos, hogy eddigi történetünk során a mindenkori vezetettek óriási többsége szolgálta ki a mindenkori vezetők elenyésző kisebbségét. Az fenti állítást mind a mai napig érvényesnek tekintem. Teljesen mindegy, hogy a vezetőket oligarcháknak, arisztokratáknak, grófoknak, kommunistáknak, demokratáknak, republikánusoknak, vagy akár hegypártiaknak nevezzük. Eszméink – legalább

is eddig – a városi civilizációnk hatezer éve alatt a Gazdagság és Hatalom zsákmánya lettek. Eerre kell figyelünk, ha demokráciáról beszélünk, ezt kell figyelembe vennünk, ha, értékeket emlegetünk, és Igazságot akarunk a Rend és Béke érdekében!

Napjaink leginkább aktuális kérdése, hogy a Tömeg hogyan mozdíthatná ki a Társadalom sárba ragadni látszódó szekerét? Ehhez elengedhetetlennek látszik a társadalom öntudatra ébredése. Ez nem büszkeség, vagy mellődőgető hiúság föllángolását jelenti, hanem, hogy az „Én” ténylegesen többet tudjon önmagáról. Aki többet tud önmagáról, az többet ismer a valóságból is. A társadalom öntudata így a valós tömegmozgalmakban formálódik valósággá...

Ez esetben a legfontosabb megtalálni a választ arra a kérdésre: hogyan válik a tömeg öntudatosan formázó erővé, ha egyszer könnyen becsapható, és érzelmileg infantilis? Onnan indulnék el, ami a tömeg erőssége – kivételes érzelmi sajátossága, prioritása. Elmondtam, hogy a „társadalmi érzelem”, a „tömeglét” – ben bukkan felszínre. A tömegnek hangulata van, mely könnyen változhat, és változik is, amit sok-sok szemtanú erősít és erősített meg számtalan alkalommal. Úgy tűnik ez a tömeg gyengesége, de szerintem egyben legfőbb ereje is. A mi csúcsinformatikai mérnökeink kétségbeesve keresik az információátvitel gyors, és még gyorsabb formáit. Versenyre kelnek minden fizikai lehetőséggel a haszonelvűség nevében. De a tömeggel nem tudnak mit kezdeni, az egy különutas kategória. A tömeget érzelmi alapon a spontán cselekvés jellemzi, amiben mindazonáltal benne rejlik a legpozitívabb változás lehetősége. Az érzelem – ugyanis az információ leghatásosabb terjesztője, és valószínűleg az is fog maradni. A felmerülő társadalmi lehetőségek között ott lesz az igazi előrelépés sansza is, a tömegek asztalára felszolgálva. Így lesz a kelekótya tömegből a pozitív, demokratikus értékek legfőbb előmozdítója – érzelmi erejénél fogva!

DANI IMRE

Béküljetek meg!

Ti mind, kiknek vérét
forralja az ostor,
tudom kirajzotok
majd csapatostól,
összefonódva, miként
a tüskés cserje,
mely nem tűri, hogy
barom legelje -
kapaszkodjatok össze,
keljetek föl,
legyetek egész, miként
osztatlan a kör,
ám előbb, együtt, de
végleges – végleg
béküljetek, mondom
béküljetek meg!

Ne legyen a viszálynak
rangja, rendje,
földje, hogy magvát
fölétek nevelje,
barázdát ásson,
szíveteket nyissa,
lelketek belőle ki
ne fordítsa,

álljatok helyt, mert
a mérték ti lesztek,
példát az erősek is
rólatok vesznek,
ám előbb együtt, de
végleges – végleg
béküljetek, mondom
béküljetek meg!

Nehéz? Mert mindig
frissen vérző
zsákmányt vet közétek
a Törvénykező,
s ha lélek háborog,
rettegés gyötör,
feledni késztet
a birtokló gyönyör.
Határozzatok hát – félre
nem lépve
jeles célt tartva
nem mentek lépre -
ám előbb együtt, de
végleges – végleg,
béküljetek, mondom
béküljetek meg!

Féljétek e szót hallani:
verseny!
Mert a húsoatok kell
akkor nyersen!
Sem ágyatok – benne
helyetek – nem lesz,
csak gödör a földben,
ami ölbe vesz...
Hogy tűrnétek tovább
kart fonva karba,
mit őseitek tűrtek -
sorban, befogva?
Ám előbb, együtt, de
végleges – végleg,
béküljetek, mondom
béküljetek meg !

2017.

A Hód-Biotech Kiadó ekötetei:

Dani Imre

Társadalomkritikai írások

2024.

<https://mek.oszk.hu/25500/25573/>

Cserjés Katalin

Index Supplementum. Vitaindító a Déli Végekről.

Kép-olvasás. Művészeti írások. JATEPress, Szeged, [2011]

Lenyomat: Hód-Biotech K., 2023.

<https://anyflip.com/zxyq/pxxh/>

Benák Katalin

Ígéret

A Teltsch család története.

2021.

<https://mek.oszk.hu/22600/22613/>

Benák Katalin

Kőrózsák

Töredékek Zsiros Anna M. Emília szerzetesnő életéhez.

2021.

<https://mek.oszk.hu/22600/22610/22610.pdf>

Tér és idő

Kortárs antológia.

Szerk.: Benák Katalin. A verseket válogatta: Dani Imre és Csíkos Dia
2018.

<https://mek.oszk.hu/18700/18773/>

<http://anyflip.com/uzau/pqkz/>

Sulyok Csaba:

Tanulócsoportok talajokkal kapcsolatos fogalmainak vizsgálata szóasszociációs módszerrel

2017.

<https://anyflip.com/uzau/zeje/>

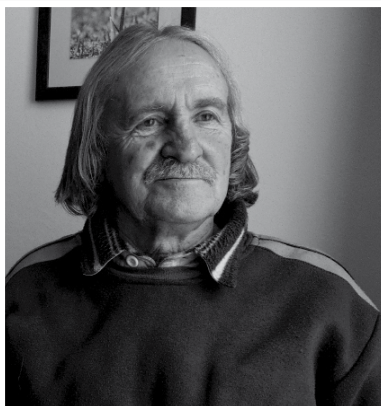
Őszikék XXI. század

Művészet – Irodalom. Online antológia.

Válogatott versek, esszék, novellák.

Szerk. és előszó: Benák Katalin. Hód Kiadó, 2016.

<https://mek.oszk.hu/15300/15344/15344.pdf>

DANI IMRE
társadalomkritikus

Középiskolai tanár vagyok.

Hódmezővásárhelyen születtem 1950. szeptember 6-án. A város tanyavilágához tartozó Kopáncson nevelkedtem, elemi iskolába is ott jártam. Középiskolai tanulmányaim végeztével Szegedre kerültem, ahol a JATE bölcsészkarán történelem – orosz szakon végeztem, majd a rendszerváltás során angol nyelvtanár lettem.

A társadalomtudományok és nyelvészet mellett különösen érdekelt mindig az irodalom. Szabad időmben szívesen foglalkozom zenével. Verseket fiatal korom óta írok, az idők során pedig egyre jobban foglalkoztattak azok a társadalmi kérdések, melyeket kerülni szoktak azok, akik egyébként e kérdések föltételéből élnek.

Eddig hat önálló kötetem jelent meg. Közülük négy verseskötet, kettő pedig prózát tartalmaz. Az utóbbi években a satirikus tartalmak mellett mind többet foglalkozom az emberi lét erkölcsi alapjaival, és annak politológiai vetületeivel.